

6062

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BURSA ŞER'İYYE SİCİLLERİNDEKİ HİCRÎ
1117-1121 TARİH VE B 189/412 NOLU DEFTERİN
İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN TAHLİLİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Şevket BARCADURMUŞ

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

BURSA - 1989

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	II
KISALTMALAR.....	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ.....	1
I- ŞER'İYYE SİCİLLERİNİN ÖNEMİ.....	1
II- OSMANLILARA KADAR MAHKEME TEŞKİLÂTI.....	5
A- TARİHİ GELİŞİMİ İÇİNDE SELÇUKLULARA KADAR MAH- KEME.....	5
B- SELÇUKLULAR DEVRİNDE MAHKEME.....	8
C- OSMANLILAR DEVRİNDE MAHKEME.....	10

BİRİNCİ BÖLÜM

B 189/412 NOLU DEFTERİN TANITILMASI

I- GENEL ÇİZGİLERİYLE BURSA ŞER'İYYE SİCİLLERİNİN TANITIL- MASI.....	14
A- KONULARI TAMAMEN İNCELENEN DEFTERLER.....	15
B- KONULARI GENEL OLARAK GÖSTERİLEN DEFTERLER.....	17
II- B 189/412 NOLU DEFTERİN TANITIMI.....	18
A- ŞEKİL YÖNÜYLE DEFTER.....	18
1- Defterin Kontrolü.....	19
2- Defterin Kapsadığı Tarihler.....	19
3- Defterin Ait Olduğu Mahkeme.....	20
4- Defterde Adı Geçen Kadılar ve Nâibler.....	20
B- MUHTEVA YÖNÜYLE DEFTER.....	21
C- DEFTER KAYITLARININ ÖZETLERİ.....	23
D- DEFTERİN KONULARINA GÖRE FİHRİSTİ.....	81

İKİNCİ BÖLÜM

B 189/412 NOLU DEFTERİN MUHTEVA ANALİZİ

I-	ALİŞ VERİŞ.....	86
A-	MÜSLÜMANLAR ARASINDAKİ ALİŞ VERİŞLER.....	86
1-	Bey'-i bi'l-Vefâ.....	89
2-	Bey'-i bi'l-İstiglâl.....	91
3-	Mukataalı Malların Satışı.....	92
4-	Vekâlete Dayalı Satışlar.....	94
a.	Müslümanların Müslümanlara Vekâleti.....	96
b.	Müslümanların Zimmilere Vekâleti.....	97
c.	Zimmilerin Müslümanlara Vekâleti.....	98
d.	Zimmilerin Birbirlerine Vekâleti.....	98
e.	Kadınların Kimlik Tesbiti.....	99
5-	Müşterek Alış Verişler.....	100
6-	Karı Koca Arasındaki Alış Verişler.....	101
7-	Borç Karşılığı Mülk Satışı.....	103
B-	MÜSLÜMANLARLA ZİMMİLER ARASINDAKİ ALİŞ VERİŞLER..	104
1-	Zimmilerden Alınan Mukataalar.....	104
2-	Zimmilerin Alış Verişlerinde Diğer Meseleler.	105
C-	ALİŞ VERİŞ İLE İLGİLİ DAVALAR.....	106
II-	İKRAR.....	108
1-	Müslümanların İkrarları.....	108
2-	Zimmilerin İkrarları.....	108
3-	Müslümanların Zimmiler Lehindeki İkrarları...	109
III-	İBRÂ.....	110
1-	Müslümanların Müslümanlara İbrâları.....	110
2-	Zimmilerin Zimmilere İbrâları.....	111
3-	Defterde İbrâ Konuları.....	112
IV-	VEKÂLET.....	113
V-	SULH.....	114
1-	Müslümanlar Arasındaki Sulh.....	114
2-	Zimmiler Arasındaki Sulh.....	115
3-	Defterde Sulh Konuları.....	116
VI-	MEFKUD.....	117
VII-	VAKİF.....	118
VIII-	HİBE.....	121
1-	Müslümanların Müslümanlara Hibeleri.....	121
2-	Defterde Hibe Örnekleri.....	122
3-	Defterde Hibe Konuları.....	123

IX-	EVLENME.....	124
	1- Evlenmede Vekâlet.....	125
	2- Evliliğin Feshi.....	126
X-	BOŞANMA.....	127
XI-	MUHALAA (PARA KARŞILIĞI BOŞANMA).....	129
	1- Muhâlaada Ferâgat Edilen <i>esya lar</i>	132
	2- Muhâlaa ile İlgili Dava Örnekleri.....	133
XII-	NAFKA.....	134
XIII-	KÖLE ÂZADI.....	136
	1- Müslümanların Köle Âzadı.....	136
	2- Zimmilerin Köle Âzadı.....	137
	3- Köle Âzadı ile İlgili Davalar.....	138
XIV-	MÜLKNÂME KAYITLARI.....	139
XV-	VESÂYET.....	141
XVI-	MİRAS.....	143
	1- Müslümanların Miras Taksimi.....	143
	2- Zimmilerin Miras Taksimi.....	144
	3- Miras Davalarından Örnekler.....	145
	4- Münâsahalı Miras Taksimi.....	146
XVII-	İFLÂS.....	148
	1- Müslüman ve Zimmilerin İflâsına Dair Örnekler.....	148
	2- İflâs Tesbitinin Esasları.....	149
XVIII-	KEFÂLET.....	150
XIX-	İCÂR.....	151
XX-	BORÇLANMA.....	152
XXI-	GASP.....	154
XXII-	İHBAR.....	155
XXIII-	İHTİDÂ.....	157
XXIV-	GÖREYDEN AYRILMA.....	158
XXV-	İŞYERİ AÇMAKTAN MEN.....	158
XXVI-	NEFY-İ MÜLK.....	159

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

B 189/412 NOLU DEFTERİN GENEL İNDEKSİ

I-	İSİMLER İNDEKSİ.....	162
----	----------------------	-----

A- AĞALAR.....	162
B- BEYLER.....	165
C- EFENDİLER.....	166
D- GAYR-İ MÜSLİM İSİMLERİ.....	168
E- İMAMLAR.....	174
F- KAYYIMLAR.....	176
G- MOLLALAR.....	177
H- MÜDERRİSLER.....	178
İ- MÜEZZİNLER.....	180
J- SEYYİDLER- ÇELEBİLER.....	181
K- ŞEYHLER.....	184
II- COĞRAFİ NİTELİKLİ İSİMLER İNDEKSİ.....	185
A- KAZALAR.....	185
B- KÖYLER.....	185
C- MAHALLELER.....	187
D- NAHIYELER.....	193
III- ESNAFLA İLGİLİ İSİMLER İNDEKSİ.....	193
1- ABACI.....	193
2- ARPACI.....	193
3- ATTAR.....	194
4- BAKIRCI.....	194
5- BAKKAL.....	194
6- BAZARCIBAŞI.....	194
7- BAZDEGÂN.....	194
8- BERBER.....	195
9- BEZZAZ (MANİFATURACI).....	195
10- BOSTANCI.....	195
11- BOYACI.....	195
12- ÇAVUŞ.....	195
13- ÇEŞMECİ.....	196
14- ÇUHADAR.....	196
15- DEBBAĞ.....	196
16- DOLABCI.....	196
17- DÖŞEKÇİ.....	196
18- DUHANCI.....	196
19- ESKİCİ.....	196

20-	HABBAZ (FIRINCI-EKMEKÇİ).....	196
21-	HAFFAF (AYAKKABICI).....	196
22-	HALLAÇ.....	197
23-	HAMAMCI.....	197
24-	HASIRCI.....	197
25-	HAZINEDAR.....	197
26-	HELVACI.....	197
27-	HURDACI.....	197
28-	KADIFECİ.....	197
29-	KAHVECİ.....	198
30-	KALAYCI.....	198
31-	KASAB.....	198
32-	KAZZAZ (İPEKÇİ).....	198
33-	KUŞAKÇI.....	198
34-	KUYUMCU.....	198
35-	KÖRÜKÇÜ.....	199
36-	KUŞKURCU.....	199
37-	KÜRKÇÜ.....	199
38-	MEZARCI.....	199
39-	MUMCU.....	199
40-	MÜNECCİM.....	199
41-	NALBANT.....	199
42-	NALBURCU.....	199
43-	NALEYNCİ.....	200
44-	PAZARCI.....	200
45-	POSTACI.....	200
46-	SABBAĞ.....	200
47-	SABUNCU.....	200
48-	SAHHAF.....	200
49-	SEMERÇİ.....	200
50-	SERTAHT.....	201
51-	SOĞANCI.....	201
52-	TABİP.....	201
53-	TACİRLER.....	201
54-	TAHTABAŞI.....	201
55-	TAKKECİ.....	201

56-	TELLAL.....	201
57-	TERZİ.....	201
58-	USTALAR.....	202
59-	YASTIKÇI.....	202
60-	YORGANCI.....	202
61-	ZUBUNCU.....	202
62-	ZURNACI.....	202
IV-	DEĞİŞİK KONULARLA İLGİLİ İNDEKS.....	202
A-	MÜSLÜMANLARA AIT İLGİNÇ İSİMLER.....	202
1-	Kadın İsimleri.....	202
2-	Erkek İsimleri.....	203
B-	MEHİR MİKTARLARI.....	203
C-	NAFAKA MİKTARLARI.....	204
D-	ÜCRETLER.....	204
E-	VAKIFLAR.....	204
F-	BAZI MÜLK VE EŞYALARIN FİYATLARI.....	206
1-	Müslümanlara Ait Ev Fiyatları.....	207
2-	Gayr-i Müslimlere Ait Ev Fiyatları.....	209
	SONUÇ.....	211
	BİBLİYOGRAFYA.....	213

K I S A L T M A L A R

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Ank.	: Ankara
A.Ü.İ.F.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
a.y.	: Aynı yer
Bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
D.İ.B.Y.	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
İ.A.	: İslâm Ansiklopedisi
İst.	: İstanbul
mad.	: Madde
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
srh.	: Şerheden
thk.	: Tahkik eden.
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
T.D.A.V.	: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
v.d.	: Ve devamı
vr.	: Varak
vs.	: Vesair
Yay.	: Yayınları

Ö N S Ö Z

Osmanlı mahkemelerinde her türlü olayın zapta geçirilip muhafaza edildiği ser'iyeye sicillerinin, İslâm tarihi ve özellikle millî tarihimiz açısından büyük bir öneme sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Bu husus defalarca bilim adamları ve araştırmacılar tarafından belirtilmektedir. Bunun bir uzantısı olarak ülkemizde, son yıllarda ser'iyeye sicilleri üzerindeki çalışmalar ağırlık kazanmıştır. Biz de bu konuya katkıda bulunabilmek için, yüksek lisans seviyesinde bir tez hazırlamaya çalıştık.

Değerlendirmeye aldığımız ser'iyeye sicili, Bursa Arkeoloji Müzesi'nde B.189/412 numara ile kaydedilmiş olup, hicrî 1117,1118,1119,1120 ve 1121 yıllarında Bursa'da "Mahkeme-i Sugrâ"ya intikal eden olayları kapsamaktadır. Defterimizde bulunan kayıtlar konu itibariyle karmaşıktır. Ancak biz, fıkıh kitaplarındaki sıralamayı gözönünde tutarak tezimizde bir tasnife gittik. Bu doğrultuda, tezimizi bir giriş ve üç bölüm halinde incelemeye çalıştık.

Tezimizin giriş bölümünde, ser'ie sicillerinin önemi ile mahkeme teşkilâtının Hz. Peygamber devrinden Osmanlılara kadar olan tarihî gelişimine ana hatlarıyla yer verdik. Birinci bölümdé, incelemeye konu olan defterimizi tanıtmaya çalışırken Bursa Şer'ie Sicilleri hakkında bazı genel bilgilerin yanısıra defterimizi değişik yönleriyle ele aldık. Bu arada defterimizdeki her kaydın kısa özetlerini, yine defterimizde buldukları sıraya göre bu bölümde yer verdik. Ayrıca bu bölüme, defterin konularına göre fihristini de ekledik.

İkinci bölüm, tezimizin asıl konularını ihtiva etmektedir. Bu bölümde, defterimizi fıkıh kitaplarındaki konuları gözönüne alarak ve defterimizden bazı çarpıcı örnekler de vererek konuları analiz etmeye gayret ettik. Üçüncü ve son bölümde, defterimizde yer alan özel isimlerin yanında, coğrafi yer adları ve esnaf isimlerine yer verdik. Son bölümde ayrıca, bazı mülk ve eşyaların fiyatlarıyla ilgili bilgileri tablolar halinde gösterdik. Tezimizin en sonuna da, bu çalışmada elde ettiğimiz izlenimleri ve düşüncelerimizi ifade eden "Sonuç" bölümünü ilâve ettik.

Bana, gerek Yüksek Lisans Tezi olarak bu sicil defterini seçmemde yol gösteren, gerekse tez çalışmalarım sırasında her türlü rehberlik yapan danışman hocam Doç. Dr. Yunus Vehbi YAVUZ'a tesekkürü bir borç bilirim.

Sevket BARCADURMUŞ

GİRİŞ

I - ŞER'İYYE SİCİLLERİNİN ÖNEMİ

Bilindiği gibi, fertlerin haklarını teminet altına alacak, koruyup kollayacak ve adaleti tevzî edecek olan "adli teşkilat" devletin en önemli müesseselerinden biridir. Bu sebeple Hz. Peygamber ve ilk halifelerden itibaren İslâm devletlerinde bu konuya özel önem verilmiş ve adaletin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için her türlü tedbir alınmıştır. Bu doğrultuda, Osmanlı devletinde şer'iyeye sicilleri¹ tutularak bu düzenin sürdürülmesi sağlanmıştır. Şer'iyeye sicilleri, mahallî şer'î mahkemelerde kronolojik sıra ile tutulan ve kadılar tarafından verilen hükümlerin, hüccet ve kararların, herhangi bir olayın, bir şehadetin, bir ikrarın, bir hibenin, resmiyete kaydolunması istenilen bir hususun, devlet merkezinden gelen fermanların, emirlerin ve tebliğlerin kadı tarafından incelenip özetlerinin veya asıllarının kaydedildikleri

1. Şer'iyeye sicillerine aynı zamanda, kadı defterleri, kadı sicilleri, mahkeme sicilleri de denmektedir.

defterlerdir¹.

1- Hukukî yapı bakımından şer'iyeye sicilleri: Şer'iyeye sicilleri Osmanlı hukuk yapısını bize net bir şekilde açıklayan eşsiz belgelerdir. Sicillerde, aşağıda maddeler halinde gösterdiğimiz konular için pek çok belge bulmak mümkündür:

a. Şahıs hukukuyla ilgili kararlar: Vakıf, ehliyet, gâiblik vb.².

b. Aile hukukuyla ilgili kararlar: Siciller, eski Türk aile yapısını, nişanlanma, evlenme ve boşanma, hul', mehir, nafaka vb. müesseselerin nasıl işlediği konusunda önemli bilgiler vermektedir³.

c. Miras hukukuna ilişkin kararlar: Miras sözleşmeleri, tereke taksimi, vasiyet, Türk ailelerinin kullandıkları eşyalar ve kişilerin sahip oldukları mal varlıklarını bu sicillerden öğrenmek mümkündür⁴.

d. Eşya, borçlar ve ticaret hukukuna ait kararlar: Muâmelât adı altında toplanan bu hususları uygulamada birbirinden ayırmak oldukça zordur. Eşya hukuku ile ilgili kararlarda dil, din, ırk ayırımı gözetilmeksizin mülkiyet hakkının tanındığı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Ayrıca tapu sicil sistemi yerine hüccetli sicil sisteminin uygulandığı görülmektedir⁵.

1. Özkaya, Yücel, "Sofya'da Millî Kütüphanedeki Şer'iyeye Sicilleri". Tarih Araştırmaları Dergisi. c.XIII, sy. 24. Ank.. 1979. s. 21.

2. B 189/412 5a/1.10b/2.21a/1.15b/2.

3. B 189/412 4b/1.5a/3.14b/3.19b/4.49b/2. 97b/2.

4. B 189/412 4a/3.15b/1.26a/5.28a/1.72a/2.72b/1.75b/2.

5. B 189/412 2a/3.4a/2.12b/1.18b/1.83b/1.93a/2.

e. Devletler hususî hukuku alanında: Bu alanda. ahvâl-i şahsiyye ve ibadet konuları hariç, zimmilere. kendi rızalarıyla İslâm hukukunun esaslarının uygulandığı. miras. evlenme, boşanma. eşya. borçlar ve ticaret hukuku konusunda müslim. gayr-i müslim ayırımı yapılmadığı sicil kayıtlarından açıkça anlaşılmaktadır¹.

f. Hukukî konularda Hanefî mezhebi tercih edilmiştir. Ancak bazen diğer üç mezhebe göre de fetvalar verilmiştir. Bu sebeplerle Fetvâhâne-i Âlî'de Fetvâ Odası'na bağlı olarak bir "Te'lif-i Mesâil Şubesi" kurulmuştu².

2- Şer'iyeye sicilleri sosyal. idarî, malî, zirâî, ticarî, beledî, askerî ve siyasî bakımdan Osmanlıların içinde buldukları şartları ve düzeni doğru olarak yansıtan belgelerdir³.

3- Şer'iyeye sicilleri sûret olarak. yüzyıllar önce kayda geçirilen ve beratları, mektupları, divan tezkirelerini vs. resmî kayıtları. eski nizamnâmeleri ihtiva eden en önemli birer vesikadır⁴.

4- Sicillerde adı geçen görevli, memur, kadı, nâib. âlim. mimar vb. hakkında gelen belgeler. bizlere onlar hakkında doğru ve güvenilir bilgi elde etme imkânı verir⁵.

-
1. B 189/412 5b/2,13a/3.19b/4.65b/4: Akgündüz. Ahmet. Şer'iyeye Sicilleri. T.D.A.V..İst.. 1988.s.14.
 2. Bayındır.Abdülaziz.İslâm Muhakeme Hukuku,İst.,1986, s.39: Öztürk. Osman,Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle. İst..1973.mad.47-68: B 189/412 5a/1.10b/2.21a/1.46a/3.
 3. İnalçık.Halil."Fatih Sultan Mehmed Fermanları",Belle-ten.sy.44.s.693.
 4. Atalar.Münir."Şer'î Mahkeme Sicilleri" İslâmî İlim-ler Enstitüsü Dergisi,sy.4,Ank.,1980,s.312.
 5. B 189/412 41b/2,88a/1,90a/1.

5- Şer'iyeye sicilleri, saray, cami, türbe, medrese, çeşme vb. eski şaheserlerin yapılış tarihi, geçirdiği tamirler gibi konularda bilgi edinmemizi sağlar¹.

6- Aynı zamanda siciller, kasaba, köy, mahalle, semt, çiftlik gibi yerleşim merkezlerinin isimleri, aşiret ve cemaat isimleri, yerleşim tarihimiz için çok değerli belgelerdir².

7- Askerî ve siyasî açıdan da siciller çok önemli bilgileri bünyesinde bulundurur. Menzillerinin kuruluşu, savaş için gerekli mühimmatın yollanması³, mukataa bedellerinin gönderilmesi, askerlerin belirtilen gün ve yerde hazır bulunmaları⁴ gibi hususlarda, daha savaş başlamadan önce merkezden eyaletlere gönderilen yazılı emirler, ordunun sevk ve idaresine verilen ehemmiyetin açık bir göstergesidir.

8- Mukataaların ve vakıflara ait emlak akarlarının kiraya verilmeleri⁵ defterlere kaydedildiği gibi, ticarî hayata dair "narh" kayıtlarıyla esnaf teftişine ait belgelere de⁶ rastlamak mümkündür.

9- Şer'iyeye sicilleri, tıp tarihi ve halk tababeti açısından da araştırmaya değer kaynaklardır. Cerrah ile hasta arasında mahkeme yoluyla tanzim edilen mukaveleler, bize bugünkü uygulamaları hatırlatmaktadır⁷.

1. B 189/412 88a/2, 90a/2.

2. B 189/412 11a/3, 41b/3. 36b/2. 55a/3.

3. B 131/346 38b/1. 40a/2.

4. B 131/346 7a/1, 40a/1, 41/2.

5. B 131/346 3b/2, 65b/1; B 189/412 5a/1. 46a/3. 79b/1.

6. Atalar. a.g.m..s.312.

7. Edibali. Bâkî. Şer'iyeye Sicillerine göre Afyonkarahisar'da XVII ve XVIII. Yüzyıllarda Meçhul Halk Tarihi. Afyon. 1951. s.57.

10- Bunlara ilâveten sicillerde geçen Türkçe terimler, imlâ özellikleri, ifade ve uslûb şekilleri, yiyecek ve giyecek maddelerinin isimleri¹. dil ve folklor açısından ilginç bilgiler vermektedir².

Şer'iyeye sicillerinin önemi konusunda son olarak şunları söyleyebiliriz. Her bilimin bir tarihi olduğu gibi, tarihin de belgelere dayanan bir bilim olduğu inkâr edilemez. Durum böyle olunca tarihimizin, özellikle medeniyet tarihimizin belgelerinin ortaya konulması zorunludur. Ayrıca bu arşiv belgeleri, Osmanlının en parlak döneminde hâkim olduğu -günümüzdeki- 24'ten fazla devletin tarihini de ilgilendirir.

Öte yandan siciller, Osmanlı toplumunun hukuk yapısını da ortaya koyar. İncelediğimiz defterdeki 597 kayıt, o günkü toplumun sorunlarını, meselelerin hangi şekilde çözümlendiğini göstermektedir. Aynı zamanda siciller, kadın erkek haklarını, bunların muhakeme ediliş biçimlerini, vakıf müessesesinin işleyişini, köle hukukunun uygulanış tarzını ve zamanla ortaya çıkan problemlerin çözümünü ve daha pek çok meselemin hangi boyutlarda seyrettiğini görme imkânı vermektedir.

II- OSMANLILARA KADAR MAHKEME TEŞKİLÂTI

A- TARİHİ GELİŞİMİ İÇİNDE SELÇUKLULARA KADAR MAHKEME

Hız. Peygamber, ümmeti arasındaki ihtilâfları başlangıçta bizzat kendisi çözmekte idi. Zamanla İslâm devletinin top-

1. B 189/412 3a/4.29a/2.40b/2.48b/1.

2. Geniş bilgi için bk. Ünver, Süheyl, "Bursa Şer'iyeye Sicillerinde Askerî Hükümler ve Kavıtlara Dair Notlar". Belleten.c.XXVIII. sy.121.s.769; Köprülü.M.F.. "Anadolu Selçuklular Tarihinin Yerli Kaynakları", Belleten, c.VII. sy.21. s.409.

rakları genişleyince Hz. Peygamber, buralarda kazâî işleri yürütmek üzere bazı sahabileri görevlendirmişti. Bu kişiler, bir meselenin çözümünde önce Kur'an'a, sonra hadislere bakıyorlar, bunlarda çözüm bulamayınca da kendi ictihatlarına başvuruyorlardı¹.

Hulefâ-i Râşidîn döneminde, kazâî işler temelde aynı şekilde yürütüldü. Ancak bilhassa Hz. Ömer döneminde adlî işler müesseseleşmeye başlamıştır. Yine onun döneminde mahkemeler kurulmuş, maaşla kadılar tayin edilmiş ve kaza işleri ile icrâ işleri birbirinden ayrılmıştı².

-
1. Geniş bilgi için bk. İbn Hişam, es-Sîre, I.284-285; Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, trc. S. Tuğ-S. Mutlu, II. 145-146; Tuğ, Salih, İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri, s. 30; Mustafa Rafiî, İslamda Sosyal Düzen, s. 196; Seyyid Sâbık, Fıkhu's-Sünne, III.391; Attar, Fahreddin, İslamda Adliye Teşkilatı, s.6-7.17; Berki, Ali Himmet, "İslamda Kaza Tarihi" A.Ü.İ.F. Dergisi, c.XVII, s. 153 vd.; Berki, Şakir, "İslam Hukukunda Adalet Esasları ve Adlî Teşkilât", A.Ü.İ.F. Dergisi, c.III, s. 35 vd.; Altundağ, Şinasi, "Osmanlılarda Kadıların Salâhiyet ve Vazifeleri Hakkında", A.Ü.İ.F. Dergisi, c. VI, s. 12vd.; Armağan, Servet, İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler, s. 221.
 2. Geniş bilgi için bk. İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, II.109; İbn Haldun, Mukaddime, I,61; İbnü'l-Esîr, en-Nihâye, fî Garâibi'l-Hadis, III, 242; Subhi Salih, İslam Mezhepleri ve Müesseseleri Tarihi, s. 245; Fazlurrahman, İslam, trc. M. Dağ- M. Aydın, s.99; Şafiî, el-Umm, VI, 125; Attar, a. g.e., s. 56,63; Şiblî, İslam Tarihi, trc. Ömer R. Doğrul, VII, 288. 296.

Emevîler döneminde ise İslâm toprakları çok geniş sahalaraya yayılmış, bu sebeple bütün bölgelerde adlî işlerin yürütülebilmesi için mahkemelerin daha da geliştirilmesi gerekmişti. Ancak coğrafî yayılmaya paralel olarak adlî teşkilâtın da aynı oranda geliştiğini söylemek mümkün değildir. Zira bu dönemde kadınlara büyük zulümler yapıldığı gibi sık sık görevlerinden de azledilmekteydi. Meselâ, Ebu Hanife'ye kadılık teklif edilmiş, kabul etmeyince de işkenceye maruz kalmıştı. Emevîler zamanından itibaren mahkeme kararları tescil edilmeye başlandı. Emevîler döneminde İslâm fıkhi tamamen tedvin edilmediği için hâkimler, kendi ictihad ve reyleriyle hükümler veriyorlardı. Halifeler, bazı kadılardan, uyguladıkları kanunları birer resmî rapor halinde yazmalarını istiyorlardı¹.

Abbasîler döneminde kaza düzeni, daha önceki devrelere göre bir hayli değişikliklere uğramış ve özellikle bu dönemde mezheplerin türemesi, ictihad müessesesinin zayıflamasına yol açmıştı. Bu doğrultuda, kadılar hüküm verirken, mezheplerin koydukları ictihadlara göre karar verme zorunluluğunu hissediyorlardı. Hatta Abbasî idarecilerinin yaptıkları işleri hukukî bir statü ile izah etme durumunda bırakılması, pek çok kişinin kadılığı kabul etmemesine sebep olmuştur. Bu durum bize, şer'î hukuka şer'î olmayan birtakım unsurların karıştığı-

1. İbni Kesîr, Bidâye, X,107; İbn Sa'd, II,130-131; Taberî, Tarih, IV,131; V,315; Atar, a.g.e.,s.77-79; Mustafa Râfiî, a.g.e.,s. 202,203; Fazlurrahman, a.g.e., s. 100.

nı göstermektedir. Öte yandan Abbasîler döneminde kâdıyu'l-kudât (kadılar kadısı) müessesesi de kurulmuştu. Bu makamlar, kadılar^{ın} tayin işlerini yürütmekte, hal ve hareketlerini kontrol etmekte idi. Yine bu dönemde kadılara özel üniformalar giydirilmiş ve maaş tahsis edilmişti. Bunlara ilâveten, biri umumî diğeri de hususî olmak üzere iki kaza türü meydana getirilmişti. Ancak daha sonraları kaza müessesesi eski disiplinini kaybetmiş ve bu makam ehliyetsiz kişilerin eline geçmesine fırsat verilmişti¹.

B- SELÇUKLULAR DEVRİNDE MAHKEME

Kaza müessesinin Selçuklular devrinde oldukça titiz bir şekilde ele alındığı ve tatbik edildiği bilinmektedir. Meselâ, I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in büyük divanında, başkan sıfatıyla günün belirli zamanlarında, yanında kadı ve müftü hazır olduğu halde mahkemelere intikal eden davaları dinlediğini ve bu usûlün Alaeddin Keykubad'ın ölümüne kadar devam ettiğini tarihlerimiz kaydetmektedir². Selçuklular devrinde vilâyetlere (iktâlara) tayin edilen âmirler, aynı zamanda adlî ve idarî işlere de bakarlardı³. Vilâyetlerde kaza işleri dev-

1. Subhi Salih, a.g.e., s.246; Barthold, İslam Medeniyeti Tarihi, trc. M. Fuad Köprülü, s. 30-50; Mustafa Râfiî, a.g.e., s.202-205; Fazlurrahman, a.g.e., s.100; Atar, a.g.e., s.79.

2. Uzunçarşılı, İ.Hakkı, Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal, İst., 1941, s.95; Atalar, a.g.m., s.305; Ongan, Halit, Ankara I Nolu Şer'îye Sicili, Ank., 1958, s.23.

3. Turan, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti, İst., 1969, s.238.

letin başkadısının emir ve gözetiminde olurken, şeriat dışı davalar, iktâ sahiplerine bağlı divan-ı mezâlim (dâru'l-adl) müessesesinde görülüyordu¹. Vilâyetlerde askerlerle ilgili işlere bakan bu idârî hâkimlere "yolak ve yarguc" adı veriliyordu. XII. asırdan itibaren Karahanlılarda, Selçuklularda ve daha sonraki devletlerde ortaya çıkan ordu kadılığı (kadı-askerlik), bu müessesenin İslâmî bir hüviyet kazanmasıyla hükmünü daha sonraki dönemlerde de sürdürdü².

Öte yandan Selçuklular, gayr-i müslimlere karşı adlî ve idarî konularda belli esaslara bağlı kalarak onların meselelerini karara bağlıyorlardı³. Selçuklular, tarım ürünlerinden İslâm vergi sistemine göre vergiler alıyordu⁴. Kadıların mahkemelerde geniş yetkileri dolayısıyla, kendilerinin çeşitli davalarla ilgili olarak verdikleri kararlarla, kendilerine merkezden gönderilen hüküm, ferman ve bu fermanlara verilen cevapları kaydetmeleri için "sicil"⁵ denilen bir defter tutmaları kanun gereği idi⁶. Selçuklular döneminde kadıların kişiler hakkında verdikleri kararlar (ilâm, hüccet, senet vs.)ın asıllarının hiçbiri zamanımıza kadar gelmediği için o dönemlerle ilgili sicil kaynaklarına sahip değiliz⁷.

1. Turan, a.g.e., s.238.

2. Turan, Osman, "İkta" mad., İ.A., VI, 949-959.

3. Turan, a.g.e., s.249; Turan, Osman, Türkler ve İslamiyet, s. 461-463.

4. Turan, Selçuklular tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, s.267.

5. Uzunçarşılı, İ.Hakkı, Osmanlılarda İlmiye Teşkilâtı, Ank., 1984, s.109.

6. Köprülü, "Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları", Belleten, c.VIII, sy.127, s.409.

7. Köprülü, a.g.m., s.409-410.

C- OSMANLILAR DEVRİNDE MAHKEME

Osmanlı hukuku, gerek kamu, gerekse özel hukuk alanlarında esas itibariyle İslâmî prensiplere dayanmaktadır. Osmanlı devleti, İslâm dininin sadece iman, ibadet ve ahlâk prensiplerini benimsemekle yetinmemiş, İslâm hukukunu Hanefî mezhebini esas alarak uygulamış ve cemiyet hayatını, özellikle muâmelâtı bu hukuka göre düzenlemiştir¹.

Muâmelâtla ilgili konuların halline ve halkın davalarına bakan makama "kazâ", bu işlerin halledilmesiyle görevli olan memura da "kadı" denirdi. Kadının bulunmadığı yerde, ona vekâleten görevini üstlenen kişiye "nâib"; kadı ve nâiblerin olayları karara bağladıkları yere de "şer'iyeye mahkemesi" adı verilirdi². Kadılar bu mahkemelerdeki duruşmaları özel defterlere kaydederlerdi ki, bu defterlere "şer'iyeye sicilleri" diyoruz. Kadıların sicil defterlerini tutmaları kanun gereği olup bu defterler kadıdan kadıya devredilirdi³. Bu defterlerdeki kayıtlar ve emirler mahkeme kararlarına esas olur ve kadı bunlara göre sûret ve hüccet verirdi . Osmanlı devletinin kuruluşu sırasında en büyük kadılık önce İznik ve sonra Bursa kadılığı olup zaptedilen yerlerde ikinci ve üçüncü derecede kadılıklar ihdas olunuyordu⁴. Osman Gazi'nin

1. Aydın, M. Akif, İslâm-Osmanlı Aile Hukuku, s.59.

2. Uluçay, M. Çağatay, "Manisa Şer'iyeye Sicillerine Dair Araştırmalar", Türkiyat Mecmuası, İst.1953, X, 285.

3. Köprülü, a.g.m., s.409.

4. Uzunçarşılı, İ. Hakkı, Osmanlı Devletinde İlmiye Teşkilâtı, s.83.

daha iş başına geçer geçmez hükûmet işlerini ümerâya bıraktığını, bu arada cins ve mezhep ayırımı gözetmeksizin bütün teb'anın haklarını korumak amacıyla şer'iyeye mahkemelerine önem verdiğini ve her tarafa âdil kadılar tayin ederek bunların serbestçe görev yapabilmelerini sağladığını görmekteyiz¹.

Osmanlı devletinin kuruluşundan itibaren şer'iyeye sicilleri yürürlüğe konmuş ve günlük hayata yansıtılmıştır. Ülkedeki halkın çoğunluğunun Hanefî olması, davalarda -özellikle muâmelâtla ilgili davalarda- bu mezhebin ictihadlarına göre karar vermeyi zorunlu kılıyordu. Buna rağmen, ülkede, Şafiî, Malikî ve Hanbelî mezhebine mensup vatandaşların davalarında kendi mezheplerinin ictihadları esas alınıyordu².

Fatih Sultan Mehmed döneminde (855-886/1451-1481), kadı-askerlik makamının Rumeli ve Anadolu olmak üzere ikiye ayrıldığını ve bütün kadıların bu iki merkeze bağlandıklarını görüyoruz. Fatih çıkardığı kanunnâmelerle, kadılara ait rütbe, derece ve lâkabları tesbit ederek kadılık teşkilâtına pek çok yenilik getirmiştir³. Bu hukukî uygulamalar, Osmanlı devletinin yükselme devirlerinde de aynı titizlikle devam etmiş ve Yavuz, Kanunî gibi hükümdarlar zamanında halkın ve adaletin korunmasına büyük önem verilmiştir⁴. II. Mahmud, şer'iyeye

1. Atalar, a.g.m., s. 308-311.

2. Bayındır, a.g.e., s.34.

3. Ebu'l-Ulâ Mardin, "Kadı" mad., İ.A.,VI,45; Berki, A.Himmet, Büyük Türk Hükümdarı İstanbul Fatih Sultan Mehmed Han ve Adalet Hayatı, İst.,1953, s.50 vd.

4. Uzunçarşılı, a.g.e., s.228-241.

mahkemelerinin verimli kılınması ve yolsuzluklara son verilmesi için 1837 yılında "Meclis-i Vâslâ-yı Ahkâm-ı Adliye" ve "Şûrâ-yı Bâb-ı Âlî" ismiyle iki encümen kurmuştu¹. 5 Mayıs 1855'de nesredilen şer'iyye mahkemeleri nizamnâmelerinden biri bu mahkemelerin görev ve yetkilerine, diğeri ise alınacak harçlara dair iki noktaya temas etmekteydi². 1856 yılında kadı yetiştirmek maksadıyla "Nevâib Mektebi" açılmıştı³.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1869'dan 1926'ya kadar medenî kanun olarak yürürlükte bulunan ve "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye" adını taşıyan kanuna kısaca "Mecelle" denir. Fıkha dayanan ve köklerini şeriattan alan teşriî bir eser, yani mer'î kanunlar mecmuası demektir. Mecelle, bir mukaddime, fıkhanın bir maddelik tarifi, 99 maddelik küllî kaide, 16 kitab, 73 bab ve 1851 maddeden oluşur. 1869'dan 1876'ya kadar parça parça neşrolunmuştur. Mecellede aile ve miras hukukuna, vasiyet ve vakfa dair hükümlerle ceza hukukuna yer verilmiştir. Mecelle, yerini 1926'da Borçlar kanununa ve kısmen de Medenî kanuna bırakmıştır⁴.

-
1. Atalar, a.g.m., s.311.
 2. Velidedeoğlu, H.Veldet, "Kanunlaştırma Hareketi ve Tanzimat", Tanzimat, I,169.
 3. Abdurrahman Şeref, Tarih-i Devlet-i Osmâniyye, İst., 1309-1312, II,502.
 4. Ansay, S.Şakir, Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku, Ank., 1958, s.39-40.

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

B. 189/412 NOLU DEFTERİN TANITILMASI

I- GENEL ÇİZGİLERİYLE BURSA ŞER'İYYE SİCİLLERİNİN TANITILMASI

Bünyesinde bes yüz yıldan uzun bir süre ile ilgili belgeleri bulundurması sebebiyle, Bursa Arkeoloji Müzesi'ndeki şer'iyeye sicilleri, bugün Türkiye'nin en önemli sicillerin bulunduğu bir merkez durumundadır. Bursa Şer'iyeye Sicilleri envanterine kayıtlı olan defterlerin ilki ferâiz (miras) konularıyla ilgilidir. Bu defter 867-868/ 1462-1463 yıllarında vuku bulan olayları ihtiva eder. 867/1462 tarihinden önceki yıllara ait siciller yoktur. Envanterde kayıtlı 2 nolu defter ise yine miras ve tereke ile ilgili belgeleri kapsar. İhtiva ettiği yıllar ise 872-873/ 1467-1468 tarihleri arasındadır.

Bursa Arkeoloji Müzesi'nde bulunan ve 867/1462 yılından itibaren başlayan şer'iyeye sicilleri genel manada şu konularla ilgilidir: Tereke, miras taksimi, alışverişler, mülk-nâmeler, muhâlaa, nafaka, boşanma vs.

900'e yaklaşan defterlerin hangi konuları kapsadığını

tek tek incelemek mümkün olmadığı için, biz ancak kendi defterimizin dışında iki sicil defterinin konularını tamamen, bazı defterlerin konularını da kısmen tesbit ettik..

A- KONULARI TAMAMEN İNCELENEN DEFTERLER

1- Envanterde A 54/59 numara ile kaydedilen ve 954/1547 yılı olaylarını ihtiva eden defterin konu ve varakları aşağıda gösterilmiştir.

Nafaka : 1a,20b,24b,35b,43a,52b.

Mübâyaa : 1b,5a,12a,32b,24b,32a,55b,

Kefâlet : 1b,27a,34b.

İcar : 1b.

Dava : 2a.

Miras : 3b,4a,7a,12a,26b,28a,33b,38a,40a,44a,52b.

Bosanma : 5a,10b,20b,39a,40a.

Sulh : 7a,9b,15a,19a,27a.

Kölelik : 10b,10a,15a,28a,28b,29a,29b,30b,31a,33a.

Borç : 10b,14b,16a,20b,33a,26b,29b,11a,19a,22b,60a.

Yaralama: 20b,22b,35a.

Tayin : 24a,94a.

Vekâlet : 24b,28a,29b,27a.

Vakıf : 25a,27b,30a,34b,43a.

Mülknâme: 36b.

Muhâlaa : 58b,58a,64a.

Ferman : 51b.

Kız kaçırma: 59a.

2- Envanterde C 81/646 numara ile kayda geçirilip 1268/1851 yılı olaylarını içeren defterdeki konu ve yerler de şu şekildedir.

- Tayin : 1a.
- İlâm : 2a, 3b, 4a, 5ab, 6a, 7b, 8a, 9a, 21b, 22b, 18a.
- Keşif : 2a.
- İbrâ : 2b, 5b, 13a, 18b, 21b.
- Vakıf : 2a, 7a, 8a, 9b, 10a, 13a, 20b, 22a.
- Vakfiye : 53a, 65b.
- Sulh : 4a, 5b, 6b, 12a, 14b, 21a, 21b.
- Berat : 12a.
- İcâr (kira) : 54a.
- Borçlanma: 12ab, 16a, 16b, 20a, 21b, 21a, 22a.
- Emirnâme : 18a, 21a.
- Milliyet davası: 18b.
- Öldürme : 19a, 25b, 28a, 29ab.
- İflâs : 27a.
- Mübâyaa : 67a, 68a, 69b, 70a, 71ab, 72a, 73b, 74a, 75b, 76ab,
78ab, 75a.
- Nafaka : 66a, 68b, 70a, 72a, 76ab.
- Mefkûd : 74a.
- Muhâlaa : 74b.
- Boşanma : 65a, 68ab, 67a.
- Vekâlet : 63a, 68b, 76a, 78b.
- Miras : 67b.
- İhbar : 69a.
- Yaralama : 2b, 13a.

B- KONULARI GENEL OLARAK GÖSTERİLEN DEFTERLER

Bu başlık altında sondaj usûlü 12 defterin envanterdeki numaraları ile genel olarak hangi konuları ihtiva ettiği gösterilecektir.

- A 32/29 : Evlenme, cinayet, mübâyaa vs.
- A 35/35 : Vakfiyeler, dava ve fermanlar.
- A 44/50 : Tahrirat, ferman ve zabıtlar.
- A 46/52 : Zabıt, dava, fetva ve fermanlar ile vakıf, icâre, beytü'l-mal, gayr-i müslim mülkleri, verâset, narh ve vasiyatnâme kayıtları.
- B 44/230 : Muradiye ve Emirsultan'a ait vakfiye kayıtları
- B 50/244 : Vakfiyeler, evlenme, mülknâme, berat ve emir ile ilgili kayıtlar.
- B 52/246 : Vakfiyeler, icâre, bey'-i bi'l-istiglâl, köle âzâdı ve fetva gibi kayıtlar.
- B 76/277 : Vakfiyeler, kassam, tereke, fermanlar, emirler, ilâmlar ve hüccetler.
- B 77/278 : Vakfiyeler, vasiyetnâmeler, davalar, zabıtlar, beratlar, bey' ve köle âzâdı.
- B 90/292 : Vakfiyeler, hibe, nafaka ve isbat-ı verâset ile ilgili kayıtlar.
- B 110/324: Vakfiyeler, alış verişler, takrirât ve çeşitli davalar.
- B 111/325: Tayinler, alış verişler, vakfiyeler ve değişik davaları içeren defterlerdir.

Ancak bu defterlerin içinde kendilerinden söz edilmeden pek çok tâli dava da vardır.

Bursa Arkeoloji Müzesi'nde bulunan ve 867/1462 yılıyla başlayan defterlerin ilki ^{bu} olurken, envanterin son sırasındaki defterin tarihi 1331/1912'dir.

II- B 189/412 NOLU DEFTERİN TANITIMI

A- ŞEKİL YÖNÜYLE DEFTER

Bursa Arkeoloji Müzesi sicil envanterinde ve B 189/412 numara ile kayıtlı bulunan defter, 14x43 cm. ebadında olup orijinal bir şekilde mukavva üzerine ince bir deri ile ciltlenmiş, şirâzeli, deri cilt üzerine yaprak şeklini andıran ince, renkli bir kağıtla kaplanmıştır. Kapağın iç kısmı deri ile kaplı olup, yine renkli ince kağıt deri üzerine geçirilmiştir. Defterin baş tarafında, ince kağıttan iki boş sahife, yine aynı şekilde, defterin son kısmında ince kağıttan iki boş sahife bulunmaktadır. Defter 97 varaktan oluşmaktadır. Kağıdı kalın âharlıdır. Yazılar genelde divanî kırması karakterindedir. Ancak defter içinde birtakım kalem değişiklikleri görülmektedir. Kâtipler değistikçe yazıların karakteri de farklılık arz etmektedir. Deftere şu ibâre ile başlanmıştır:

هذا السجل المحفوظ الذي كتب فيه صور الحج التي وقف في زمن الفقير الى
برربه القدير محمد صاحب الموتي خلافة بالحكمة الصغرى بمدينة بروسه عنى عنه

1- Defterin Kontrolü

Yukarıdaki ibâre ile başlayan defterin sol üst köşesinde şöyle bir ifade görülmektedir: "Bakılmıştır" (باقلمشدر). Bu ifadeden, şer'iyeye sicil defterlerinin bir üst makam tarafından kontrol edildiği anlaşılmaktadır. Bu kontrolün, def-

terlerin kurallara uygun olarak tesbit edilip edilmediği açısından yapıldığı açık bir şekilde görülmektedir.

"Mahrûse-i Bursa'da Reyhan Paşa Mahallesi'nde sâkin Hacı Mahmud Ağa ibni Mehmed...." diye başlayan defterimizin ilk kaydı bir evin satışı ile ilgilidir. Kaydın son bölümünde ay ve günü ile birlikte bir tarihin yazıldığını müşâhede ediyoruz: 27 Zilhiccetü's-şerîf sene 1117, seklinde yazılan tarihten sonra bu ibârenin altına boydan boya bir çizgi çizildiği ve çizginin altına da olaya şahit olan kişilerin isimleri, varsa görevleri, bazen de mahallelerinin yazıldığı görülmektedir:

الحاج مصطفى
ابن حوران
محمد اغا ابني
المنان
الحاج مصطفى ابن
الحاج محمد بن
الحاج عثمان
اغا ابني
الحاج حاضي
سليمان ابن
الحاج احمد ابن
الغدي
الحاج احمد ابن
محمد
الغدي
الحاج احمد ابن
محمد

Hemen hemen bütün belgelerde olaylar aktarıldıktan sonra, örnekte gösterildiği gibi şahitlerin isimleri yazılarak mahkemede hazır oldukları ispatlanmış oluyordu.

2- Defterin Kapsadığı Tarihler

Defterimizdeki varak sayısı 97'dir. 1117 yılına ait olaylar ilk varakda bitmektedir. Bundan itibaren bir sonraki senenin kayıtları başlamaktadır. 1118 yılına ait belgeler 24. varakdaki bir mülknâme kaydıyla son bulmaktadır. O tarihteki Bursa kadısının adı ve mührü ile kayıtların altı kapatılıp kayıtlara devam edilmiştir. Ancak bazı olaylar, takdim ve tehir edilerek yazıldıkları için, bazen tarihler yer değiştirmektedir. 27. varakda 1119 yılının olayları başlatılmış-

tır. 47. varakda 1120 yılının kayıtlarının başladığı ve sahifenin kadı tarafından mühürlendiği görülmektedir. 1121 yılının belgeleri 70. varakda başlamakta olup aynı yerde, Bursa kadısı Mehmed'in mahkeme-i suğrâya nâib olarak Es'ad Efendi'yi tayin ettiğine dair bir emirnâme yer almaktadır. 96. varakın ikinci sahifesinden itibaren değişik yıllara ait kısa kısa sicil kayıtları vardır. Son varak olan 97. varakta, bir kâtibin başkâtib olarak atandığına dair kaydın da içinde bulunduğu belgelerle defter son bulmuş ve Bursa kadısı Mehmed'in adı yazılarak sicil kapatılmıştır.

3- Defterin Ait Olduğu Mahkeme

Incelediğimiz defter, "Küçük Mahkeme" diye adlandırılan mahkemeye ait kayıtları içermektedir. Bursa kadısı tarafından "Mahkeme-i Suğrâ" adı verilen ayrı bir mahkemeye bir nâib tayin ediliyor ve bu nâib; alıs veris, ikrar, ibrâ, vekâlet, sulh, mefkûd, vakıflar, hibe vb. hukukî konularla ilgilenip mahkemeye intikal eden olayları karar bağlamaktaydı. Belgelerden de anlaşılacağı üzere nâibler, kadılar bulunmadığı zamanlarda mahkemeye bakmak üzere kadı tarafından tayin edilmekteydiler.

4- Defterde Adı Geçen Kadılar ve Nâibler

a. Kadılar

1. Kadı Mehmed (1117-1118, vr.24b)
2. Kadı Süleyman (1119, vr.42b)
3. Kadı Serîf (1120, vr.47a)
4. Kadı Mehmed (1121, vr.70a)

b. Nâibler

1. Mehmed Efendi (vr.15b)
2. Muharrem Efendi (vr.24a)
3. Ali Efendi (vr.27a)
4. Süleyman Efendi (vr.30b)
5. Abdullah Efendi (vr.36b)
6. Ahmed Remzi Efendi (vr.42b)
7. Mehmed Rûsenî Efendi (vr.47a)
8. Es'ad Efendi (vr.70a)

Öte yandan kayıtlardan başkâtiplerin de niyâbet görevine getirildiklerini görüyoruz. Bursa kadısı Şerîf Efendi'nin 20 Receb 1120 tarihinde mahkeme-i suğrâ nâibi Mehmed Rûsenî Efendi'ye gönderilen bir yazıda, mahkeme-i suğrâda başkâtip olan Seyyid Ahmed Efendi'nin başka bir yere nâib olarak atanmasından dolayı, mahkeme kâtiplerinden Abdullah Efendi'nin adı geçen mahkemeye başkâtip olarak tayin edildiği belirtilmektedir¹.

B- MUHTEVA YÖNÜYLE DEFTER

B 189/412 nolu defteri muhteva açısından olayları konularına göre tasnif edip, o konuyla ilgili kaç belge bulunduğunu şu şekilde gösterebiliriz:

Alış veris	: 337 adet
Alış veriş (bey'-i bi'l-vefâ):	4 "
Alış veris (bey'-i bi'l-istiglâl):	2 adet

1. B 189/412 97a.

Aldatma	: 2 adet
Köle âzâdı	:13 "
Borçlanma	:23 "
Boşanma	:12 "
Evlenme	: 4 "
Gasb	: 4 "
Mefkûd (gâib)	: 1 "
Görevden ayrılma	: 3 "
Hibe	: 7 "
Hul'	:59 "
Kefâlet	: 6 "
İbrâ	:22 "
İcâr	: 7 "
İflâs	: 4 "
İhbar	: 4 "
İhtidâ	: 2 "
İkrar	: 6 "
İfraz	: 1 "
İşyeri açma yasağı:	1 "
Miras	:35 "
Mülknâme	:24 "
Nafaka	:19 "
Nefy-i mülk	: 2 "
Nikâh feshi	: 1 "
Rehin	: 5 "
Sulh	:11 "
Şiir	: 1 "

Teslim	: 1 adet
Tayin	: 8 "
Vakıf	: 6 "
Vasî	: 3 "
Vekâlet	: 11 "

C- DEFTER KAYITLARININ ÖZETLERİ

Bu bölümde defterdeki herbir kaydın, sicil sırasına göre teker teker kısa özetleri verilecektir.

1. Reyhan Paşa Mahallesi'nden Mehmed oğlu Mehmed, Süzenkefen Mahallesi'ndeki evini 250 kuruşa sattığına dair kayıt (1a/1).

2. İstanbul'da oturan Mehmed Çelebi ile Bab-ı Zemin Mahallesi'nde oturan Mehmed oğlu Attar Salih Çelebi arasında yapılan sulh ile ilgili kayıt (1a/2).

3. Attar Hüsam Mahallesi'ndeki avâsız vakfına ait olan evi, vakıf mütevellisinin bir Ermeni'ye 80 kuruşa sattığına dair kayıt (1a/3).

4. Kızılcabayır Mahallesi'nden Abdülbâkî kızı Aişe Hanım'ın kocası Osman'dan hul' yoluyla boşanması (1b/1).

5. Kara Şeyh Mahallesi'nden Mehmed oğlu Mahmud'un, aynı mahalledeki evini Abdullah oğlu Hacı İvaz'a 58 kuruşa sattığına dair kayıt (1b/2).

6. Kayabaşı Mahallesi'nden Petro kızı Mariye^m'nin, evini kocası Yorgi oğlu Andriyo'ya 80 kuruşa satması (1b/3).

7. Yahşi Bey Mahallesi'nden Yorgi oğlu Andriyo'nun, evini Astof oğlu Yuhan ile hanımı Nikola kızı Arhunde'ye 80

kuruşa sattığına dair kayıt (2a/1).

8. Aynı mahalleden adı geçen Andriyo'nun, bu mahalledeki değir evini Petro kızı Mariniye'ye 222,5 kuruşa sattığına dair kayıt (2a/2).

9. Şeker Hoca Mahallesi'nden Abdullah oğlu Ahmed, Sümbül oğlu Yokav arasındaki borç davası ve bu dava hakkındaki hüccet (2a/3).

10. Üçkuzular Mahallesi'nden Hasan kızı Ümmühânî ile eşi Halil oğlu Ali Efendi'nin hul' yoluyla boşanmaları (2b/1).

11. İncirlice Mahallesi'nden Şaban oğlu Şeyh Ahmed'in bir Ermeni'nin evini 50 kuruşa satın alması (2b/2).

12. Kazzazoğlu Mahallesi'nden Ali kızı Meryem'in kocası Bektas'tan nafaka talebinde bulunması (2b/3).

13. Kale dâhilinde Şeyh Paşa Mahallesi'nden Mehmed kızı Emetullah'ın kocasıyla muhâlaa yoluyla boşanmaları (2b/4).

14. Reyhan Paşa Mahallesi'nde ölen Mehmed kızı Sultan'ın terekesinin vârisleri arasında paylaştırılması ve mirasçıların birbirlerine geçen haklarını ibrâ etmeleri (3a/1).

15. Maksem Gökdere Mahallesi'nden Salih oğlu Süleyman Çelebi'nin, aynı mahallede bulunan bahçesini Hacı Hasan kızı Aişe Hanım'a 242 kuruşa satması (3a/2).

16. İncirlice Mahallesi'nden Şaban oğlu Şeyh Ahmed Efendi'nin Umurbey Mahallesi'nde bulunan evin annesine ait olduğuna dair ihbar kaydı (3a/3).

17. Abdal Mehmed Mahallesi'nden Abdullah kızı Timurhan'ın oturduğu evini kendisine ait olmadığına dair ikrarı (3a/4).

18. Hacı Yusuf oğlu Abdülkerim, Ayakkabılar Çarşısı'nda takkeci dükkânı açmak istediğinde, ayakkabıcılar kethüdâsının karşı çıkarak dükkân açmasına engel olması (3b/1).

19. Hacı Mustafa oğlu Ahmed Çelebi'nin yaşlılığından dolayı kâtiplik görevinden ayrılması (3b/2).

20. Köşeler Mahallesi'nden Osman kızı İhsan'ın kocası İvaz oğlu Ali'den hul' yoluyla boşanması (3b/3).

21. Bademli köyünden Ahmed Efendi oğlu Hacı Mustafa'nın İsabey Fenârî Mahallesi'ndeki evini kardeşine satması (3b/4).

22. Kirişçikızı Mahallesi'nden Mahmud kızı Neslihan'ın kocası Mahmud oğlu İbrahimden hul' yoluyla boşanması (4a/1).

23. Gemlik kazasına bağlı Genceli köyünden Ahmed kızı Hatice'nin Ali oğlu Mehmed Çelebi'ye borcunu ödememesi (4a/2).

24. Sarı Abdullah Mahallesi'nde ölen Hacı Süleyman'ın vârislerinin, tereke taksiminden sonra birbirlerine geçen haklarından dolayı sulh yapmaları (4a/3).

25. Arablar Mahallesi'nden Muharrem Dede'nin vefatından sonra Zeyniler Mahallesi'nde bulunan evinin miras yoluyla kardeşi Hacı Kemal'e intikal ettiğine dair mülknâme kaydı (4b/1).

26. Soğanlı köyünden Muharrem kızı Fatımaⁿⁿ kocası Ömer oğlu Mehmed'den hul' yoluyla boşanması (4b/2).

27. Veled-i Harrat Mahallesi'nden iki Ermeni'nin evlerini Kırgor oğlu İvan'a 200 kuruşa satması (4b/3).

28. Kite kazasına bağlı Misi köyünden Ali kızı Emine'nin kocası Gündüz oğlu Ali'den boşanması (4b/4).

29. Hoca Mehmed Karamanî Mahallesi'nden Süleyman kızı Rahime'nin evini Halil Çelebi'ye 50 kuruşa satması (4b/5).

30. Kavaklı Mahallesi'nden Hacı Hasan kızı Aîse'nin evini vakfetmesi (5a/1).

31. Veled-i Harir Mahallesi'nden Halil oğlu İsmail'in Akbıyık Hazretleri türbesinde türbedarlık yapması (5a/2).

32. Emirsultan Mahallesi'nden Halil kızı Fatıma'nın, kocası Mustafa oğlu Abdullah'tan boşanması (5a/3).

33. Hacı Sevinç Mahallesi'nden Hasan kızı Fatıma'nın kocası Abdullah oğlu Hacı Yusuf'tan hul' yoluyla boşanmasına dair kayıt (5b/1).

34. Kale dâhilinde Manastır Mahallesi'nden Murad kızı Hatice'nin Mürekkebi Mehmed Efendi'den boşanması (5b/2).

35. Setbaşı Mahallesi'nden Kiraz oğlu Tavnis'un evini 16 kuruşa iki soydasına satması (5b/3).

36. Abdal Mehmed Mahallesi'nden Abdullah oğlu Hüseyin'-evini Abdullah oğlu Osman'a 85 kuruşa satması (5b/4).

37. Maksem Gökdere Mahallesi'nden Yusuf oğlu Semerci Sefer'in evini Peri oğlu Ali'ye 10 kuruşa satması (6a/1).

38. Alacahırka Mahallesi'nden Bayezid oğlu Hacı Receb'in evini, hanımı Abdullah kızı Alime'ye 100 kuruşa satması (6a/2).

39. Kayabaşı Mahallesi'nden Dimitri oğlu Mihali'nin evini kardeşi Vasil ile annesi Melisa'ya 40 kuruşa satması (6a/3).

40. İsabey Fenârî Mahallesi'nden Ahmed oğlu Molla Mehmed'in evini, Abdullah oğlu İvaz ile hanımı Abdülmennân kızı Rukiyye'ye 108 kuruşa satması (6a/4).

41. Çobanbey Mahallesi'nden Garipçe kızı Bağot'a vekil olan Hacı Yusuf oğlu Ahmed Ağa'nın, Bağot ve kocasının avârız vakfından borç para almalarından sonra Bağot'un vekili, evi satarak vakfa olan borçlarını ödemesi (6b/1).

42. Kale içinde Nasuh Paşa Mahallesi'nden Hızır oğlu Hacı Mehmed'in evini Ali oğlu Veli'ye 300 kuruşa satması (6b/2).

43. Selçuk Gazi köyünden Durmuş kızı Fatıma'nın Mehmed oğlu Abdullah ile 40.000 akçe mehirle evlendiklerine, ancak Fatıma'nın bu mehirden 20.000 akçelik kısmını kocasına bağışladığına ve geri kalan mehirle kocasından bir ev satın aldığına dair mahkeme tescili (6b/3).

44. Hoşkadem Makremevî Mahallesi'nden Abdullah kızı Saliha'nın avâriz vakfından aldığı borçtan dolayı evinin rehin olması ve evini rehinden kurtarmak için kocası Salih oğlu Ahmed'e 90 kuruşa satması (7a/1).

45. Tekke Mahallesi'nden Saban oğlu Seyyid İsmail'in evini Mustafa oğlu Kasım'ın vekâletıyla Râbia'ya 250 kuruşa satması (7a/2).

46. Muradiye Mahallesi'nden Hızır kızı Ümmühan'ın kocasının kendisine mehr-i müeccelinden 100 kuruş borcu olup borcunu ödemediğine dair kayıt (7a/3).

47. Doğanbey Mahallesi'nden İbrahim oğlu Hasan'ın aynı mahalledeki evini Abdullah kızı Hatice'ye 50 kuruşa sattığına dair kayıt (7b/1).

48. Alacahırka Mahallesi'nden Salih'in kızları Aişe ve Saliha'nın bu mahalledeki evlerini Hacı Yusuf kızı Fatıma'ya 160 kuruşa satmaları (7b/2).

49. Süzenkefen Mahallesi'nden Mustafa oğlu İbrahim'in aynı mahalledeki evini kardeşi Nuh'a 65 kuruşa satması (7b/3).

50. Alacamescid Mahallesi'nden Ali oğlu Hacı İsmail'in Kestel köyünde altı dönümlük bağ ve bahçesini, içindeki da-

mıyla birlikte Seyyid Mahmud Efendi'ye 250 kurusa sattığına dair kayıt (8a/1).

51. Hasan Paşa Mahallesi'nden Mustafa oğlu Kasım Çelebinin aynı mahalledeki evini kayınvalidesi Abdullah kızı Fatıma'ya 30 kurusa satması (8a/2).

52. Reyhan Mahallesi'nden Abdullah kızı Şehsuvar'ın kocası Mahmud oğlu İbrahim Beşeden hul' yoluyla boşanması (8a/3).

53. Ebu Şahme Mahallesi'nden Hacı Mustafa oğlu Hacı İbrahim'in, aynı mahalledeki evini Abdülmennan oğlu Ali Çelebi'ye 300 kurusa satması (8a/4).

54. Namazgâh Mahallesi'nden Abdullah kızı Emline, kocasının Hacı İsmail ile birlikte hacca gittiğini, ancak yolda öldüğünü ve ondaki 200 akçenin İsmail'de bulunması sebebiyle miras olarak kendine verilmesi gerektiğine dair kayıt (8b/1).

55. Susurluk köyünde vefat eden Abdullah oğlu Mustafa'nın mirasının varislerine intikal ve taksimi (8b/2).

56. Hacı İlyas Mahallesi'nden Mehmed kızı Fatıma'nın aynı mahalledeki evini kocasına 3.000 akçeye satması (8b/3).

57. Mürəkkepçi Mahallesi'nden Resul kızı Aişe'nin aynı mahalledeki evini Mehmed oğlu Halil'e 300 akçeye satması (8b/4).

58. Fazlullah Paşa Mahallesi'nden olup hâli hazırda Cami-i Kebîr Mahallesi'nde oturan Âhmed kızı Ümmügülsüm'ün bahçesini Mustafa oğlu Ali Çelebi'ye 130 kurusa satması (9a/1).

59. Hoca Yunus Mahallesi'nden Mustafa oğlu Hüseyin'in Seyyid Mehmed Çelebi'ye borç vermesi, onun borcunu ödeyememesi ve bu yüzden Sultâniye hapishanesinde hapsedilmesi ve iflâs etmesiyle ilgili kayıt (9a/2).

60. İbrahim Paşa Mahallesi'nden Osman oğlu Molla Ahmed'in kayınvâlidelerinden; beraber aldıkları iki top ipeğin borcundan kendisine düşen kısmı ödemediği için davacı olması (9a/3).

61. Kocanâib Mahallesi'nden Kaplan oğlu Kiryari'nin, kendisine 20 kuruş borcu olan Ali adındaki birini dava etmesi, ancak o kişinin de iflâs etmesi sebebiyle ödeyememesine dair kayıt (9b/1).

62. Abdal Mehmed Mahallesi'nden Abdullah oğlu Osman'ın aynı mahalledeki evini Ebu Bekir'e 95 kuruşa satması (9b/2).

63. Kayabaşı Mahallesi'nden Kalyani oğlu Porsuk adlı zimminin bir arkadaşıyla daha önce satın aldıkları evin hissesinden kendisinin men edilmesiyle ilgili davası (9b/3).

64. Bağlar Mahallesi'nden olup Kahire'de oturan tüccar Abdurrahman oğlu Ahmed'in terekesinin hanımı ve oğluna intikal ettiğine dair miras kaydı (9b/4).

65. Hoca Mehmed Karamanî Mahallesi'nden Kırkor oğlu İrmiye'nin kölesini âzâdı (10a/1).

66. Since (ع) köyünde ölen Mustafa oğlu Hasan Musli'nin terekesinin çocuklarına intikali (10a/2).

67. Şeyh Paşa Mahallesi'nden Musa kızı Fatıma'nın aynı mahalledeki evini Sadık oğlu Mehmed'e 60 kuruşa satması (10a/3).

68. İstabl-ı Bayezid Paşa Mahallesi'nden olup Geyve kasabasında oturan Mustafa oğlu Salih'in memleketindeki evini kardeşi Mehmed'e 46 kuruşa satması (10a/4).

69. Sarı Abdullah Mahallesi'nden Abdullah oğlu Abdülkâdir Çelebi'nin Mehmed oğlu Hacı Ahmed'e borcu olması ve bor-

cunu ödememesi (10b/1).

70. İsabey Fenarî Mahallesi'nden Şeyh Ömer Efendi'nin, Ulucami'de Kur'an ve tecvid ilmini öğreten kişiye Büyük Susurluk köyündeki evini vakfettiğine dair bir vakfiye (10b/2).

71. Kurşunlu Mahallesi'nden Ömer oğlu Halil, Hacı Yakub Mahallesi'ndeki evini İsmail Bese'ye 95 kurusa satması (10b/3).

72. Susurluk köyünden Mustafa oğlu Hüseyin 2,5 dönümlük bağ ve bahçesini bey'-i bi'l-vefâ ile satması (10b/4).

73. Seç köyünde ölen Husli oğlu Ali'nin mirasının hanımı ve çocuklarına intikali ve taksimi (11a/1).

74. Değirmenlikızık köyünden Ahmed kızı Hamiyyet, Hacı Mehmed oğlu Salih Çelebi'nin bahçesini gereksiz yere işgal etmesi sebebiyle dava etmesi (11a/2).

75. Esrefler Mahallesi'nden Avanos kızı Marina'nın, aynı mahalledeki evini soydaşına 80 kurusa satması (11a/3).

76. Hamzabey Mahallesi'nden Mehmed Efendi kızı Havva'nın hul' yoluyla kocası Abdullah Çelebi'den boşanması (11b/1).

77. Zaferanlık Mahallesi'nden Ebu Bekir oğlu Hacı Mustafa'nın kölesi Hacı Yusuf'u âzâd etmesi (11b/2).

78. Kiremitçi Mahallesi'nden İbrahim kızı Aişe'nin, yaşı küçük olan Mustafa kızı Nihan'ın kocası ile aralarındaki geçimsizlik sebebiyle hul' yoluyla boşandığı konusundaki sorumluluğun kendisine ait olması (11b/3).

79. Taşkın Mahallesi'nden Seyyid Mehmed oğlu Seyyid İbrahim'in, aynı mahalledeki evini Mehmed oğlu Ali'ye 17 kurusa satması (11b/4).

80. Kale içindeki Erzincânî Mahallesi'nden Abdullah oğlu

Mehmed Efendi'nin Hazinedar Mehmed Ağa'ya vekâleten onun evini Şaban oğlu Musa Ağa'ya 125 kuruşa satması (11b/5).

81. Zaferanlık Mahallesi'nden Hacı Hüseyin oğlu Mehmed'in, aynı mahalledeki evini Hacı Mustafa'ya 830 kuruşa satmasıyla ilgili kayıt (12a/1).

82. Kale içindeki Hisarcami Mahallesi'nden Hüseyin oğlu Hacı Hasan'ın, aynı mahallede annelerinden kalan evinin yarısının kendisine ait olduğuna dair kayıt (12a/2).

83. Mücellidî Mahallesi'nden Halil kızı Aişe'nin, aynı mahalledeki evini Hacı Yusuf'a 150 kuruşa satması (12b/1).

84. Pınarbaşı Mahallesi'nden Halil kızı İhsane Hanım'ın aynı mahalledeki evini Abdülmennan oğlu Şahin'e 40 kuruşa sattığına dair kayıt (12b/2).

85. Çekirge Mahallesi'nden Molla Nasuh kızı Ümmühan'ın cariyesi Fatıma'yı âzâd etmesi (12b/3).

86. Hacı Yakub Mahallesi'nden Ömer oğlu Mustafa Bey ile hanımı Saliha'ya ait olan aynı mahalledeki evlerini Ömer oğlu Seyyid Hasan'a 250 kuruşa satması (13a/1).

87. Hoca Mehmed Karamanî Mahallesi'nden Yuas oğlu Sempal adlı zimminin, bu mahalledeki evini Onun kızı Arabet'e 350 kuruşa satışına dair mülknâme kaydı (13a/2).

88. Çeltik köyünden Mehmed kızları Hatice ile Saime'nin Tavukpazarı'nda babalarına ait fırın dükkânının 1/4 hissesinin miras yoluyla intikali ve hisselerini satmaları (13a/3).

89. Tekke Mahallesi'nden Mustafa, Ali ve Ahmed adlı kardeşlere daha önce vefat eden kardeşleri Mehmed'e ait terekenin kızları Hatice ile Saime'ye intikal ettiğine dair ikrar kaydı (13a/4).

90. Hacı Yakub Mahallesi'nden Ömer oğlu Seyyid Hasan'ın iki dönümlük bahçesini Hacı Süleyman'a 200 kuruşa satması (13b/1).

91. Kite kazasına bağlı Eynesi köyünden İstradi oğlu Kabinli(?)'in, İstradi'nin babasından intikal eden evini isgal ettiğine dair kayıt (13b/2)

92. Kite kazasına bağlı Cebel-i Atik nahiyesi civarında Kızıl köyden Mustafa oğlu Hasan'ın, Maksem Gökdere mahallesindeki evini Hasan oğlu İsmail'e 65 kuruşa satması (13b/3).

93. Çağrısan köyünden Hüseyin oğlu Hacı Mustafa Ağa'nın, kölesini Allah rızası için âzâdı (13b/4).

94. Fazlullah Paşa Mahallesi'nden Abdullah kızı Hatice'nin vekili kocası İbrahim Efendi oğlu Ahmed Efendi'nin Hamza Habbaz Mahallesi'ndeki evini, Ahmed oğlu Hüseyin'e 560 kuruşa satması (14a/1).

95. Köle âzâdı ile ilgili dava kaydı (14a/2).

96. Cebel-i Atik nahiyesine bağlı Kızıl köyünden Mustafa oğlu Hasan'ın Ali Paşa ve Maksem Gökdere mahallelerindeki evlerini muvazaa yoluyla Hacı Mehmed'e satması (14a/3).

97. Tefsirhan Mahallesi'nden Kenan kızı Rabia'nın vekili Mustafa oğlu Hüseyin'in, Rabia'nın Hacı İskender Mahallesi'ndeki evini Hacı Süleyman'a 100 kuruşa satması (14b/1).

98. Mısırlı Hacı Ahmed oğlu Hasan'ın dört sene önce Ahmed oğlu Nimetullah'a 132 Frenk altını borç vermesi (14b/2).

99. Namazgâh Mahallesi'nden Mehmed kızı Neslihan'ın, kocası Abdurrahman'dan boşanması (14b/3).

100. Alacahırka Mahallesi'nden Bayram oğlu İbrahim Çelebi'nin aynı mahalledeki evini Ahmed'e 30 kurusa satmasıyla ilgili kayıt (14b/4).

101. Yazarmâhî Mahallesi'nden Abdurrahman oğlu Kasım'ın ölümü üzerine vârisleri arasında yapılan miras taksimi (15a/1),

102. Hoca Memis Mahallesi'nden İvaz kızı Saime'nin bu mahalledeki evini Ahmed oğlu Mehmed'e 25 kurusa satması (15a/2).

103. Mürekkebi Mahallesi'nden Süleyman kızı Selime'nin aynı mahalledeki evini Osman'a 90 kurusa satması (15a/3).

104. Hoca Yunus Mahallesi'nde ölen Sipahî Mehmed Efendi'nin küçük çocuklarına mahkemece vasî tayini (15b/1).

105. Karacabey Hanı'nda kaybolan Şeyh Ahmed'in mallarının mahkemece tesbiti ve muhafazası (15b/2).

106. Şehabeddin Paşa Mahallesi'nden Ahmed oğlu Hacı Mehmed'in, cariyesini fî sebilillah âzâdı (16a/1).

107. Duhter-i Şerif Mahallesi'nden Mehmed oğlu Ahmed Çelebi'nin Kale içindeki Saîd Fakih Mahallesi'ndeki evini Hacı İbrahim'e 270 kurusa satması (16a/2).

108. Alâeddin Mahallesi'nden Süleyman kızı Aise'nin Emirsultan'daki evini Mahmud oğlu Mehmed ile hanımı Hacı Mehmed kızı Aise'ye 50 kurusa satmaları (16a/3).

109. Tekke Mahallesi'nden Mustafa oğlu Kasım'ın aynı mahalledeki evini Mehmed kızı Aise'ye 240 kurusa satması (16a/4).

110. Hacı Yakub Mahallesi'nden Ömer oğlu Seyyid Hasan'ın, vekâleten aynı mahalledeki avâriz vakfına rehin olan evini, rehinden kurtulması için hanımı İbrahim kızı Mümine Şah'a 360 kurusa satması (16b/1).

111. Fidyekızık köyünden Mehmed kızı Ümmügülsüm'ün, kocası Mehmed oğlu Mustafa'dan hul' yoluyla bosanması (16b/2).

112. Hacı İskender Mahallesi'nden Mustafa oğlu Mehmed'in aynı mahalledeki evini Hanife'ye 40 kurusa satması (16b/3).

113. Reyhan Paşa Mahallesi'nden İvaz kızı Ümmügülsüm'ün kocası Musli oğlu Ali'den hul' yoluyla bosanması (17a/1).

114. Kızlar Mahallesi imamı Mustafa Efendi'nin, aynı mahalledeki evini Osman'a 140 kurusa satması (17a/2).

115. Hoca Tayyib Mahallesi'nden Abdullah kızı Ümmügülsüm'ün, aynı mahalledeki evini bir zimmiye 300 kurusa satması ile ilgili kayıt (17a/3).

116. Kale içindeki Şeyh Paşa Camii vakfında kâtib olarak görev yapan Mahmud oğlu Saîd Halife'nin görevinden ayrılması (17b/1).

117. Ahmed Dâî Mahallesi'nden İbrahim oğlu Mehmed'in, aynı mahalledeki evini 55 kurusa satması (17b/2).

118. Çukur Mahallesi'nden Abdullah oğlu İbrahim'in aynı mahalledeki evini Ali'ye 50 kurusa satması (17b/3).

119. Sağrıca Sungur Mahallesi'nden Mustafa kızı İhsane'nin kocası Ahmed Çelebi'den hul' yoluyla bosanması (17b/4).

120. Beysehirli Mehmed oğlu Osman'ın Kızlar Mahallesi'ndeki evini Hacı Kasım'a 130 kurusa satması (18a/1).

121. Sarıoğlu Mahallesi'nden Hacı Mahmud kızı Aise'ye vekâleten Çelebi Sultan Mehmed Mahallesi'ndeki evini Hacı Mahmud kızı Emine'ye 330 kurusa satması (18a/2).

122. Çekirge Mahallesi'nden Süleyman oğlu Mehmed'in Karakedi Mahallesi'ndeki evini Abdullah oğlu Seyfeddin Çelebi'ye

22 kurusa satması (18a/3).

123. Süzenkefen Mahallesi'nden Abdullah oğlu Mustafa'nın aynı mahalledeki evini, Hasan oğlu Ahmed Efendi'ye 170 kurusa satması (18a/4).

124. Kale içindeki Saîd Fakih Mahallesi'nden Hasan oğlu Ebu Bekir'in Tacirler sokağındaki dükkânını, Hüseyin oğlu Hacı Mahmud'a 20 kurusa satması (18b/1).

125. Tekke Mahallesi'nden Ebu Bekir oğlu Osman'ın Mecnudedede Mahallesi'ndeki evini İbrahim Beşe'ye 330 kurusa satması (18b/2).

126. Mücellidî Mahallesi'nden Osman Çelebi oğlu Mehmed Çelebi'nin; Postalcılar Hamamı'nın babasının ölümünden önce Ahmed Bey'e kiralandığını, ancak daha sonra borcunu ödemeyerek kendisine borçlu olduğuna dair davası (18b/3).

127. Kale içindeki Kavaklı Mahallesi'nden Hacı Hasan kızı Saliha Hanım'ın, aynı mahalledeki evini Ali oğlu Mustafa'ya 410 kurusa satması (19a/1).

128. Zeyniler Mahallesi'nden Halil oğlu Musli'nin mirasının vârisleri arasında taksimi (19a/2).

129. Kite kazasına bağlı Yalacık köyünden Mehmed oğlu Maden'in, Osman oğlu İsmail Beşe'ye 12 kurus damga-yı iltizam borcu olması (19a/3).

130. Kale içindeki Şeyh Paşa Mahallesi'nden Ali kızı A-rife Hanım'ın Pınarbaşı Mahallesi'ndeki 1,5 dönümlük dut bahçesini Mehmed oğlu Hacı Salih'e 92 kurusa satması (19b/1).

131. Bayezid Paşa Mahallesi'nden Hasan oğlu Ahmed'in aynı mahalledeki evini, İbrahim oğlu Mehmed Çelebi'ye 300 ku-

ruşa satması (19b/2).

132. Kale içindeki Çınarlı Mahallesi'nden Mehmed kızı Emine'nen evini Ahmed'e 50 kurusa satması (19b/3).

133. Tekke Mahallesi'nden Mustafa kızı Emine ile İbrahim oğlu Ali'nin evlenmeleri (19b/4).

134. Elmalık Mahallesi'nden Hacı Mahmud oğlu Ahmed Çelebi'nin aynı mahalledeki evini, Seyyid İbrahim kızı Rabia Hanım'a 150 kurusa satması (20a/1).

135. Aynı mahalleden Hasan oğlu Hacı İbrahim'in aynı mahalledeki evini Mehmed Bese'ye 300 kurusa satması (20a/2).

136. Abdal Mehmed Mahallesi'nden Mustafa kızı Havva'nın kocası Seyyid İsmail Çelebi'den hul' yoluyla boşanması (20b/1).

137. Pınarbası Mahallesi'nden Abdullah kızı Rabia Hanım'ın Ebu Şahme Mahallesi'ndeki evinin, ölümünden sonra vârisleri arasında taksimi (20b/2).

138. Ali Paşa Mahallesi'nden Hacı Mehmed kızı Aişe Hanım'ın, Veled-i Habib Mahallesi'ndeki evini Ali oğlu Veli Çelebi'ye 300 kurusa satması (20b/3)

139. Nalbandoğlu Mahallesi'nden Seyyid Mehmed oğlu İbrahim Efendi'nin İshak Paşa Mahallesi'ndeki evini Hacı Receb kızı Aişe'ye 130 kurusa satması (21a/1).

140. Veled-i Habib Mahallesi'nden vakıf mütevellî heyetinden Hacı Abdülkâdir Dede'nin mahkeme huzurunda, Hacı İbrahim kızı Hatice'nin vefat eden kocası tarafından vakfedilen evin mahkeme tarafından tescili (21a/2).

141. Cafer Hoca Mahallesi'nden İvan oğlu Nakos adlı

zimminin aynı mahalledeki evini Dimitri'nin iki oğluna 200 kuruşa satması (21b/1).

142. Doğanbey Mahallesi'nden İsmail oğlu Hacı Abdülkadir Efendi'nin kitaplarını Abdülvehhab oğlu Hafız Molla Abdullah'a hibe etmesi (21b/2).

143. Çekirge Mahallesi'nden Hacı Osman oğlu Ali Çelebi'nin, aynı mahalledeki evini Ebu Bekir oğlu Hüseyin'e 75 esedî kuruşa satması (22a/1).

144. İstabl-ı Bayezid Paşa Mahallesi'nden Mehmed oğulları Hüseyin ve Mehmed çelebilerin, aynı mahalledeki evlerini Ali kızı Râziye'ye 66 kuruşa satmaları (22a/2).

145. Hamzabey Mahallesi'nden Hacı Ali oğlu Süleyman'ın aynı mahalledeki evini, nikâhlı hanımı Abdülehad kızı Cennet Hanım'a 26,5 kuruşa satması (22a/3).

146. Veled-i Nalband Mahallesi'nden Veli oğulları Nurullah ile İvaz'ın ortak olarak Reyhan Paşa Mahallesi'ndeki evini İbrahim oğlu Mehmed'den henüz teslim almadıkları (22b/1).

147. Arablar Mahallesi'nden Mehmed oğlu Receb'in Tüccarlar Çarşısı'ndaki dükkânını 40 kuruşa satması (22b/2).

148. İsabey Mahallesi'nden Hüseyin oğlu Hacı Mehmed Ali'nin kendisine ait olan debbağhanesini Bayram oğlu Hacı Ali'ye 150 kuruşa satması (22b/3).

149. Ali Paşa Mahallesi'nden Muhyiddin oğlu Mustafa Efendi'nin Çamlıca mevkiindeki 3 dönümlük bağını 100 esedî kuruşa İvaz oğlu Hacı Salih'e satması (23a/1).

150. Seyh Hamid Mahallesi'nden Hasan oğlu Şaban'ın Tüccarlar Çarşısı'ndaki dükkânını 40 kuruşa satması (23a/2).

151. Kayabaşı Mahallesi'nden Yorgaki adında bir zimminin, aynı mahalledeki evini iki zimmiye 300 kuruşa sattığına dair kayıt (23a/3).

152. Alâeddin Mahallesi'nden Nasuh kızı Hamâme (?)'nin kocası Hüseyin oğlu Mehmed Çelebi'den boşanması (23b/1).

153. Alacahırka Mahallesi'nden Mehmed oğlu Ahmed'in, bu mahalledeki evini 40 kuruşa Mustafa oğlu Hasan'a satması (23b/2).

154. Sivasiler Mahallesi'nden olup Mihaliç kazasında oturan İsmail kızı İsmihan'ın aynı mahalledeki evini 130 esedî kuruşa Hacı Veli kızı Hatice Hanım'a satması (23b/3).

155. Ali Paşa Mahallesi'nden Hacı Mehmed oğlu Ali Çelebi'nin aynı mahalledeki evini annesine hibe etmesi (24a/2).

156. Molla Arab Mahallesi'nden Şaban kızı Ümmügülsüm'ün Seyh Konevî Mahallesi'ndeki evini 85 kuruşa Ali oğlu Mustafa'ya satması (24a/3).

157. Ebu Şahme Mahallesi'nden Halil oğlu Ali Bey'in Doğanbey Mahallesi'ndeki evini 90 kuruşa Ramazan kızı Sultan'a satması (24b/1).

158. Bursa kadısı Süleyman Efendi'nin mahkeme-i sugrâya Muharrem Efendi'yi nâib olarak görevlendirmesi (24b/2).

159. Hoca Cafer Mahallesi'nden Hacı Hüseyin kızı Ümmühan'ın kocası Halil'den hul' yoluyla boşanması (24b/3).

160. Enbiya Mahallesi'nden Mehmed oğlu Receb'in aynı mahalledeki evini 60 kuruşa Oruç oğlu Durmus'a satması (25a/1).

161. Maksem Mahallesi'nden Hacı Derviş kızı Fatıma'nın, kocası Halil'den hul' yoluyla boşanması (25a/2).

162. Hacı Yakub Mahallesi'nden Abdi oğlu Hacı Ali'nin, aynı mahalledeki evini 63 esedî kuruşa İbrahim oğlu Hacı Ali'ye satması (25a/3).

163. Muradiye Mahallesi'nden Halil kızı Aişe'nin kocasından hul' yoluyla boşanması (25a/4).

164. Altıparmak Mahallesi'nden Receb kızı Aişe'nin aynı mahalledeki evini 50 kuruşa Mehmed oğlu Muharrem'e sattığına dair kayıt (25a/5).

165. Zaferanlık Mahallesi'nden Hacı İsmail oğlu Ali Çelebi'nin, aynı mahalledeki evinin yarı hissesini 207 kuruşa Hacı Hasan oğlu Mehmed Çelebi'ye satması (25b/1).

166. Mecnundede Mahallesi'nden Mahmud oğlu Hacı Mehmed'in, aynı mahalledeki evini 130 esedî kuruşa Yusuf oğlu İbrahim Bese'ye satmasıyla ilgili mülknâme kaydı (25b/2).

167. Yahudiler Mahallesi'nden Yahudi bir kadının, Anadolu'da Karahisar kasabasında Karaman yakınındaki arsasını 12 esedî kuruşa Mehmed oğlu Hacı İbrahim'e satması (25b/3).

168. Dâye Hatun Mahallesi'nden Mustafa kızı Adilhan'ın, hul' yoluyla kocası Ahmed Çelebi'den boşanması (25b/4).

169. Reyhan Paşa Mahallesi'nden Abdullah oğlu Süleyman ve eşi Amine'nin, Namazgâh Mahallesi'ndeki evlerini 80 kuruşa Mehmed oğlu Halil'e satmaları (25b/5).

170. Umurbey Mahallesi'nden Serkiz adındaki zimminin, aynı mahalledeki evini 105 kuruşa bir zimmiye satması (26a/1).

171. Çeltik köyünden Abdullah oğlu Ahmed'in Hacı Mehmed oğlu İbrahim'i yaralaması ve 11 kuruşa barışmaları (26a/2).

172. Reyhan Paşa Mahallesi'nden Himmet oğlu Ali'nin aynı mahalledeki evini hanımı Emine'ye satması (26a/3).

173. Şeyh Hamid Mahallesi'nden Mehmed oğlu Taşçıoğlu Mustafa'nın Alişar deresindeki bağını 20 kuruşa Mustafa oğlu Hüseyin Çelebi'ye satması (26a/4).

174. Dâye Hatun Mahallesi'nden Abdullah oğlu Mahmud'un ölümü sonucu mirasının vârislerine taksimi (26a/5).

175. Ali Paşa Mahallesi'nden İbrahim oğlu Halil'in, aynı mahalledeki evini Ömer Efendi'ye satması (26a/6).

176. Başçı Mahallesi'nden Mehmed kızı Alime'nin kocası Mehmed oğlu Halil'den hul' yoluyla boşanması (26b/1).

177. Hacı Yakub Mahallesi'nden Mehmed kızı Aise'nin Ahmed Paşa Mahallesi'ndeki evini 70 kuruşa Hacı İvaz oğlu Hacı İsmail'e satması (26b/2).

178. Aynı mahalleden yine Mehmed kızı Aise'nin, aynı mahalledeki evini 80 kuruşa Hacı İsmail'e satması (26b/3).

179. Hamzabey Mahallesi'nden Ali oğlu Seyyid Hasan Çelebi'nin Aksungur köyündeki çiftlik evini, yarım dönüm dut bahçesini, bir bağ ve şirahanesini, altı adet küpünü ve bir tah-ta sandığını 111 kuruşa Hacı Ali Ağa'ya satması (26b/4).

180. Hoca Cafer Mahallesi'nden Panayot oğlu Kurd'un bu mahalledeki evinin 1/4 hissesini 58 kuruşa Panayot oğlu Kaplan'a satması (26b/5).

181. Alâeddinbey Mahallesi'nden Hızır oğlu Seyyid Mehmed'in bu mahalledeki evini 113 kuruşa satması (26b/6).

182. İmaret-i İsabey Mahallesi'nden Halil oğlu Terzi Mehmed ile Ramazan oğlu Hacı Mehmed arasında yapılan sulha dair kayıt (27a/1).

183. Bursa kadısı Süleyman'ın Ali Efendi'yi mahkeme-i suğrâya 1119'da nâib olarak ataması (27a/2).

184. Kayabaşı Mahallesi'nden zimminin biri, Bulgarlar Mahallesi'ndeki evini 7,5 kuruşa Aynıştaşı'a satması (27a/3).

185. Kiremitçi Mahallesi'nden Mehmed kızı Safiye'nin aynı mahalledeki evini 40 kuruşa İsmail Çelebi'ye satması (27a/4).

186. Mecnundede Mahallesi'nden Bektaş kızı Sıdika'nın ölümü sonucu mirasının vârisleri arasında taksimi (27b/1).

187. Sivasîler Mahallesi'nden olup Mihaliç kazasında oturan İsmail kızı İsmihan'ın, aynı mahalledeki evini 130 esedî kuruşa Hatice Hanım'a satması (23b/3).

188. İncirlice Mahallesi'nden Hızır kızı Ümmühan'ın kocası Seyyid Şerif Efendi'den boşanması (27b/2).

189. Setbaşı Mahallesi'nden Mardrus oğlu İshak adlı Ermeni'nin evini bey'-i bi'l-vefa ile bir Ermeni'ye 500 kuruşa borcuna karşılık satması (27b/3).

190. Veled-i Vezir Mahallesi'nden Hacı Ahmed oğlu Hacı Mehmed'in vefatı sonucu mirasının vârisleri arasında taksimine dair kayıt (28a/1).

191. Enarlı Mahallesi'nden Mehmed oğlu Hüseyin'in bu mahalledeki evini 60 kuruşa Aişe Hanım'a satması (28a/2).

192. Yerkapı Mahalle si'nden Elya adındaki zimminin, bu mahalledeki evini bey'-i bi'l-istiglâl yoluyla 130 kuruşa Nikola oğlu Mihal'e satması (28a/3).

193. Nantıcı Mahallesi'nden Süleyman oğlu Mehmed ile esi Şerife Aişe Hanım'ın müstereken, aynı mahalledeki evlerini 250 esedî kuruşa Seyyid Hasan kızı Şerife Alime'ye satma-

sına dair kayıt (28b/1).

194. Çekirge Mahallesi'nden Abdurrahman kızı Emine'nin kocası Süleyman oğlu Mustafa'dan hul' yoluyla boşanması(28b/2).

195. Simkeş Mahallesi'nden Hacı Bayram kızı Hatice Hanım'ın hul' yoluyla kocası Ömer Bese'den boşanması (28b/3).

196. Kale içinde Filboz Mahallesi'nden Mehmed oğlu Mehmed Çelebi'nin Manastır Mahallesi'ndeki evini Ahmed oğlu Molla Mehmed'e satması (29a/1).

197. Kale içinde İmaret-i İsabey Mahallesi'nde Abdullah kızı Kâtibe'nin vakıf odalarında kiracı olarak kaldığı ve burada bulunan esyaların kendisine ait olmadığı (29a/2).

198. Hüdâvendigâr sancağında mutasarrıf olan Hasan Paşa'nın Çınarlı Mahallesi'ndeki evini 400 kuruşa Murad kızı Hatice Hanım'a satışına dair mülknâme kaydı (29b/1).

199. Veled-i Nalband Mahallesi'nden İsmail oğlu Ali Efendi'nin Çeşmi Efendi Çiftliği yakınındaki 10 dönümlük bahçesini 255 kuruşa Seyyid Nureddin Çelebi kızı Şerife Hanım'a satması (29b/2).

200. Bursa'ya bağlı Çongara köyünden Musa oğlu Kurd oğlu Mehmed'in, Ali Paşa Mahallesi'ndeki evini 77,5 kuruşa Hasan kızı Ümmühan'a satması (29b/3).

201. Bursa'dan Ahmed oğlu Hüseyin'in 3 dönümlük dut bahçesini 40 kuruşa Panayot oğlu Yorgi'ye satması (29b/4).

202. İstabl-ı Bayezid Paşa Mahallesi'nden İslâm kızı Milliye'nin bu mahalledeki evini 100 kuruşa Ali oğlu İbrahim'e satması (30a/1).

203. Molla Arab Mahallesi'nden Kara oğlu Mıgırdıç'ın bu mahalledeki evini 150 kurusa İvan'a satması (30a/2).

204. Reyhan Mahallesi'nden Bayram oğlu Habil'in, aynı mahalledeki evini 80 kurusa Emetullah'a satması (30b/1).

205. Hacı Sevindik Mahallesi'nden Mehmed oğlu Mehmed'in aynı mahalledeki evini 72 kurusa Omer'e satması (30b/2).

206. Hoca Tayyib Mahallesi'nden Hacı Peri kızı Kerime Şah Hanım'ın evini 200 esedî kurusa, kocası Hacı Osman oğlu Seyyid Hacı Mehmed'e satması (30b/3).

207. Kazzaz Mahallesi'nden dört kızkardes, aynı mahalledeki evlerini Şirin oğlu Yorgi'ye satmaları (31a/1).

208. Kale içinde Darbhane Mahallesi'nden Seyyid Mehmed'in Alacamescid Mahallesi'ndeki evini 160 kurusa Himmet oğlu İvaz'a satması (31a/2).

209. Ahmedbey Mahallesi'nden bir zimminin, aynı mahalledeki evini 290 esedî kurusa Burgin'e'ye satması (31a/3).

210. Hasan Paşa Mahallesi'nden Mehmed kızı İhsane'nin, kocası Mehmed oğlu Ahmed'den hul' yoluyla boşanması (31b/1).

211. Şeyh Hamid Mahallesi'nden Abdullah oğlu Yusuf ile Şeyhzâde Mehmed Efendi'nin ifraz olunan bahçelerine dair bir kayıt (31b/2).

212. Hoca Alizâde Mahallesi'nden Hacı Osman oğlu Seyyid Hacı Mehmed'in boşadığı hanımı'dan satın aldığı evinin kendisine ait olduğunu iddiası (31b/3).

213. İsabey Mahallesi'nden Seyyid Mehmed Çelebi oğlu Mustafa Efendi'nin, aynı mahalledeki evini 150 kurusa Hacı Mahmud oğlu Hacı Ahmed Çelebi'ye satması (32a/1).

214. Enbiya Mahallesi'nden Abdüllâtif kızı Fatıma'nın, hâlen oturdukları evin ve mefrûsâtın annesine ait olduğuna dair ikrarı (32a/2).

215. Timurtaş Mahallesi'nden Mustafa kızı Fatıma'nın kocası Ömer'den hul' yoluyla boşanması (32b/1).

216. Şekerhoca Mahallesi'nden Abdullah oğlu Hacı Hasan'ın aynı mahalledeki evini 300 kurusa Seyyid Ali oğlu Hacı Ahmed'e satması (32b/2).

217. Kocanâib Mahallesi'nden Kaplan oğlu Anıştaiş'in, aynı mahalledeki evinin yarı hissesini 80 kurusa, kardeşi Apostal'a satması (33a/1).

218. İncirlice Mahallesi'nden Abdullah oğlu Mehmed'in vefat etmesi sonucu terekesinin vârislerine taksimi (33a/2).

219. Ebu İshak Mahallesi'nden Hüseyin oğlu Molla Hızır'ın Uzunçarsı sokağında bulunan fırınının 1/6 hissesini 75 kurusa Receb oğlu Hacı Süleyman'a satması (33a/3).

220. Yeşil İmaret Mahallesi'nden Şaban kızı Aise'nin oğulları ve kızlarının İncirlice meydanı yakınlarındaki bir dönüm dut bahçelerini 60 kurusa Mustafa'ya satmaları (33b/1).

221. İncirlice Mahallesi'nden İbrahim kızı Fatıma'nın, aynı mahalledeki evini 72,5 kurusa Sefer oğlu Mehmed ile eşi Satılmış kızı Müyesser'e satması (33b/2).

222. Yeşil İmaret Mahallesi'nden Mustafa kızı Hatice'nin, kocası Ali oğlu Mehmed'den hul' yoluyla boşanması (33b/3).

223. Kaygan Mahallesi'nden Hacı Yusuf oğlu Abdullah'ın mirastan kendisine intikal eden hissesini ve borcunu kardeşi Derviş İbrahim'le ibrâ etmesi (34a/1).

224. Mecnundede Mahallesi'nden Ali oğlu Mustafa'nın aynı mahalledeki evini Hacı İlyas oğlu Ramazan'a 90 kuruşa satmasıyla ilgili mahkeme kaydı (34a/2).

225. Kademeri Mahallesi'nden Yusuf kızı İsmihan'ın, aynı mahalledeki evini 40 kuruşa Abdurrahman oğlu Ali Çelebi'ye satması (34a/3).

226. Kocanâib Mahallesi'nden Mehmed Bey oğlu Ahmed'in, Abdal Mehmed Mahallesi'ndeki evini 350 kuruşa Ahmed oğlu Seyyid Hacı Mehmed'e satması (34b/1).

227. Zaferanlık Mahallesi'nden Ebu Bekir oğlu Mustafa'nın bu mahalledeki evini 300 kuruşa Hüseyin oğlu Hasan Çelebi'ye satması (34b/2).

228. Tahtalı Mescid Mahallesi'nden Mustafa oğlu Süleyman'ın Tacirler Çarsısı'ndaki dükkânını 30 kuruşa Hacı Hasan oğlu Hacı Mehmed Ağa'ya satması (34b/3).

229. Kale içindeki Oruçbey Mahallesi'nden Hacı İlyas oğulları Mustafa ile İlyas arasındaki sulh (35a/1).

230. Şekerhoca Mahallesi'nden Mehmed kızı Şerife Abide Hanım'ın kocası Seyyid İbrahim'den nafaka talebi (35b/1).

231. Kale içinde Kavaklı Mahallesi'nden Mehmed Efendi oğlu Abdülkerim Çelebi'nin, aynı mahalledeki evini Hacı Hasan'a borcuna karşın rehin vermesi ve rehinden kurtarmak için Hacı Hüseyin kızı Ümmühan'a satarak rehinden kurtarması (35b/2).

232. Gemlik kazasına bağlı Kurşunlu köyünden Veli kızı Saliha'nın, Mizanoğlu Mahallesi'ndeki evini 40 kuruşa Abdurrahman oğlu Osman'a satması (35b/3).

233. Bedreddin Mahallesi'nden Abdullah kızı Devran Ha-

nım'ın İmaret-i İsabey Mahallesi'ndeki evini 80 kurusa Hacı Mehmed oğlu Hacı Abdullah Çelebi'ye satması (36a/1).

234. Molla Fenarî Mahallesi'nden Abdullah oğlu Kahveci Ali'nin, Kademeri Mahallesi'ndeki evini 45 kurusa Ahmed oğlu Mustafa'ya satması (36a/2).

235. Bursa kadısı Süleyman'ın mahkeme-i suğrâ nâibliğine 1119 yılında Müderris Ahmed oğlu Abdullah Efendi'yi görevlendirmesi (36b/1).

236. Altıntaş köyünden Abdullah oğlu Mehmed Halife'nin Ebu Şahme Mahallesi'ndeki evini 323 esedî kurusa Abdullah oğlu Yusuf'a satması (36b/2).

237. Nalband Mahallesi'nden Abdülmennân oğlu Süleyman'ın Karahıdır köyündeki evini 62 kurusa Mehmed oğlu Ahmed'e satması (36b/3).

238. Ebu Şahme Mahallesi'nden Seyyid Mustafa oğlu Hacı İbrahim'in Debbağlar Çarsısı'ndaki mahzenini 45 kurusa Veysi Çelebi'ye satması (37a/1).

239. Bâb-ı Zemin Mahallesi'nden Seyyid Cafer oğlu Mehmed Ağa'nın bu mahalledeki evini 270 kurusa Şeyh Mehmed oğlu Şeyh Mehmed Efendi'ye satması (37a/2).

240. Kazzaz Mahallesi'nden bir zimminin, aynı mahalledeki evini 280 kurusa başka bir zimmiye satması (37a/3).

241. Kocanâib Mahallesi'nden bir zimminin evini 48 kurusa Hacı Receb oğlu Mehmed Efendi'ye satması (37b/1).

242. Attar Hüsam Mahallesi'nden Rîne adındaki zimminin, babası ölünce diğer kardeşleriyle miras taksimi (37b/2).

243. Süzenkefen Mahallesi'nden Abdullah oğlu Hüseyin'in, aynı mahalledeki evini 100 kuruşa Ahmed Ağa'ya satışı (38a/1).

244. Yıldırım Bayezid Han Mahallesi'nden Abdülkadir kızı Fatıma'nın bu mahalledeki evini sutoğluna hibesi (38a/2).

245. Bâb-ı Zemin Mahallesi'nden Ali oğlu Mustafa Ağa'nın, Ebu Şahme Mahallesi'nde ölen Abdullah oğlu Hacı Abdülganî'nin çocuklarının vasîsi olması (38a/3).

246. Orhan Mahallesi'nden Mehmed oğlu Hacı Osman'ın, Karşeyh Mahallesi'ndeki evini 27 kuruşa Abdullah oğlu Hacı İvaz'a satması (38b/1).

247. Kazıklı köyünden Panayot oğlu Vasîî'nin bu köydeki evini 47 esedî kuruşa satması (38b/3).

248. İsabey Fenarî Mahallesi'nden Hüseyin oğlu Ali Çelebi'nin, kölesi Şahin'i fî sebîlillah âzâdı (39a/1).

249. Pınarbaşı Mahallesi'nden Mehmed oğlu İbrahim'in, Şehabeddin Paşa Mahallesi'ndeki evini 130 esedî kuruşa Hacı İbrahim kızı Saliha'ya satması (39a/2).

250. Zeyniler Mahallesi'nden Hacı Mehmed oğlu Hacı Ali'nin Selçuk Hatun Mahallesi'ndeki evini 605 kuruşa Derviş oğlu Ahmad Ağa'ya satması (39a/3).

251. İstabl-ı Bayezid Mahallesi'nden Hasan kızı Kerime Hanım'ın aynı mahalledeki rehin olan evini rehinden kurtardıktan sonra kocası Abdünnebi'ye satması (39b/1).

252. Hacı Yakub Mahallesi'nden Ahmed kızı Rabia'nın, aynı mahalledeki evini 90 kuruşa Süleyman kızı Mihriban'a satması (39b/2).

253. Efendisi Abdullah oğlu Boyacı Mustafa tarafından âzâd edildiğini iddia eden Abdullah oğlu İvaz'ın âzâd davasına dair kayıt (39b/3).

254. Yeşil İmaret Mahallesi'nden Mehmed kızı Selime'nin bu mahalledeki evini 62 kuruşa Ahmed'e satması (40a/1).

255. Hacı İlyas oğlu Mustafa'nın Alacahırka Mahallesi'ndeki 1,5 dönümlük bahçesinin yarısını 20 kuruşa kardeşi Hacı Ali'ye satması (40a/2).

256. İkinci Sultan Murad Han Mahallesi'nden Yanığı'nin aynı mahalledeki evini 63,5 kuruşa Hüseyin'e satması (40a/3).

257. Veled-i Habib Mahallesi'nden Hüseyin kızı Herdem'in bu mahalledeki evin kendisine ait olmadığına dair nefy-i mülk kaydı (40b/1).

258. Alacamescid Mahallesi'nden Mustafa kızı Fatıma'nın, aynı mahalledeki evini 40 kuruşa Hacı Yusuf'a satması (40b/2).

259. Şehabeddin Paşa Mahallesi'nden Süleyman kızı Havva'nın kocası Mustafa'dan hul' yoluyla boşanması (40b/3).

260. Kızılcabayır Mahallesi'nde ölen Halil oğlu Osman'ın mirasına dair kayıt (40b/4).

261. Alacamescid Mahallesi'nden Ahmed kızı Hanım ve büyük oğlunun, aynı mahalledeki evlerini 150 kuruşa Receb oğlu Hacı İbrahim'e satmaları (41a/1).

262. Karışeyh Mahallesi'nden Hacı Halil kızı Hacı Mehmed'in Gemlik kazasına bağlı Duthisarı mevkiindeki arsasını 360 kuruşa Hacı Ahmed Ağa kızı Meryem'e satması (41a/2).

263. Şehabeddin Paşa Mahallesi'nden Hacı Hüseyin oğlu Mustafa Beşe'nin Çiftlik mevkiinde bir dönümlük dut bahçesini

mirasçıları bölüşüp hisselerini almaları (41a/3).

264. Emirsultan Mahallesi'nden Mehmed Çelebi'nin ölmesi sonucu mirasının vârislerine intikali (41a/4).

265. Maksem Gökdere Mahallesi'nden Abdullah oğlu Ali'nin aynı mahalledeki evini 50 kuruşa Emine'ye satması (41b/1).

266. Mantıcı Mahallesi'nden Seyyid Hasan kızı Şerife Alime'nin, bu mahalledeki evini 170,5 kuruşa Abdullah oğlu Ahmed'e satması (41b/2).

267. Hacı Seyfeddin Mahallesi'nden Hacı Yusuf kızı İhsane'nin Yiğitcedid Mahallesi'ndeki evini, kardeşi Mustafa'ya satması (41b/3).

268. İncirlice Mahallesi'nden Musli oğlu Osman'ın Dere-kızık çayırları mevkiindeki iki dönümlük kestane bahçesi ile İğrek yerindeki kestane bahçesini 200 kuruşa Mehmed oğlu Mustafa'ya satması (41b/4).

269. Karamanî Mahallesi'nden Bostan kızı Saliha'nın, Kiremitçi Mahallesi'ndeki evini 43 esedî kuruşa Hacı Mustafa oğlu Ahmed'e satması (41b/5).

270. Yenişehir kazasına bağlı Boğa köyünde ölen Mehmed oğlu Hacı Ali'den vârislerine intikal eden mirasın taksimi ve vârislerin birbirlerine haklarını ibrâları (42a/1).

271. Mecnundede Mahallesi'nden Hacı Ahmed kızı Alime'nin, kocası Mehmed'den hul' yoluyla boşanması (42a/2).

272. Kale içinde Bâb-ı Zemin Mahallesi'nden Şaban kızı Fatıma'nın, kocası Hasan'dan boşanması (42a/3).

273. Susurluk köyünden İbrahim oğlu Hasan'ın, aynı köydeki evini 35 kuruşa Hacı Mehmed'e satması (42a/4).

274. Hamza Habbaz Mahallesi'nden Ali kızı Teslime'nin Karagözlü Mahallesi'ndeki 1,5 dönümlük dut bahçesini İsmail oğlu İsmail Çelebi'ye satması (42a/5).

275. Bursa kadısı Süleyman'ın mahkeme-i suğrâya nâib olarak Mehmed Remzi Efendi'yi ataması (42b/1).

276. Mantıcı Mahallesi'nden Osman oğlu Mehmed'in, aynı mahalledeki evini 171 esedî kuruşa Mehmed'e satması (42b/2).

277. Kızlar Mahallesi'nden Mustafa oğlu Hasan'ın, aynı mahalledeki evini 87 kuruşa Ebu Bekir'e satması (42b/3).

278. Reyhan Paşa Mahallesi'nden Emir oğlu İbrahim'in Mantıcı Mahallesi'ndeki evini 133 esedî kuruşa borcuna karşılık olarak satması (42b/4).

279. Dâye Hatun Mahallesi'nden Hasan kızı Havva'nın, kocası Ömer Beşe'den hul' yoluyla boşanması (43a/1).

280. İstanbul Fatih Camii yakınında oturan Hasan oğlu Mehmed çelebi'nin, Hacı Mahmud oğlu Hacı Mehmed'i vekil olarak tayini (43a/2).

281. Ahmed Paşa Mahallesi'nden olup İstanbul Fatih Camii yakınında oturan Abdullah'ın, memleketindeki evini babası Mehmed Çelebi'ye ibrâsı (43a/3).

282. Kazzazoğlu Mahallesi'nden bir zimminin Kayabaşı Mahallesi'ndeki evini 87,5 kuruşa Yorgi'ye satması (43a/4).

283. Kale içinde Filboz Mahallesi'nden Hüseyin oğlu İbrahim'in, aynı mahalledeki evini 150 kuruşa hanımıyla onun kızı Halime'ye müştereken satması (43a/5).

284. Veled-i Harir Mahallesi'nden İbrahim oğlu Halil'in Alipaşa Mahallesi'ndeki evini 78 kuruşa satması (43b/1).

285. Kayabaşı Mahallesi'nden Aleksi'nin aynı mahalledeki evini 110 kuruşa Kiryako kızı Meyrem'e satması (43b/2).

286. Kale içinde Manastır Mahallesi'nden Mustafa oğlu Hacı Hasan'ın, aynı mahalledeki evini 120 kuruşa kardeşi Ahmed'e satması (43b/3).

287. Aynı mahalleden Şerife Zeyneb Hanım'ın, kocası İsmail oğlu Mustafa Çelebi'den hul' yoluyla boşanması (43b/4).

288. Seyh Hamid Mahallesi'nden Abdurrahman oğlu Mustafa'nın Kaygan Mahallesi'ndeki evini değerinden fazla Mehmed kızı Ümmügülüm'e satması ve aralarındaki sulhu (44a/1).

289. Tatarlar Mahallesi'nden Ali oğlu Mehmed Çelebi'nin Ali Mestzâde mevkiinde iki dönümlük dut bahçesini 210 kuruşa Mehmed oğulları Halil ile Derviş'e satması (44a/2).

290. Hoca Hasan Mahallesi'nden Panayot kızı Midilli Hanım'ın, aynı mahalledeki evini 22 kuruşa Halil ve Derviş adlı kardeşlere satması (44a/3).

291. Manastır Mahallesi'nden Mustafa kızı İhsane'nin, kocası İbrahim'den hul' yoluyla boşanması (44a/4).

292. Mantıca Mahallesi'nden Hacı Ali oğlu Hacı Mehmed'in Yenibezzaz Mahallesi'ndeki evini 110 kuruşa Hacı Ali kızı Hatice'ye satması (44a/5).

293. Veled-iî Habib Mahallesi'nden Mustafa oğlu Mehmed Ağa'nın Muradiye Çarşısı'ndaki üç dükkânını 95 kuruşa Halil kızı Hatice'ye satması (44a/6).

294. Hoca Mehmed Karamanî Mahallesi'nden Evanus oğlu Serkiz'in, aynı mahalledeki evini 150 kuruşa Kaspâr (.) adındaki bir zimmiye satması (44b/1).

295. Veled-i Bevvab Mahallesi'nden Hasan oğlu Seyyid Süleyman'ın bu mahalledeki evini 123 kuruşa Seyyid Ahmed oğlu Seyyid Hacı Hasan'a satması (44b/2).

296. İshakşah Mahallesi'nden Hasan oğlu Mehmed Çelebi'yle hanımı Aîşe'nin, Veled-i Harrat Mahallesi'ndeki evlerini 380 kuruşa oğulları Halil'e satmaları (44b/3).

29 . Bab-ı Zemin Mahallesi'nden Hacı Ali kızı İhsane'nin, Saîd Fakih Mahallesi'ndeki evini 300 kuruşa Mehmed Ali oğlu Hacı Osman ile hanımı Safiye'ye satması (44b/4).

298. Veled-i Harrat Mahallesi'nden Karagöz oğlu Müyeser'in aynı mahalledeki evini 40 kuruşa satması (45a/1).

299. Karaseyh Mahallesi'nden Receb oğlu Hacı Salih'in Eşrefler Mahallesi yakınında Gökdere'de 1,5 dönümlük dut bahçesini 80 kuruşa Süleyman oğlu Mehmed'e satması (45b/1).

300. Veled-i Vezir Mahallesi'nden Hüseyin kızı Aîşe'nin kocası Mehmed oğlu Halil'den hul' yoluyla boşanması (45b/2).

301. Tekke Mahallesi'nden Mehmed oğlu Mustafa Çelebi'nin bu mahalledeki evini 230 kuruşa Mehmed'e satması (45b/3).

302. Hacı Sevindik Mahallesi'nden Mahmud kızı Emetullah'ın aynı mahalledeki arsasını 45 kuruşa Avanîs oğlu Asvadd'a satması (46a/1).

303. Gine Mahallesi'nden bir zimminin ölümü sonucu terekesinin taksimi ve mirasçıların birbirlerine olan haklarını ibrâları (46a/2).

304. Serafeddin Mahallesi'nden Abdullah oğlu Osman'ın aynı mahalledeki evini vakfetmesi (46a/3).

305. Hacı Yakub Mahallesi'nden Abdullah oğlu İbrahim'in hanımı Mehmed kızı Ummühan'a verdiği nafaka (46b/1).

306. Kale içindeki Filboz Mahallesi'nden Hacı İbrahim'in ölümü sonucu yakınlarının miras taksimi (46b/2).

307. Hacı Yakub Mahallesi'nden Andri ve Asmine kardeşlerin, bu mahalledeki bir dönümlük dut bahçelerini 40 kuruşa Yusuf oğlu Abdülbâkî'ye satmaları (46b/3).

308. Cafer Hoca Mahallesi'nden Panayot oğlu Kaplan'ın bu mahalledeki evini 90 kuruşa Kostantin'e satması (46b/4).

309. Bursa kadısı Şerif'in, mahkeme-i suğrâ nâibliğine Mehmed Rûsenî Efendi'yi ataması (47a/1).

310. Çelebi Sultan Mehmed Mahallesi'nden Ahmed oğlu Hacı Ali'nin Attar Nüsam Mahallesi'ndeki evini 40 kuruşa Mahmud oğlu Ebu Bekir'e satması (47a/2).

311. Süzenkefen Mahallesi'nden Hacı İsmail kızı Rabia Hanım'ın cariyesi İhsane'yi âzâd etmesi (47a/3).

312. Şehreküstü Mahallesi'nden Hacı Mehmed kızı Fatıma'nın, bu mahalledeki evini 80 kuruşa Emetullah'a satışı (47a/4).

313. Bahadır Ağa Mahallesi'nden Hacı Receb oğlu Mehmed Efendi'nin Demirkapı Mahallesi'ndeki evini 70 kuruşa bir zimmiyeye satması (47b/1).

314. Misi köyünde vefat eden Mahmud oğlu Seyyid Mustafa'nın mirasının taksimi ve satılması (47b/2).

315. Manastır Mahallesi'nden Seyyid Abdülbâkî kızı Şerife Kerime Hanım'ın kocası Mehmed oğlu Abdülkadir Çelebi'den hul' yoluyla boşanması (47b/3).

316. Mehmed Karamanî Mahallesi'nden Sema adındaki bir kadın, aynı mahalledeki evini 160 kurusa bey'î bi'l-vefâ yoluyla İsa kızı Kader'e satması (47b/4).

317. Yahsibey Mahallesi'nden Sungur oğlu Abdi'nin bu mahalledeki evini 85 kurusa Ahmed'e satması (48a/1).

318. Başçı İbrahim Mahallesi'nden Seyyid Ahmed oğlu Mustafa'nın vefatı sonucu mirasının taksimi (48a/2).

319. Rumelili Mehmed oğlu Ahmed'in Karaşeyh Mahallesi'nden İbrahim oğlu Mustafa'ya hizmet etmesi karşılığında kendisine bir ev verilmesi ve aralarındaki sulh (48a/3).

320. Altıntaş köyünden Mehmed oğlu Mehmed'in aynı köydeki ev ve bağını 51 kurusa Ahmed Ağa'ya satması (48b/1).

321. Şekerhoca Mahallesi'nden Hacı Hasan oğlu Hacı Mustafa'nın bir zimmeden borcunu alması (48b/2).

322. Altıparmak Mahallesi'nden Halil kızı Ümmühan'ın, kocası Mehmed'den hul' yoluyla boşanması (48b/3).

323. Yenişehir kazası Gölcük köyünden Hüseyin kızı Fatıma'nın ölümü sonucu mirasının taksimi (48b/4).

324. Ahmed Dâî Mahallesi'nden Derviş oğlu Mehmed Beşe ile hanımı Ali kızı Hamide'den hul' yoluyla boşanması (49a/1).

325. Elmalık Mahallesi'nden Ali kızı Hamide'nin, kocası Derviş oğlu Mehmed Beşe'den hul' yoluyla boşanması (49a/2).

326. Ahmed Paşa Mahallesi yakınlarındaki Arabayatağı Mahallesi'nden Abdullah kızı Havva adlı kıbtînin, kocası Bayram oğlu Murad'dan hul' yoluyla boşanması (48a/3).

327. Çelebi Sultan Mehmed Mahallesi'nden Mustafa kızı Aişe'nin hayattayken cariyesi Civanbaht'ı âzâdı (49a/4).

328. Veled-i Nalband Mahallesi'nden Abdülkadir oğlu Ali Çelebi'nin arsasını ve dut bahçesini 140 kuruşa Mehmed oğlu Mustafa ve esi Ali kızı Hanım'a satması (49a/5).

329. Manastır Mahallesi'nden Seyyid Abdülbâkî kızı Şerife Kerime Hanım'ın vekâleten esinden nafaka istemesi(49b/1).

330. Simşek Mahallesi'nden Hacı Abdullah oğlu Mehmed Efendi'nin aynı mahalledeki evini 30 kuruşa Hacı Ali kızı Emetullah'a satması (49b/2).

331. Kasab Hüseyin Mahallesi'nden Hasan kızı Fatıma'nın kocası Derviş Ali'den hul' yoluyla boşanması (49b/3).

332. Kayabaşı Mahallesi'nden Yani kızı Sultane'nin, bu mahalledeki evini 150 kuruşa Yani'ye satması (50a/1).

333. Kazzazoğlu Mahallesi'nden Todorî oğlu Panayot'un, Gölpinarı mevkiindeki üç dönümlük bağ ve evini 150 kuruşa, kızı Karine'ye satması (50a/2).

334. Tekke Mahallesi'nden Osman Bey kızı Hatice'nin, kardeşi Hacı Memiş'ten babasından intikal eden mirası talep etmesi (50a/3).

335. Kale içindeki Saîd Fakih Mahallesi'nden Hacı Ebu Bekir oğlu Mustafa Ağa, Abdullah oğlu Hasan'ı dava ederek ona borç verdiğini haber vermesi (50a/4).

336. Şekerhoca Mahallesi'nden Mustafa kızı İhsane'nin Bursa dışında Yahudi mezarlığında bir dönümlük dut bahçesini 30 kuruşa Karagöz oğluna satması (50b/1).

337. Kocanâib Mahallesi'nden Mahmud oğlu İsmail'in aynı mahalledeki evini 30 kuruşa Ahmed'e satması (50b/2).

338. Ali Paşa Mahallesi'nden Yusuf kızı Gülsüm'ün ölü-

mü sonucu yapılan miras taksiminden sonra vârislerin birbirlerine haklarını ibrâ ettiklerine dair kayıt (50b/3).

339. Yahsibey Mahallesi'nden Sudedi kızı Sıhriye'nin ölümü sonucu mirasın vârislerine intikali (51a/1).

340. Meydancık Mahallesi'nden Hasan kızı Cihan'ın, kocası Mehmed oğlu Hüseyin'den hul' yoluyla boşanması (51a/2).

341. Tekke Mahallesi'nden Ali oğlu Hacı Ömer'in, aynı mahalledeki evini 143 kuruşa Osman'a satması (51a/3).

342. Reyhan Paşa Mahallesi'nden Hacı Halil oğlu İbrahim Ağa'nın bu mahalledeki evini Hacı Mehmed'e satması (51a/4).

343. Kayabaşı Mahallesi'nden Mihal oğlu Kabril'in, bu mahalledeki evini 150 kuruşa Sultan'a satışı (51b/1).

344. Hisar Camii Mahallesi'nden Ebu Bekir kızı Hatice'nin Halil Beşe oğlu Abdullah'dan hul' yoluyla boşanışı (51b/2).

345. Kocanâib Mahallesi'nden Mehmed kızı Rabia'nın kocası Receb oğlu Abdullah'dan hul' yoluyla boşanması (52a/1).

346. Kiremitçi Mahallesi'nden Mustafa kızı Gülüm'ün, Havuz Mahallesi'ndeki 1,5 dönümlük dut bahçesini 110 kuruşa Yunus oğlu Mehmed'e satması (52a/2).

347. Hamza Habbaz Mahallesi'nden İbrahim oğlu Halil'in, bu mahalledeki evini 100 kuruşa İbrahim'e satması (52a/3).

348. Aynı mahalleden Hacı Receb oğulları Halil ve İbrahim'in aynı mahalledeki evlerini 100 kuruşa Ebu Bekir oğlu Mehmed'e satmaları (52a/4).

349. Mecnundede Mahallesi'nden Mustafa oğlu Hacı Süleyman'ın bu mahalledeki evini 425 kuruşa satması (52b/1).

350. Elmalık Mahallesi'nden Mehmed kızı Fatıma'nın Enbiya Mahallesi'ndeki evini 25 kuruşa halası Ömer kızı İhsâne'ye satması (52b/2).

351. Timurtaş köyünden Abdullah oğlu Ali'nin, bu köydeki evini Abdullah oğlu Mehmed'e satmasına rağmen borcunu alamaması (52b/3).

352. Alâeddin Mahallesi'nden Hasan oğlu Mehmed'in, aynı mahalledeki evinin yarısını 40 kuruşa, kardesi Hüseyin Beşe'ye satması (53a/1).

353. Bedreddin Mahallesi'nden bir zimminin ölümü sonucu terekesinin vârisleri arasında ki taksimi (53a/2).

354. Alacahırka Mahallesi'nden İbrahim oğlu Mehmed'in, miras ve diğer haklarını kardeşi Ahmed'e ibrâ etmesi (53a/3).

355. Kiremitçi Mahallesi'nden Mehmed oğlu İsmail'in, bu mahalledeki evini 50 kuruşa Mehmed'e satması (53a/4).

356. Hamzabey Mahallesi'nden Mehmed kızı İhsane'nin, kocası Hacı Ali oğlu Mehmed'den hul' yoluyla boşanması (53a/5).

357. Filibeli Salih oğlu Ahmed Ağa, misafir olarak kaldığı Çarıkçı Hamza Mahallesi'nde bir zimmiyi beş küçük kuruş karşılığında kendisine hizmet ettirmek istiyor (53b/1).

358. Dâye Hatun Mahallesi'nde ölen Cafer oğlu Hacı Receb'in mirasının vârislerine intikali, miras taksimi ve vârisler arasında bu konuda yapılan sulh (53b/2).

359. Yolgeçen odalarında kalan Abdullah oğlu Ahmed'in, Hıristiyan olan hanımı Zümrüt'ten boşanması (53b/3).

360. Büyük Susurluk köyünden Hasan oğlu Abdullah'ın, bu köydeki 10 dönümlük bahçesini 152 kuruşa satması (54a/1).

361. Dikencik köyü zabitanın, kaçak köleyi Hasan oğlu Ahmed Ağa'ya teslimi (54a/2).

362. Kenise Mahallesi'nden Andonî oğlu Hürmüz'ün ölümünden sonra mirasının vârislerine intikali ve vârislerin birbirlerine haklarını ibrâ etmeleri (54a/3).

363. Aynı mahallede ölen Karagöz oğlu Hacator'un mirasının vârisleri arasındaki taksimi (54a/4).

364. Yine aynı mahallede ölen Hacator'un miras taksimi ve terekenin satılması (54b/1).

365. Yine aynı mahallede ölen aynı kişinin oğlu Ermiya'nın , babasının emanet olarak Andonî oğlu Hürmüz'e 379 kuruş verdiğini iddia etmesi (54b/2).

366. Babazâkir Mahallesi'nden Mustafa oğlu İbrahim'in, Namazgâh Mahallesi'ndeki evini 55 kuruşa Abdullah oğlu Mehmed'e satması (55a/1).

367. Dâye Hatun Mahallesi'nden Hacı Yusuf oğlu Mehmed'in, Dülgerler Hamamı'nı kiralaması (55a/2).

368. Ali Paşa Mahallesi'nden Abdülkadir kızı Ümmügülsüm'ün, kayıp olan kocasının kendisine nafaka ödemesi için Ali oğlu Mehmed Efendi'yi vekil tayin etmesi (55a/3).

369. Altıparmak Mahallesi'nden Ahmed oğlu Abdullah Çelebi'nin, Süzenkefen Mahallesi'ndeki annesine ait olan evini 81 kuruşa Mustafa oğlu Abdullah Ağa'ya satması (55b/1).

370. Kazzazoğlu Mahallesi'nden Abdullah kızı Hatice'nin, kocası Mehmed oğlu Molla Ali'den hul' yoluyla bosanması (55b/2).

371. Sağrıca Sungur Mahallesi'nde ölen Alaeddin kızı Bahar'ın mirasının vârisleri arasındaki taksimi (55b/3).

372. Hamzabey Mahallesi'nden Hasan oğlu Mehmed'in, aynı mahalledeki evini 56 kuruşa Hacı Abdülkadir'e satması (56a/1).

373. Pınarbaşı Mahallesi'nden Hüseyin oğlu İvaz'ın bu mahalledeki evini 5,5 kıta kuruşa Mehmed'e satması (56a/2).

374. Kayabası Mahallesi'nden bir zimminin, bu mahalledeki evini 100 kuruşa Porsuk oğlu Yani'ye satması (56a/3).

375. Maksem Gökdere Mahallesi'nden Hacı Mehmed oğlu Mustafa'nın, Bulgarlar Mahallesi'nden Aleksandır oğlu Kiryaki'nin öldüğünü, ancak terekesinden alacağını verilmesi gerektiğini söylemesi (56a/4).

376. Beytü'l-mal emininin vekili olan Mustafa oğlu Mehmed Bey'e, buğday pazarının hancısı Abdullah oğlu Hacı Mehmed'in iki sahipsiz katırı teslimi (56b/1).

377. Kocanâib Mahallesi'nden Yorgi oğlu Yani'nin, aynı mahalledeki evini, rehinden kurtardıktan sonra 150 kuruşa Hürmüz'e satması (56b/2).

378. Şekerhoca Mahallesi'nden Hüseyin oğlu Hacı Mehmed'in ölümü sonucu, hanımı ve çocuklarına mirasın taksimi (56b/3).

379. Alagöz oğlunun evini 150 kuruşa Antoni kızı Panayot'a satması (57a/1).

380. Hacı İskender Mahallesi'nden Andri oğlu İvaz'ın, bu mahalledeki evini 25 kuruşa satmasına dair kayıt (57a/2).

381. Yahşibey Mahallesi'nden Sürmeli'nin bu mahalledeki evini 120 kuruşa Karaca ile hanımına satması (57a/3).

382. Umurbey Mahallesi'nden Manuk'un küçük oğlu Bağdu sar'ın günlük nafakasının iki para olarak ödenmesi (57b/1).

383. Dâye Hatun Mahallesi'nde ölen Abdülkadir oğlu Os-

man Çelebi'nin mirasının taksimi ve vârislerin birbirlerine haklarını ibrâları (57b/2).

384. Bilecik Mahallesi'nden Mevlud kızı Aişe'nin, eşi Ümer oğlu Ahmed Bey'den hul' yoluyla boşanması (57b/2).

385. Muradiye Mahallesi'nde ölen Ali oğlu Mustafa'nın mirasının taksimi ve terekenin satışı (57b/3).

386. Veled-i Harir Mahallesi'nden Abdülkadir Çelebi'nin, bu mahalledeki evini 382,5 kuruşa Rukiyye'ye satması (58a/1).

387. Kızlar Mahallesi'nden İsmail oğlu Hacı Mustafa'nın bu mahalledeki evini 265 kuruşa Süleyman'a satışı (58a/2).

388. Sadi Fakih Mahallesi'nden Abdullah kızı Muhsine'nin Cenkyeri mevkiinde 1,5 dönümlük dut bahçesini 80 kuruşa Hacı Ali kızı Safiye'ye satması (58b/1).

389. Aynı mahalleden aynı kişinin, bu mahalledeki evini 100 kuruşa Hacı Ali kızı Safiye'ye satması (58b/2).

390. Arabbey Mahallesi'nden bir zimmiyenin, aynı mahalledeki evini kızına hibe etmesi (58b/3).

391. Şehabeddin Paşa Mahallesi'nden Ahmed oğlu İsmail'in Soğanlı köyündeki evini 90 kuruşa Abdülgani oğlu Molla İbrahim'e satmasına dair mülkname kaydı (58b/4).

392. Arab Mehmed Mahallesi'nden Seyyid Mehmed kızı Saliha'nın, esi Ali'den hul' yoluyla boşanması (59a/1).

393. Şehabeddin Paşa Mahallesi'nden Hacı Hüseyin oğlu Mehmed'in, Çeşmi Efendi Çiftliği mevkiindeki iki dönümlük bahçesini 120 kuruşa Seyyid Hasan'a satması (59a/2).

394. Ahmed Paşa Mahallesi'nden Hızır oğlu Murad ile hanımı Fatıma'nın mülkleri olan, aynı mahalledeki evlerini 160

kuruşa Ali oğlu İsmail Çelebi'ye satması (59a/3).

395. Alacahırka Mahallesi'nden Mehmed oğlu Abdullah'ın, aynı mahalledeki evini 140 kuruşa Hüseyin'e satması (59a/4).

396. Emirsultan Mahallesi'nden Ali kızı İsmihan'ın bu mahalledeki evini 45 kuruşa Ahmed Çelebi'ye satması (59b/1).

397. Hoca Alizâde Mahallesi'nden Ali kızı Havva'nın, esi Mustafa oğlu Receb Beşe'den hul' yoluyla boşanması (59b/2).

398. Kale içindeki Yaniçoğlu Mahallesi'nden Kenan kızı Aişe'nin, eşinden hul' yoluyla boşanması (59b/3).

399. Manastır Mahallesi'nden Hasan kızı Şerife Kerime Hanım'ın, Ali Paşa Mahallesi'ndeki evini 105 kuruşa İlyas oğlu Ahmed'e satışıyla ilgili mülknâme kaydı (60a/1).

400. Mizanoğlu Mahallesi'nden Mehmed kızı Emine'nin, esi Abdullah oğlu Hasan'dan hul' yoluyla boşanması (60a/2).

401. Taşkın Mahallesi'nden Ali kızı Vahide'nin hul' yoluyla kocası Mehmed oğlu Ali'den boşanması (60a/3).

402. Selçuk Hatun Mahallesi'nden bir zimminin ölümü sonucu mirasının taksimi, terekenin satılması ve vârislerin birbirlerine haklarını ibrâları (60b/1).

403. Büyük Susurluk köyünden Kostantin'in, 5,5 dönümlük dut bahçesini 50 kuruşa Ebu Bekir'e satması (60b/2).

404. Kocanâib Mahallesi'nde ölen bir zimminin mirasının vârislerine taksimi ve mirasçıların birbirlerine haklarını ibrâları (61a/1).

405. Yahşibey Mahallesi'nden Yorgi oğlu Andri'nin, bu mahalledeki evini 218 kuruşa Kaplan oğlu İstrati'ye satması ile ilgili kayıt (61a/2).

406. Mantıcı İbrahim Mahallesi'nden Mustafa oğlu Mehmed Çelebi'nin Misi köyündeki evini 35 kuruşa Abdullah oğlu Süleyman'a satması (61a/3).

407. Çekirge Mahallesi'nden Abdullah kızı Alime'nin, bu mahalledeki evini 55 kuruşa Asiye'ye satması (61b/1).

408. Çırakbey Mahallesi'nden Hacı Mehmed oğlu Hacı Halil'in, bu mahalledeki evini, 27600 akçe borcuna karşılık hanımı Mehmed kızı Ümmühan'a satması (61b/2).

409. Kurdoğlu Mahallesi'nden Hacı Ahmed kızı Saliha'nın Meydancık Mahallesi'ndeki evini 190 kuruşa Mehmed oğlu Mahmud'a satması (61b/3).

410. Dâye Hatun Mahallesi'nden Mehmed kızı Fatıma'nın, Gemlik kazasına bağlı Umurbey köyündeki iki ırgatlık bağını 50 kuruşa Mustafa'ya satması (62a/1).

411. Bab-ı Siccin Mahallesi'nden Mustafa kızı İsmihan'ın bu mahalledeki evini 120 kuruşa Maden oğlu Mustafa Çelebi'ye satması (62a/2).

412. Alacamescid Mahallesi'nden Veli kızı Hatice'nin gurbete giden kocasının nafakasını ödemekle vekil olarak tayin ettiği Halil oğlu Mehmed Ağa'nın nafakasını ödemediğine dair ikrarı (62a/3).

413. Hoca Yunus Mahallesi'nden Murtaza kızı Aişe'nin, bu mahalledeki evini 70 kuruşa Ali'ye satması (62b/1).

414. Enarlı Mahallesi'nden Abdurrahman oğlu Konevî Mustafa'nın iflâsına dair kayıt (62b/1).

415. Babazâkir Mahallesi'nden Abdünnebi kızı Fatım 'nın kocası İshak oğlu Mehmed Efendi'den bosanması (62b/3).

416. Ebu Şahme Mahallesi'nden Hızır oğlu Mehmed'in, 4,5 dönümlük dut bahçesini 180 kurusa İbrahim'e satması (62b/4).

417. Hacılar Mahallesi'nden Hacı Mehmed oğlu Hacı Ahmed'in Umurbey Mahallesi'ndeki evini 120 kurusa Sefer oğlu Uhani'ye satması (63a/1).

418. İsabey Fenarî Mahallesi'nden Hacı Mehmed kızı Fatıma'nın, bu mahalledeki evini 155 kurusa Abdullah kızı Hamide'ye satması (63a/2).

419. Aynı mahalleden aynı kadının Sarnıç mevkiindeki bağını 12 kurusa Abdünnebi oğlu Veli'ye satması (63a/3).

420. Cami-i Kebir Mahallesi'nden Seyyid Ali kızı Havva Hanım'ın Şehabeddin Paşa Mahallesi'ndeki evini 100 kurusa Şerife Aise ve Şerife Fatıma'ya müstereken satması (63b/1).

421. Hoca Yunus Mahallesi'nden Osman oğlu Ali'nin, aynı mahalledeki evini 150 kurusa satması (63b/2).

422. Karakedi Mahallesi'nden Ali oğlu Mehmed'in evini 40 kurusa, Gelemis vakfına mukataasını ödemek kaydıyla icâr etmesi (63b/2).

423. Gazi Hüdâvendigâr Mahallesi'nden Mehmed oğlu Hacı Mustafa'nın, kölesi Hasan'ı âzâd etmesi (64a/1).

424. Alacahırka Mahallesi'nden Halil oğlu İbrahim'in, aynı mahalledeki evini 60 kurusa Fatma'ya satması (64a/2).

425. Sarıoğlu Mahallesi'nden Seyyid Mehmed oğlu Mehmed Efendi ile Sultan Mehmed Mahallesi'nden Hacı Ahmed oğlu Hacı Ali'nin Attar Hüsam Mahallesi'ndeki evlerini 80 kurusa Hacı Osman oğlu Salih'e satmaları (64a/3).

426. Bedreddin Mahallesi'nden Mehmed oğlu Hacı Ali'nin Alacamescid Mahallesi'ndeki evini 300 kuruşa Ali oğlu Mehmed'e satması (64a/4).

427. Umurbey Mahallesi'nden Abdullah kızı Rabia'nın hul' yoluyla eşi Mehmed'den boşanması (64b/1).

428. Çağrısan Köyü'nden Hüseyin kızı Hatice'nin hul' yoluyla eşi Hüseyin oğlu Bektas'tan boşanması (64b/2).

429. Mehmed Karamanî Mahallesi'nden İbrahim oğlu Derviş Mehmed'in Süzenkefen Mahallesi'ndeki evini 70 kuruşa Hüseyin oğlu Mehmed ve hanımı Rabia'ya satması (64b/3).

430. Alacamescid Mahallesi'nden İbrahim oğlu İvaz'ın, bu mahalledeki evini 212 kuruşa Ali'ye satması (65a/1).

431. Kayabaşı Mahallesi'nden bir zimminin, aynı mahalledeki evini 100 kuruşa Panayotça'ya satması (65a/2).

432. Sarı Abdullah Mahallesi'nden Hacı Süleyman kızı Saliha'nın, bu mahalledeki evini 450 kuruşa Ahmed oğlu Hacı İsmail'e satması (65a/3).

433. Sadi Fakih Mahallesi'nden Hasan oğlu Mustafa'nın, bu mahalledeki evini 150 kuruşa Hacı Abdurrahman'a satması ile ilgili kayıt (65b/1).

434. Kayabaşı Mahallesi'nden Astodori oğlu Dimitri'nin bu mahalledeki iki evlek arsasını 70 kuruşa Kostantin'e satması (65b/2).

435. Manastır Mahallesi'nden Halil Ağa kızı Ümmühan Hanım'ın, cariyesi Gülistan'ı âzâd etmesi (65b/3).

436. Kayabaşı Mahallesi'nden Dimitri oğlu Vasluk'un, Mihal kızı Panayotça'nın kefil olduğu borcu ödemediği konusunda ikrarı (65b/4).

437. Hayreddin Paşa Mahallesi'nden Hacı Nurullah kızı Fatıma'nın, Havuz Mahallesi'ndeki üç dönümlük dut bahçesini 300 kuruşa İbrahim oğlu Mehmed'e satması (66a/1).

438. Kazzazoğlu Mahallesi'nden Andri oğlu Elya'nın, bu mahalledeki evini 400 kuruşa hanımına satması (66a/2).

439. Muradiye Mahallesi'nden Mestan kızı Ummühan'ın, eşi Veli oğlu Ali'den boşanması ve eşini, mehir, nafaka ve süknâ masraflarını ödemediğine dair davası ve daha sonra aralarında yapılan sulh (66a/3).

440. İshakşah Mahallesi'nden Hasan oğlu Mehmed Ağa'nın, İbrahim kızları İhsane ile Havva'ya vekâleten Veled-i Harrat Mahallesi'ndeki evlerini 69 kuruşa Yusuf'a satması (66b/1).

441. Cafer Hoca Mahallesi'nden Kaplan oğlu Kostantin ve hanımının, aynı mahalledeki evlerini 160 kuruşa Dimyan oğlu Tanaş'a satmaları (66b/2).

442. Karaşeyh Mahallesi'nden Abdurrahman oğlu Hacı İbrahim'in İncirli Mahallesi'ndeki evini 80 kuruşa İbrahim oğlu Hasan Çelebi'ye satması (66b/3).

443. Şeyh Konevî Mahallesi'nden Bayram oğlu Hacı Ali'nin bu mahalledeki evini 20 kuruşa Mustafa oğlu Abdurrahman'a satması (66b/4).

444. Reyhan Paşa Mahallesi'nden Abdullah oğlu Mustafa'nın Haslaryeri mevkiindeki 1,5 dönümlük dut bahçesini 115 kuruşa Hüseyin oğlu Mehmed'e satması, Mehmed'in de bu paranın 33 kuruşunu ödeyip geri kalan borcunu ödememesi (67a/1).

445. Karakedi Mahallesi'nden İbrahim oğlu Ali Çelebi'nin,

kale içindeki Sadi Fakih Mahallesi'ndeki evini 35 esedî kuruşa Hüseyin oğlu Ali'ye satması (67a/2).

446. Arabbey Mahallesi'nden bir zimminin, aynı mahalledeki evini, avâriz vakfına olan borcuna karşın rehin bırakması ve rehinden kurtarmak için de 530 kuruşa Mehmed oğlu Salih Çelebi'ye satması (67b/1).

447. Elmalık mevkiinden Seyyid İbrahim kızı Fatıma'nın kendisini terkedip giden kocasından alacağı nafakası yerine eşinin cariyesi Gülistan'ı istemesi (67b/2).

448. Kademeri Mahallesi'nden Süleyman oğlu Hacı Mehmed'in Ebu Şahme Mahallesi'ndeki evini 342 kurusa Cafer kızı Şerife Fatıma Hanım'a satması (67b/3)

449. Tahtamesciâ Mahallesi'nden Ahmed kızı Fatıma'nın, eşi Mustafa'dan boşanması ve çocuklarının nafakalarının babaları tarafından ödenmesini istemesi (68a/1).

450. Veled-i Harrat Mahallesi'nden Allahverdi oğlu Şahin'in, aynı mahalledeki evini 145 kuruşa bir zimmiye satmasıyla ilgi kayıt (68a/2).

451. Umurbey Mahallesi'nden Ömer oğlu Molla Mehmed'in, Kocanâib Mahallesi'ndeki evini 45 kuruşa Mehmed oğlu Mustafa ile hanımına satması (68a/3).

452. Mecnundede Mahallesi'nden Mehmed oğlu Hasan Çelebi ile Salih Dede, mahallelerindeki evlerini müstereken 250 kuruşa Eyyüb oğlu Hacı Mustafa'ya satmaları (68a/4).

453. Dâye Hatun Mahallesi'nden Süleyman kızı Şerife Hanım'ın, eşi Molla Süleyman'dan hul' yoluyla boşanması (68b/1).

454. Çardak Mahallesi'nden Hızır kızı Aise Hanım'ın, bu mahalledeki evini 70 kuruşa Osman Çelebi'ye satması (68b/2).

455. Mecnundede Mahallesi'nden İsmail kızı Ümmühan ile Abdülbâkî kızı Aise hakkındaki davası (68b/3).

456. Kazzazoğlu Mahallesi'nden Hızır kızı Rabia'nın, bu mahalledeki evini 160 kurusa kardeşi Mehmed'e satışı (69a/1).

457. Kayabası Mahallesi'nden Antoni ve Mihal adlı kardeşlerin, aynı mahalledeki evlerini 130 kurusa İstradi ile Danlı'ye satmaları (69a/2).

458. Umurbey Mahallesi'nden İbrahim oğlu Mehmed Çelebi'nin, aynı mahalledeki evini 110 kurusa Hızır oğulları Hasan ve İsmail'e satması (69a/3).

459. Tatarlar Mahallesi'nden Abdullah kızı İhsane'nin, eşi Hasan oğlu Mustafa'dan hul' yoluyla boşanması (69b/1).

460. Nakkaş Ali Mahallesi'nden Kasım kızı İhsane'nin Alişar köyündeki evini 45 kurusa Mehmed oğlu Mustafa'ya satmasıyla ilgili kayıt (69b/2).

461. Karaağaç Mahallesi'nden bir zimminin, aynı mahalledeki evini 150 kurusa hanımına satması (69b/3).

462. Mahkeme-i suğrâ nâibi Mehmed Rûsenî'ye ait iki beyitlik şiir (69b/4).

463. Bursa kadısı Mehmed tarafından mahkeme-i suğrâ nâibliğine Es'ad Efendi'nin tayin edilmesi (70b/1).

464. Yeşil İmaret Mahallesi'nden Ali kızı Aise Hanım'ın, eşi Mahmud oğlu Mustafa'dan hul' yoluyla boşanması (70b/2).

465. Babazâkir Mahallesi'nden Hacı Mehmed oğlu İbrahim'in ölümü sonucu terekesinin vârislerine intikali (70b/3).

466. Çelebi Sultan Mehmed Han Mahallesi'nden Halil kızı Hatice'nin bu mahalledeki evini 90 kuruşa Ali oğlu İsmail Çelebi'ye satması (71a/1).

467. Bedreddin Mahallesi'nden Serkiz kızı Marta'nın, eşi İshak oğlu İbrahim'den hul' yoluyla boşanması (71a/2).

468. Kale içindeki Sadi Fakih Mahallesi'nden Hüseyin oğlu Ali, aynı mahalledeki evini 40 kuruşa Abdullah kızı Fatıma'ya satması (71a/3).

469. Ahmedbey Mahallesi'nden bir zimminin, aynı mahalledeki evini 85 kuruşa Apostol'a satması (71b/1).

470. Aksu köyünden Mustafa oğlu Mehmed Beşe'nin Emirsultan Mahallesi'ndeki evini 260 kuruşa Rabia'ya satması (71b/2).

471. Seyyidler Mahallesi'nden Hüseyin kızı Saliha'nın, aynı mahalledeki evini 100 kuruşa kocası Derviş'e satışı (72a/1).

472. Ahi köyünden Timur kızı Kerime'nin, kocası gurbete gitmesi sebebiyle nafakasını alabilmesi için Mehmed Çelebi'yi vekil tayin etmesi ve o kişinin de vekâleti kabulü (72a/2).

473. Mizanoğlu Mahallesi'nden Cafer kızı Ümmühan'ın, esinden kızları Aise'nin nafakasını ödemesini istemesi (72b/1).

474. Reyhan Paşa Mahallesi'nden İlyas'ın çocukları olan, Mehmed, Ahmed ve Fatıma'nın, Seyh Hamid Mahallesi'ndeki evlerini 91 kuruşa Receb oğlu İbrahim'e satmaları (72b/2).

475. Tuzpazarı Mahallesi'nden Andri oğlu Yani'nin, aynı mahalledeki evini 90 kuruşa Kostantin'e satması (72b/3).

476. Hasan Efendi oğlu Mehmed'in Kazzazoğlu vakfında 50 akçe ile vazifeye başlaması, ancak vakıf mütevellî heyetinin maaşının bir kısmını ödememesi (73a/1).

477. Ali Paşa Mahallesi'nden Hanifi kızı Emine'nin vefatı sonucu mirasının vârislerine intikal ve taksimi (73a/2).

478. Cami-i Kebir Mahallesi'nden Ahmed kızı Fatıma'nın, Araplar Mahallesi'ndeki evini 60 kuruşa oğlu Hacı Mahmud oğlu Hacı İsmail'e satması (73a/3).

479. Şekerhoca Mahallesi'nden Rüstem Ağa oğlu Musli'nin, Kavaklı köyündeki iki dönümlük dut bahçesini 40 kuruşa Mehmed kızı Şerife Fatıma'ya satması (73b/1).

480. Akşehirli olup Bursa'da kalan Hızır oğlu Murad'ın, Abdullah oğlu Himmet'e borç vermesi ve 10 kuruşluk borcuna karşılık bir kuşak alması ve böylece aldatılması (73b/2).

481. Balat-ı Yunus köyünden Ahmed kızı Aise'nin, Bursa'daki Kiremitçi Mahallesi'ndeki evini 50 kuruşa, köydeki evini 40 kuruşa, iki sığırı 10 kuruşa, iki camusu 20 kuruşa, arabayı 3 kuruşa Receb oğlu İbrahim'e satması (74a/1).

482. Debbağlar Mahallesi'nden Ebu Bekir oğlu Mehmed'in, Emirsultan Mahallesi'ndeki evini 70 kuruşa Hacı Ramazan kızı Raziye'ye satması (74a/2).

483. Ahmed kızı Emine'nin, kendi mahallelerindeki evini, 30 kuruşa kızı Sefer kızı Raziye'ye satması (74b/1).

484. Namazgâh Mahallesi'nden Marturus oğlu Artu'nun, bu mahalledeki evini 190 kuruşa bir zimmiye satması (74b/2).

485. Sivasiler Mahallesi'nden Hacı Sefer kızı Ümmühan'ın eşi İbrahim oğlu Ahmed'den hul' yoluyla boşanması (74b/3).

486. Karamanlı Mahallesi'nden Hüseyin oğlu Mehmed'in, Hacı İlyas Mahallesi'ndeki evini 310 kuruşa Hasan oğlu Hacı İbrahim'e satması (75a/1).

487. Debbaglar Mahallesi'nden Ahmed oğlu Mehmed'in, bu mahalledeki evini 135 kuruşa Ümmühan'a satması (75a/2).

488. Kayabaşı Mahallesi'nden Kostantin'in ölümü sonucu mirasının vârislerine intikal ve taksimi (75b/1).

489. Bezzez Mahallesi'nde ölen Abdurrahman oğlu Hacı Ahmed'in mirasının vârislerine intikali, küçük çocuklarına vâsî tayin edilmesi (75b/2).

490. Altıparmak Mahallesi'nden Ali kızı Aise'nin, aynı mahalledeki evini 100 kuruşa Mehmed Beşe'ye satması (76a/1).

491. Karamanlı olup Gemlik'e bağlı Kurşunlu köyünde ölen Hamza oğlu Şaban'ın mirasının vârislerine intikali (75a/2).

492. Kurşunlu köyünde ölen aynı kişinin mirasını taksimden sonra satın alan Ebu Bekir oğlu Mehmed Ağa'nın hanımına düşen hissesinin parasının ödememesi (76a/3).

493. Bulgarlar Mahallesi'nden Düşmane oğlu Çakır'ın iflâsına dair kayıt (47b/1).

494. Duhter-i Şerif Mahallesi'nden Abdullah oğlu Hacı Abdülğani'nin vefatından önce Ali Paşa Mahallesi'nden Ali Çelebi oğlu Abdülhâdi'ye 240 kuruş borcu olması (76b/2).

495. Kiremitçi Mahallesi'nde ölen Ahmed oğlu Ali'nin, mirasının hanımına ve çocuklarına intikal ve taksimi (77a/1).

496. Mizanoğlu Mahallesi'nden Cafer kızı Ümmühan'ın, boşandığı esi Seyyid Ali oğlu İsmail'den, kızları Aişe'nin nafakasını talep etmesi (77b/1).

497. Orhan Mahallesi'nden Hasan oğlu Ahmed Çelebi'nin, bu mahalledeki evini 150 kuruşa Halil Beşe'ye satması (77b/2).

498. Yeni Bezzaz Mahallesi'nde ölen Abdülvehhab oğlu Hacı Ahmed'in küçük çocukları için Abdullah oğlu Süleyman'ın vasi olarak tayin edilmesi, ancak onun da çocuğun miras mallarını elinden alması (78a/1).

499. İncirlice Mahallesi'nden Mehmed kızı Hatice'nin, bu mahalledeki evinin, kendisine zifaf gecesinde hibe edildiğini haber vermesi (78b/1).

500. İsabey köyünden Ahmed oğlu Hüseyin'in, aynı köydeki bir dönümlük bağını 8 kuruşa Mehmed Çelebi'ye satması (78b/2).

501. Süzenkefen Mahallesi'nden Hacı Mustafa oğlu Hacı İbrahim'in, bu mahalledeki evini 300 kuruşa Ali oğlu Abdülkadir'e satması (79a/1).

502. Bursa kalesi sakinlerinden Yahya Efendi kızı Zahide'nin Tacirler sokağındaki dükkânını 59 kuruşa Ahmed oğlu Molla Mustafa'ya satması (79a/2).

503. İncirlice Mahallesi'nden Hacı Receb oğlu Hüseyin'in Köseler Mahallesi'ndeki evini 250 kuruşa Abdullah oğlu Hacı Mehmed'e satması (79a/3).

504. Fidyekızık köyünden Mehmed kızı Ümmühan'ın Zaferanlık Mahallesi'ndeki evini, aynı mahallenin imamına senede 360 akçeye icar etmesi (79b/1).

505. Altıparmak Mahallesi'nden Abdullah kızı Şehnaz, İstabl-ı Bayezid Paşa Mahallesi'ndeki evini 30 kuruşa Mustafa oğlu Mehmed'e satması (79b/2).

506. İsabey köyünden Mehmed oğlu Kara Mustafa'nın bu köydeki iki dönümlük dut bahçesini 50 kuruşa Mehmed oğlu Ebu

Bekir Çelebi'ye satması (80a/1).

507. Hayreddin Paşa Mahallesi'nden Mehmed kızı İhsane'nin Zeynel Çavuş mevkiindeki 8 dönümlük dut bahçesini 324 kuruşa Ahmed oğlu Hacı Murtaza'ya satması (80a/2).

508. Duhter-i Şerif Mahallesi'nden Seyyid Ali kızı Ümmügülsüm'ün Sarraçlar Çarşısı'ndaki dükkânını 30 kuruşa Ahmed oğlu Hacı Mustafa'ya satması (80b/1).

509. Veled-i Bevvab Mahallesi'nden Hızır oğlu Hacı İsmail'in, Ali oğlu Hacı İsmail'e iki beygiri 50 kuruşa satması ile ilgili olarak neticede yapılan sulh (80b/2).

510. Hacılar Mahallesi'nden Hacı Ali oğlu Hacı İsmail'in Hızır oğlu Hacı İsmail'e borç verdiğini ve borcundan 50 kuruş kaldığını haber vermesi (81a/1).

511. Hasanköy'den Mehmed oğlu İvaz'ın, Bursa Karakedi Mahallesi'ndeki evini 130 kuruşa Abdullah oğlu Hacı Yusuf Efendi'ye satması (81b/1).

512. Araplar Mahallesi'nden Mustafa kızı İsmihan'ın, annesinin evini kiraya vermesi ve onun ölümünden sonra da evin kendisine miras olarak kalması (81b/2).

513. Hacı Sevinç Mahallesi'nden Seyyid Ahmed oğlu Mehmed'in, aynı mahalledeki evini 32 kuruşa Abdullah oğlu Durmuş'a satması (82a/1).

514. Çeltik köyünden Abdullah kızı Aişe'nin, bu köydeki evini 21 kuruşa Mehmed oğlu Halil'e satması (82a/2).

515. Bab-ı Zemin Mahallesi'nden Ali Efendi oğlu Abdullah Çelebi'nin Kazzazoğlu Mahallesi'ndeki evini 300 kuruşa Kasım oğlu Abdullah Beşe'ye satması (82b/1).

516. Timurtaş köyünden Panayot oğlu Manayus'un Keles köyündeki iki dönümlük bağını ve iki dönümlük dut bahçesini 36 kurusa, borçlarına karşılık Gülnaz'a satması (82b/2).

517. Filboz köyünden Dimitri'nin, aynı köydeki evinin yarısını, Manastır mevkiindeki 1,5 dönümlük fındık bahçesini ve diğer yerlerdeki bağlarını, 143,5 kuruş borcuna karşılık Hacı Mehmed oğlu Hacı Mustafa'ya bey'-i bi'l-vefa yoluyla satması (83a/1).

518. Tepecik köyünden Ali oğlu Veli'nin bu köydeki evini 45 kurusa Ahmed oğlu Seyh Mehmed'e olan 63 kuruş borcuna karşılık vermesi (83b/1).

519. Elvanbey Mahallesi'nden Ramazan kızı Bimehan Hanım'ın Hamzabey Mahallesi'ndeki evini 40 kurusa kocası Abdullah oğlu Ahmed'e satması (83b/2).

520. Abdal Mehmed Mahallesi'nden Abdülkadir oğulları Mustafa ve Mehmed'in, Pir Ahmed Çelebi'nin inşa ettiği ilkokulda günde iki akçe ile görev yapmaları (83b/3).

521. Emirsultan Mahallesi'nden Ali kızı Aise'nin, eşi Hüseyin oğlu Ali Bey'den hul' yoluyla boşanması (84a/1).

522. Midilli adasından Nikola oğlu Yanaki'nin, Timurtaş köyünden Kostantin kızı Panayot'la evlenmesi (84a/2).

523. Karakedi Mahallesi'nden Mustafa kızı Fatıma'nın, aynı mahalledeki evini 70 kurusa İbrahim'e satması (84b/1).

524. Emirsultan Mahallesi'nden Hasan oğlu Mehmed'in, bu mahalledeki evini 45 kurusa Mehmed Ağa'ya satması (84b/2).

525. Veled-i Nalband Mahallesi'nden Abdullah oğlu Yu-

suf'un, Yiğitcedid Mahallesi'ndeki evini 45 kuruşa Abdullah kızı Saime'ye satması (85a/1).

526. Timurtaş köyünden Panayot oğlu Minoş'un, bu köydeki evini 100 kuruşa Hacı Ahmed oğlu Ebu Bekir'e satışı(85a/2).

527. Kayabaşı Mahallesi'nden bir zimmiyenin, aynı mahalledeki evini 150 kuruşa Kiryani kızı Ramta'ya satması (85a/3).

528. Veled-i Yaniç Mahallesi'nden Tüccar Hacı Hüseyin oğlu Hacı Mehmed'in, şehir dışındaki Küplüpnar mevkiinde bulunan üç dönümlük bahçesini vakfetmesi (85b/1).

529. Dürdane köyünden Mehmed oğlu Hüseyin'in Bilecik Mahallesi'ndeki evini 95 kuruşa Ali Çelebi'ye satması (86a/1).

530. Çobanbey Mahallesi'nde ölen Yakor adlı bir zimminin mirasının vârislerine intikali, taksimi ve satışı (86a/2).

531. Mahkem-i Kebir Mahallesi'nden Mustafa oğlu Ahmed'in, aynı mahalledeki evini 145 kuruşa Oruç'a satması (86b/1).

532. Araplar Mahallesi'nden Ömer kızı Fatıma'nın, aynı mahalledeki evini 30 kuruşa Maden oğlu Osman'a satışı (86b/2).

533. Hacı İskender Mahallesi'nden Abraham oğlu Eğya'nın, bu mahalledeki evini 130 kuruşa İnci Hanım'a satması (87a/1).

534. Şekerhoca Mahallesi'nden Kasım oğlu Hacı Mehmed'in Yazarmâhî Mahallesi'ndeki evini 360 kuruşa Nikola oğlu Zaferi'ye satması (87a/2).

535. Fazlullah Paşa Mahallesi'nden Seyyid Ahmed oğlu Murtaza'nın, aynı mahalledeki evini 25 kuruşa kızkardeşi Şerife Aişe Hanım'a satması (87b/1).

536. Yazarmâhî Mahallesi'nden Kasım kızı Saliha'nın,

aynı mahalledeki evini 170 kuruşa Kostantin kızı Parsa Hanım'a satması (87b/2).

537. Vakf-ı Susurluk köyünden Ali, aynı köydeki evini 131 kuruşa Ali oğlu Ali'ye satması (87b/3).

538. Eski Kaplıca yakınlarındaki Çarşı Mahallesi'nden Yusuf kızı Elif'in, kocası Süleyman oğlu Mustafa'dan hul' yoluyla boşanması (88a/1).

539. Halepli olan Ömer ve Osman adlı kardeşlerin, Pirinç hanında kalan ve daha önce vefat eden Osman oğlu Hafid'den kendilerine miras intikal etmesi (88a/2).

540. Ahmed Paşa Mahallesi'nden Mustafa kızı Emine'nin, boşandığı esinin kendisine nafaka ödemesini talebi (88a/3).

541. Kale içindeki Alaeddinbey Mahallesi'nden Seyyid Mustafa oğlu Mustafa Çelebi'nin, aynı mahalledeki evini 60 kuruşa hanımı Abdullah kızı Zeyneb'e satması (88a/4).

542. Bahadır Ağa Mahallesi'nden Oruç oğlu Hüseyin'in, bu mahalledeki evini 145 kuruşa kızı Rukiyye'ye satması (88b/1).

543. Bab-ı Zemin Mahallesi'nden Mustafa kızı Emine'nin, eşi Mehmed oğlu Ali'den hul' yoluyla boşanması (88b/2).

544. Mecnundede Mahallesi'nden Receb kızı Hatice'nin vefatı sonucu mirasının vârislerine taksimi (88b/3).

545. Mehmed Karamanî Mahallesi'nden Agop'un, aynı mahalledeki evini kızkardesine satması (89a/1).

546. Yahşibey Mahallesi'nden Pala kızı Vengila'nın, aynı mahalledeki evini 50 kuruşa Yagop'a satması (89a/2).

547. Kanberler Mahallesi'nden Ömer, İsmail ve Şaban adındaki kardeşlerin, babalarından miras yoluyla kendilerine inti-

kal eden, aynı mahalledeki evlerini 150 kuruşa kardeşleri Mehmed'e satmaları (89a/3).

548. Duhter-i Şerif Mahallesi'nden Hacı Yusuf kızı Havva'nın, evini Abdullah oğlu Süleyman'a sattığını, ancak bu satısta aldatıldığı haber vermesi (89b/1).

549. Kazzazoğlu Mahallesi'nden Hacı Ali oğlu Abdullah'ın, aynı mahalledeki evini 145 kuruşa Hacı Ahmed oğlu Hacı Hasan'a satması (89b/2).

550. İnegöl kazasına bağlı Kulaca köyünden Hacı Yusuf kızı Havva'nın Duhter-i Şerif Mahallesi'ndeki evini 180 kuruşa Hacı Hâhil oğlu Hacı Üveys'e satması (90a/1).

551. Alâiyeli olup Bursa Pirinç hanında misafir olarak kalırken ölen Hacı Mehmed oğlu Seyyid Hacı Ali'nin mirasının vârislerine intikali (90a/2).

552. Duhter-i Şerif Mahallesi'nden Mehmed kızı Fatıma'nın, eşi Ramazan oğlu Ali'den hul' yoluyla boşanması (90a/3).

553. Ahmed Paşa Mahallesi'nden Ali oğlu İsmail'in, Kazzazoğlu Mahallesi'ndeki iki kepenk dükkânını 66 kuruşa Mehmed oğlu Ahmed Çelebi'ye satması (90b/1).

554. Süzenkefen Mahallesi'nden Hüseyin kızı Emine'nin, küçük yasta annesi tarafından evlendirilmesi sebebiyle nikâhının feshedilmesini istemesi (90b/2).

555. Hacı Sevindik Mahallesi'nden Abdullah kızı Fatıma'nın, eşi Nasuh oğlu Süleyman'dan hul' yoluyla boşanması (91a/1).

556. Şekerhoca Mahallesi'nden Mustafa kızı Emetullah'ın, eşinin gurbete gitmeden önce kendisine nafaka tedariki için Mustafa oğlu Mehmed'i vekil olarak tayin etmesi, ancak onun

bu yükümlülüğü yerine getirmediğini haber vermesi (91a/2).

557. Şeyh Konevî Mahallesi'nden Mustafa oğlu Hüseyin Çelebi'nin Elvanîbey Mahallesi'ndeki evini 200 kuruşa Mehmed kızı Ümmühan'a satması (91b/1).

558. Kayabaşı Mahallesi'nden Murad oğlu Antoni'nin, bir süre Mehmed oğlu Mustafa yanında çalışması ve 25 kuruş olan alacağını alamaması (91b/2).

559. Şemseddin Mahallesi'nden Abdullah oğlu Yusuf'un, terbiyesi altınada bulunan Nasuhi kızı Fatıma'nın nafakasını tesbit etmesi (92a/1).

560. Hamzabey Mahallesi'nden Receb oğlu Mehmed'in, aynı mahalledeki evini 20 kuruşa Hüseyin Çelebi'ye satması (92a/2).

561. Bayezidbey Mahallesi'nden Abdurrahman oğlu İvaz'ın, aynı mahalledeki evinin miras yoluyla kendisine intikali(92a/3).

562. Enbiya Mahallesi'nde ölen Mehmed oğlu Mustafa'nın, mirasının vârislerine intikal, taksim ve satışı (92b/1).

563. Umurbey Mahallesi'nden Abdullah kızı Rabia'nın, eşi İbrahim oğlu Mehmed'den hul' yoluyla boşanması (92b/2).

564. Kevser Çelebi Mahallesi'nden İvaz oğlu Süleyman'ın terbiyesi altında bulunan iki yasındaki Hüseyin kızı Hatice'nin nafakasının mahkemece tesbiti (93a/1).

565. Çeltik köyünden Ali oğlu Mehmed'in, müteveffa Abdullah oğlu İbrahim'in kendisine 50 kuruş borcu kaldığını haber vermesi (93a/2).

566. Hamzabey Mahallesi'nden Mehmed oğlu Hüseyin Beşe'nin, Muradiye Mahallesi'ndeki bir dönümlük dut bahçesini 20 yıl önce ölen Ahmed oğlu Hacı Mehmed'den satın aldığını ve

vârisleriyle sulh yapıp birbirlerine haklarını ibrâ etmelerini haber vermesi (93a/3).

567. Aynı mahalleden aynı kisinin, Kayabası Mahallesi'ndeki evini 165 kurusa, Receb oğlu Hacı Mehmed ve Kostantin oğlu Neyaki'ye, Yorgi oğlu Panayot ve Todori oğlu Kostantin'e satması (93b/1).

568. Mehmed oğlu Ali ile hanımı Mehmed kızı Aişe'nin birbirlerinden hul' yoluyla boşanmaları (93b/2).

569. Alacamescid Mahallesi'nden Mehmed kızı Aişe'nin, esi Ali'nin kendisine 70 kuruş borcu olduğunu ve borcunu ödemesini istemesini haber vermesi (93b/3).

570. Hamzabey Mahallesi'nden Mehmed oğlu Hüseyin Beşe'nin, aynı mahalledeki evini 20 sene önce Yorgi oğlu Yani'den satın aldığını şahitlerle ispatlaması (93b/4).

571. Karakedi Mahallesi'nden Ahmed kızı Rukiyye'nin, eşi Uğurlu oğlu Ahmed'den hul' yoluyla boşanması (94a/1).

572. Sadi Fakih Mahallesi'nden Musa oğlu Hacı Mehmed'in, aynı mahalledeki evini Hüseyin oğlu Mustafa adındaki küçük bir çocuk ile annesi İvaz kızı Fatıma'ya hibe etmesi (94a/2).

573. Alâeddinbey Mahallesi'nden Ahmed kızı Fatıma'nın, boşandığı eşinden çocukları Ahmed ile Emetullah için nafaka ödemesini istemesi (94b/1).

574. Aynı mahalleden aynı kadının, esi Hüseyin oğlu Ali Çelebi'den hul' yoluyla boşanması (94b/2).

575. Alacamescid Mahallesi'nden Mustafa oğlu Ali'nin, Umurbey Mahallesi'ndeki evini 43 kurusa hanımı Mehmed kızı Emine'ye satması (94b/3).

576. Hoca Hasan Midillili Mahallesi'nden Abdullah oğlu Mahmud'un vefatı sonucu mirasının vârislerine intikali(95a/1).

577. Ahmed Paşa Mahallesi'nden Abdullah kızı Aişe'nin Nikola kızı Nihara'ya 22 kuruş borç vermesi, ancak onun ödeyememesi sebebiyle hapse düşmesi (95a/2).

578. Çardak Mahallesi'nden Abdullah kızı Muhabbet'in, boşandığı eşi Mehmed oğlu İbrahim'in kendisine mehir ve nafakasını ödemediğini haber vermesi (95b/1).

579. Seyyid Ahmed oğlu Hacı Hasan'ın 22 ay önce Süleyman'dan satın aldığı Veled-i Bevvab Mahallesi'ndeki evini, yine ona aylığı 20 paraya kiraladığını, ancak onun 22 aylık kirasını ödemediğini haber vermesi (95b/2).

580. İnegöl kazasına bağlı Toma köyünden İvaz oğlu Arap Hüseyin ile Bayram oğlu Hacı İsmail arasında yapılan alışverişteki anlaşmazlıktan dolayı yapılan sulh (96a/1).

581. Karakedi Mahallesi'nden Ali oğlu Mehmed Çelebi'nin, aynı mahalledeki evini 120 kuruşa Fatıma'ya satması (96a/2).

582. Timurtaş Mahallesi'nden Vezir-i âzâm Ali Paşa'nın, Çekirge Mahallesi'ndeki evinin üç hissesinden birinin kendisine ait olduğunu ve bu hissesinin 2000 esedî kuruşa Mahmud Ağa'ya sattığını haber vermesi (96b/1).

583. Mahkeme-i suğrâ başkâtiplerinden Seyyid Ahmed Efendi'nin başka bir mahkemeye tayini dolayısıyla yerine kâtip Abdullah Efendi'nin başkâtipliğe getirilmesi (97a/1).

584. Bursa Esirciler kethüdâsı Mustafa'nın, âsitâne-i saâdete, Bursa'daki esirciler taifesinden bazı kimselerin kanunsuz esir alışverişinde bulduklarını haber vermesiyle

duruma el konulmasını istemesi (97a/2).

585. Yalakâbâd'dan Kırımoğlu Mehmed'in evinin basılması ve baskın yapanların yakalanmasıyla ilgili mahkeme kaydı (97a/3).

586. Malın ilk sahibi ortaya çıkıp hak äddia ettiği takdirde Hüseyin b.Mehmed'in bu hakka karşılık kefil olması (97b/1).

587. Esirciler kethüdâsının mahkemeye müracaat ederek, piyasada gelisigüzel satılan esirlerden sorumlu olmak istememesi(97b/2).

588. Azebby Mahallesi'nden Hacı İbrahim kızı Abide'nin, kendi rızasıyla 4000 akçe mehr-i müeccel ile Mehmed oğlu Bektaş ile evlenmesi (97b/3).

589. Beybası Ahmed'in, Dervişoğlu Mustafa'ya 17 kuruşun veriâmesine kefil olması (97b/4).

590. Ahmed kızı Emine'nin 1500 akçe mehr-i müeccel ile Ramazan oğlu Hüseyin'e nikahlanması (97b/5).

591. Emirsultan Mahallesi'nden Ahmed kızı Aişe'nin 3000 akçe mehr-i müeccel ile Mehmed oğlu Hüseyin'e nikahlanması hakkında bir kayıt (97b/6).

592. Yahudi İsmail oğlu Yahya'nın kendi isteğiyle kelime-i şehâdet getirerek müslüman olması ve adının Mehmed olarak değiştirilmesi (97b/7).

593. Hıristiyan olan Nıgırdıç'ın kendi isteğiyle kelime-i şehâdeti getirerek müslüman olması ve adının Ahmed olarak değiştirilmesi (97b/8).

594. Bursa kadısı Mehmed'in mahkeme-i suğrâ nâibi Es'ad Efendi'ye 1121 tarihinde yazdığı bir tayin emrinde, Seyyid Rıza Efendi'nin mahkeme-i suğrâya beş akçe gündelik ile atandığını haber vermesi (97b/9).

D- DEFTERİN KONULARINA GÖRE FİHRİSTİ

Bu başlık altında B 189/412 nolu defterimizdeki konuların hangi varaklarda olduğunu göstermek istiyoruz.

Alış veriş : 1a/1,3, 1b/3, 2a/1,2, 2b/2, 3a/2, 3b/4, 4b/3,5, 5b/3,4, 6a/1,2,3,4, 6b/2,3, 7a/1,2, 7b/1,2,3, 8a/1,2, 4, 8b/2,3,4, 9a/1,2, 10a/2,3,4, 10b/3, 11a/4, 11b/5, 12a/1,2, 12b/1,2, 13a/1,2,3,4, 13b/1,3, 14a/1,3, 14b/1,4, 15a/2,3, 16a/2,3,4, 16b/1,3, 17a/2,3, 17b/2,3, 18a/1,2,3,4, 18b/1,2, 19a/1,3, 19b/1,2,3, 20a/1,2, 20b/2, 21a/1, 21b/1, 22a/1,2,3, 22b/1,2,3, 23a/1,2,3, 23b/2,3, 24a/1,3, 24b/1, 25a/1, 25a/3,5, 25b/1,2,3,5, 26a/1,3,4,6, 26b/2,3,4,5,6, 27a/3,4, 28a/2, 28b/1, 29a/1, 29b/1,2,3,4, 30a/1,2, 30b/1,2,3, 31a/1,2,3, 32a/1, 32b/2, 33a/,3, 33b/1,2, 34a/3, 34b/1,2,3, 35b/2,3, 36a/1,2, 36b/2,3, 37a/1,2,3, 37b/1, 38a/1,3, 38b/1,2, 39a/2,3, 39b/1,2, 40a/1,2,3, 40b/2, 41a/1,2, 41b/1,2,3,4,5, 42a/4,5, 42b/2,3,4, 43a/4,5, 43b/1,2,3, 44a/2,3, 44a/5,6, 44b/1,2,3, 44b/4, 45b/1, 46a/1, 46b/3,4, 47a/2,4, 47b/1, 48a/2, 48b/1, 49a/5, 49b/2, 50a/1,2, 50b/1,2, 51a/3,4, 51b/1, 52a/2,3,4, 52b/1,2, 53a/1, 2,4, 54a/1,4, 54b/1, 55a/1, 55b/1,3, 56a/1,2,3, 56b/2, 57a/1, 2,3, 57b/3, 58a/1,2, 58b/1,2,4, 59a/2,3,4, 59b/1, 60a/7, 60b/2, 61a/2,3, 61b/3,2, 62a/1,2, 62b/1,4, 63a/1,2,3, 63b/1,2, 64a/2,3,4, 64b/3, 65a/1,2, 65b/1,2, 66a/1,2, 66b/1,2,3,4, 67a/2, 67b/1,3, 68a/2,3,4, 68b/2, 69a/1,2,3, 69b/2,3, 71a/1,3, 71b/1,2, 72a/1, 72b/2,3, 73a/3, 73b/1, 74a/1,2, 74b/1,2, 75a/1,2, 76a/1, 77b/2, 78b/1,2, 79a/1,2,3, 79b/2, 80a/1,2, 80b/1, 81b/1, 82a/1,2, 82b/1,2, 83b/2, 84b/1,2, 85a/2,3, 85b/1, 86a/1,

86b/1,2, 87a/1,2, 87b/1,2,3, 88a/4, 88b/1, 89a/1,2,3, 89b/2,
90a/1, 90b/1, 91b/1,2, 92a/2, 93b/1, 94b/3, 96a/2, 96b/1.

Bey'-i bi'l-istiglâl (Alis veris) : 28a/3.

Bey'-i bi'l-vefâ (Alis veris) : 10b/4, 27b/3, 47b/4,
83a/1.

Aldatma : 89b/1, 93b/2.

Azâd : 10a/1, 11b/2, 12b/3, 13b/4, 14a/2, 16a/1, 39a/1,
39b/3, 47a/3, 49a/4, 54a/2, 64a/1, 65b/3.

Borç : 2a/3, 4a/2, 4b/1, 7a/1,3, 9b/1, 10b/1, 14b/2,
18b/3, 27b/3, 50a/4, 53b/1, 54b/2, 56a/4, 65b/4, 67a/1, 73a/1,
73b/2, 76a/3, 83b/1, 93a/2, 93b/3.

Boşanma : 4b/4, 5a/3, 5b/2, 14b/3, 23b/1, 25b/4, 26b/1,
27b/2, 31b/3, 42a/3, 53b/3, 62b/3.

Evlenme : 19b/4, 97b/3,5,6.

Gasb : 9b/3, 11a/2, 13b/2, 22b/1.

Gaib (Mefkûd) : 15b/2.

Görevden ayrılma : 3b/2, 17b/1, 36b/1.

Hibe : 6b/3, 12b/3, 21b/2, 24a/2, 38a/2, 58b/3, 94a/2.

Hul' : 1b/1, 2b/1,4, 3b/3, 4a/1, 4b/2, 5b/1, 8a/3, 11b/
1,3, 16b/2, 17a/1, 17b/4, 20b/1, 25a/2,4, 28b/2,3, 32b/1, 33b/
3, 40b/3, 42a/2, 43a/1, 43b/3, 44a/4, 45b/2, 47b/3, 48b/3,
49a/1,2,3, 49b/3, 51a/2, 51b/2, 52a/1, 53a/4, 55b/2, 57b/2,
59a/1, 59b/2,3, 60a/2,3, 64b/1,2, 68b/1, 69b/1, 70b/2, 71b/2,
74b/3, 84a/1, 88a/1, 88b/2, 90a/3, 91a/1, 92b/2, 93b/2, 94a/1,
94b/2.

İbrâ : 3a/1, 11a/1, 24a/3, 27b/1, 34a/1, 37b/2, 41a/3, 42a/1, 43a/3, 46a/2, 50b/3, 52b/3, 53a/3, 54a/3, 57b/2, 60b/1, 61a/1, 70b/2, 73a/2, 88b/3, 93a/3, 95a/1.

İcâr : 55a/2, 63b/2, 73a/1, 81b/2, 83b/3, 91b/2, 95b/2.

İflâs : 9a/2, 62b/1, 76b/2, 95a/2.

İhbar : 3a/3, 5a/2, 93b/4, 97a/2.

İhtidâ : 97b/7, 4.

İkrar : 3a/4, 29a/2, 40b/1, 48b/2, 68b/3, 84a/2.

İfraz : 31b/2.

İşyeri açmaktan men : 3b/1.

Kefâlet : 65b/4, 97b/4.

Miras : 4a/3, 4b/1, 8b/1, 2, 9b/4, 10a/2, 13a/3, 15a/1, 19a/2, 26a/5, 28a/1, 33a/2, 37b/2, 40b/4, 41a/4, 46b/2, 47b/2, 48a/2, 48b/4, 50a/2, 53a/2, 54a/4, 56a/4, 57b/2, 3, 61a/1, 76a/2, 76b/2, 77a/1, 86a/2, 88a/2, 90a/3, 92a/3, 92b/1, 93a/2.

Mülknâme : 12b/1, 13a/1, 2, 18b/2, 23b/2, 3, 24a/3, 25b/1, 2, 5, 26b/2, 3, 6, 29b/1, 2, 3, 36a/2, 39b/1, 3, 45a/1, 50b/2, 58b/4, 60a/1.

Nafaka : 2b/3, 31b/1, 35b/1, 46b/1, 49b/1, 55a/3, 57b/1, 62a/3, 67b/2, 68a/1, 72a/1, 72b/1, 77b/1, 88a/3, 91a/2, 92a/1, 93a/1, 94b/1, 95b/1.

Nefy-i mülk : 32a/2, 40b/1.

Nikâh : 90b/2.

Rehin : 6b/1, 7a/1, 16b/1, 35b/2, 67b/1.

Sulh : 1a/2, 24a/3, 26a/2, 27a/1, 35a/1, 48a/3, 53b/2, 66a/3, 80b/2, 81a/1, 96a/1.

Şiir : 69b/4.

Teslim : 56b/1.

Tayin : 24b/2, 27a/2, 42b/1, 45a/2, 47a/1, 70b/1,
97a/1, 97b/9.

Vakıf : 5a/1, 10b/2, 21a/1, 46a/3, 79b/1, 85b/1.

Vasî : 15b/1, 75b/2, 78a/1.

Vekâlet : 7a/2, 9a/1, 11b/5, 14b/1, 18a/2, 55a/3, 66b/1,
72a/2, 84a/1,2, 95a/2.

İKİNCİ BÖLÜM

B 189/412 NOLU DEFTERİN MUHTEVA ANALİZİ

I - ALIŞ VERİŞ

A- MÜSLÜMANLAR ARASINDAKİ ALIŞ VERİŞLER

Defterimizde en çok karşılaşılan kayıtlar alış veriş (bey')¹ ile ilgilidir. Bu kayıtlarda müslümanlar arasındaki alış verişlerden söz edildiği gibi, zimmilerle müslümanlar ve zimmilerle zimmiler arasındaki alış verişlere de rastlanmaktadır. Defterimizde bu konuyla ilgili 337 kaydın geçmesi, bu konunun sosyal ilişkiler içindeki ağırlığını açıkça göstermektedir. Sicillere bakıldığında, bu kayıtlarda alış veriş konu olan mal (ev, bağ, bahçe, dükkân vs.) ile ilgili olarak, bulunduğu yer, sınır ve diğer özelliklerinin tesbit edilmiş olduğu görülmektedir.

Konumuza müslümanların kendi aralarında yaptıkları alış verişlere, defterimizden örnekler vererek başlayabiliriz:

1. Karaman Mahallesi'nden Hüseyin oğlu Mehmed'in, Hacı İlyas Mahallesi'ndeki evini, Hasan oğlu İbrahim'e satmasıyla

1. İslâm hukukunda bey'; karşılıklı rıza ile bir malı, başka bir mal ile değiştirmektir, şeklinde tarif edilmistir. Bk. Bilmen, Ömer N., Hukuk-i İslâmiyye ve İstılahât-ı Fıkhiyye Kamusu, VI, 5.

ilgili mahkeme tescili¹. (12 Cemaziyelevvel 1121)

2. Süzenkefen Mahallesi'nden Hacı Mustafa oğlu Hacı İbrahim'in, evini Ali oğlu Abdülkadir'e 300 kurusa satmasıyla ilgili mahkeme kaydı². (2 Cemaziyelahir 1121)

Yukarıya aldığımız iki örnekte de görüldüğü üzere, alıs veris mahkemede şahitler huzurunda yapılıyordu. Mahkeme huzurunda yapılmış olmasa da, alıs verisler mahkemede sicillere kaydettiriliyordu. Sicil kayıtlarına bakıldığında, en az iki veya daha fazla şahidin, meslek ve mahallesiyle birlikte isimlerinin yazıldığı görülür. Alıcı ile satıcı mahkemede hazır bulunarak, alıs verisin şartlarından biri olan icab ve kabul meselesini karşılıklı rıza ile halletmişlerdir. Yapılan alıs verişlerle ilgili kaydedilen belgenin bir sureti de alıs verisi gerçekleştiren şahıslara veriliyordu³. Bu kayıtlarda alıcı ile satıcının yanısıra alıs verise konu olan şeyin de adı yazılıyor, böylece herhangi bir anlaşmazlığın ortaya çıkması önleniyordu.

Alım satımlarda satılan malın miktarı, bulunduğu yer, ev ise odası, mutfağı, suyu tuvaleti, bahçeli-bahçesiz, ağaçları varsa meyveli-meyvesiz olduğu mutlaka sicillere kaydedilmiştir⁴. Bağ veya bahçe ise hangi ağaçlardan meydana geldiği (üzüm, dut, kestane vs.) ve kaç dönümlük olduğu daima teferuatıyla belirtilmiştir⁵. Osmanlı mahkemelerinde -özellikle

1. B 189/412 75a/1.

2. B 189/412 79a/1; Ayrıca bk. 62b/4, 86a/1, 86b/1.

3. B 189/412 2a/2, 41a/1, 44b/2.

4. B 189/412 25a/1, 38b/1.

5. B 189/412 26a/3.

defterimizin kapsadığı tarihlerde- sicillerde geçen alış ve-
riş işlemlerinin İslâm hukukuna ve Hanefî fıkhı esaslarına
göre karara bağlandığı açıkça görülmektedir¹.

Öte yandan defterlerimizde bu konuyla yakından bağlan-
tılı olarak, kadınların alış verişlerde vekâlet vermeleri ve
vekil edinmeleri konusunda bazı örneklere rastlanmaktadır.
Gerçekten de kadınların mahkeme huzuruna çıkmayıp vekâlet
vermek suretiyle alış veriş yaptıklarına dair birçok örnek
varsa da, burada, dikkati çeken iki tanesine yer vereceğiz.

1. Mecnudedde Mahallesi'nden Mustafa oğlu Süleyman, Mus-
tafa kızı Hatice'nin vekili olarak, onun evini 425 kuruş kar-
sılığında Hacı Hüseyin oğlu İbrahim'e mahkeme huzurunda sat-
mış ve bu satış mahkeme huzurunda kayda geçirilmiştir².

(2 Cemaziyevvel 1120).

2. Alacamescid Mahallesi'nden Mustafa kızı Fatıma, şa-
hitler huzurunda Himmet oğlu İvaz'ı vekil olarak tayin etmiş,
o da Fatıma'nın evini 40 kuruşa Abdullah oğlu Yusuf'a satmış
ve bu satış da mahkemede kayda geçirilmiştir³. (25 Şevval 1119)

Örneklere anlaşılabileceği üzere, bir kadın herhangi bir
erkeği şahitler huzurunda vekil tayin edebilmekteydi. Bütün
bu hususların İslâm hukuk anlayışıyla bir çelişkisi yoktur⁴.

1. Bu konuyla ilgili nazari bilgi için bk. Merginânî,
el-Hidâye, III, 21; Serahsî, el-Mebcut, XII, 108; İbn-i
Abidin, Reddu'l-Muhtar, IV, 5; el-Heysemî, Mecmau'z-
Zevâid, III, 60-61; Bilmen, a.g.e., VI, 18; Fetevâ-yı
Hindiye, V, 86.

2. B 189/412 52b/1.

3. B 189/412 40b/2.

4. Nazari bilgi için bk. Serahsî, a.g.e., XIX, 2; Merginânî,
a.g.e., III, 136; Mavsîlî, el-ihtiyar, II, 156.

1- Bey'-i bi'l-Vefâ

Arastirmamiza konu aldığımız defterde, Hanefî hukuk kaynaklarında cevaz verilen bey'-i bi'l-vefâ¹ ile ilgili birkaç canlı örnekle karşılaşmaktayız. Konumuza örnek teşkil etmesi için defterimizden bazı kayıtları aşağıya alıyoruz.

1. Setbaşı Mahallesi'nden Mardrus oğlu Sahak adlı Ermeni, Şetarib oğlu Bergus'a evini bey'-i bi'l-vefâ yoluyla satmıştı. Buna sebep Bergus'un Sahak'a 400 kuruş ve Veñed-i Bevvab Mahallesi'ndeki avâriz vakfına da 100 kuruş, toplam 500 kuruş borcu olmasıydı². (4 Safer 1119)

2. Vakf-ı Susurluk köyünden Mustafa oğlu Hüseyin'in, iki dönümlük bahçe ve yarım dönümlük bağını 61,5 kuruşa bey'-i bi'l-vefâ yoluyla Hacı Mehmed oğlu Hacı Osman'a satmasına dair mahkeme kaydı³. (12.R.evvel 1118)

Birinci örnek, gayr-i müslimlerin kendi aralarında yaptıkları bey'-i bi'l-vefâyâ canlı bir örnektir. Aslında burada yapılan bir alış veriş işlemi değil, borç para alınması ameliyesidir. Alınan borca karşılık gösterilen gayr-i menkul-ler, bir tür teminat durumundaydı. Defterimizdeki bu konuyla ilgili örneklerin çoğu gayr-i müslimler arasında yapıldığı izlenimini veriyorsa da, aynı işlemin müslümanlar arasında ve iki grup arasında gerçekleştiği muhakkaktır⁴. Nitekim, verdiğimiz ikinci örnek, müslümanlar arasındaki bey'-i bi'l-vefâyâ

1. Bey'-i bi'l-vefâ: Bir kimsenin, satış bedelini ödeyince geri almak üzere, malını kesin bir para karşılığında satması tarzındaki akit demektir.

2. B 189/412 27b/3.

3. B 189/412 10b/4.

4. Örnek için bk. B 189/412 10b/4, 27b/3, 47b/4, 83a/1.

çok güzel bir şekilde anlatmaktadır.

3. Bursa'ya bağlı Sahra nahiyesi köylerinden Filboz köyünde Dimitri adında biri, kendi isteğiyle evinin yarısını bir fırın yerini ve aynı köyde 8 dönümlük bağ ve bahçesini; yine bu köyden Filhotis, bulunduğu yerdeki 3 dönümlük sıralık bağını; yine aynı köyden diğer Dimitri, evini ve 4 dönümlük bağ ve bahçesini; 4 arkadaş birbirine kefil olup Mehmed Ağa oğlu Hacı Mustafa Ağa'ya 143,5 kuruş borçlarına karşılık, kaydın yazıldığı tarihten itibaren 71. güne kadar borçlarını ona ödemedikleri takdirde bey'-i bi'l-vefâ yoluyla, yukarıda miktarları zikredilen gayr-i menkulleri Hacı Mustafa Ağa'ya 143,5 kuruş borçlarına karşılık satışlarına dair mahkeme tescili¹.

(20 Cemaziyelahir 1121.)

Bu son örnekte, 4 zimmiyle birlikte bir müslümanın, bir ağaya, bey'-i bill-vefâ yoluyla, örnekte zikredilen şeyleri sattıklarını tesbit edilmiştir. Aslında bu alışveriş, hile görünümünde faizin bir numunesidir. Faizden kaçınmak ve borcu teminata bağlamak amacıyla örfleşen bir satış şeklidir. Bu muamele hukukî geçerlilik kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu türlü şartlı ve muvakkat satışlarda genellikle verilen paradan çok daha fazla fiyat ettiğinden bu yolla yüksek kazanç elde etme imkânı bulunmaktadır. Fakat faiz o dönemde yasak olduğu için, herhangi bir faiz muamelesi yapmak ve faiz almak mümkün değildir. Bu bakımdan bu muamele bir alışveriş işlemi biçiminde resmî kayıtlara geçmiş ve kanunî mahzurundan dolayı böyle formüle edilmiştir. Bu tip muameleler Hanefî mezhebine sonradan ilâve edilmiştir.²

1. B 189/412 83a/1.

2. Bey'-i bi'l-vefâ konusunda nazari bilgi için bk.: el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi, VI, 135-138; Fetevâ-yı Hindiye, V, 432; Mavsılî, a.g.e., II, 63-64; Bilmen, a.g.e., VI, 7, 127 vd.

2- Bey'-i bi'l-İstiglâl

Defterimizde az da olsa bey'-i bi'l-istiglâl¹ konusuyla ilgili bazı belgelere rastlamaktayız. Bu konuyla ilgili defterimizdeki iki örneği sunmak istiyoruz:

1. Arapbey Mahallesi'nde Istrati adlı zimminin evini, Şeyh Konevî Mahallesi avâriz-ı mühimmat vakfına 130 kuruşluk borcuna karşılık rehin verdiği ve rehinden kurtardıktan sonra Salih Çelebi'ye, 130 kuruş vakfa, kalanı kendisine verilmek üzere 525 kuruşa bey'-i bi'l-istiglâl yoluyla sattığına dair kayıt². (2 s. Ahir 1121)

2. Yerkapı Mahallesi'nden Apostol oğlu İlya'nın Azapbey Mahallesi'ndeki evi Hacı Emrullah vakfına 60 kuruşluk borcuna karşılık rehindi. İlya evini rehinden kurtardıktan sonra, 130 kuruşa Nikola oğlu Mihal'e sattığına dair mahkeme kaydı³. (2 s. Ahir 1119)

1. Bey'-i bi'l-istiglâl; "bir kişinin malının sattıktan sonra bizzat kendisinin aynı malı kiralamak şartıyla yapılan satış şeklidir". Diğer bir ifade ile, "satıcının malı kiralamak üzere (şart veya söz verme) suretiyle yapılan alış veriştir". Mecelle mad.19; Geniş bilgi için bk. Bilmen, a.g.e., VI, 8.

Aslında bey'-i bi'l-vefânın değişik şekli olan bu muamele şöyle uygulanmaktadır: Paraya ihtiyacı olan kişi, evini veya dükkanını veyahut tarlasını sermaye sahibine vefâ yoluyla satmaktadır. Ancak sermaye sahibi bu akarları ve araziyi fiilen kullanıp ondan faydalanma durumunda olmadığından evi kiraya, dükkanı icara ve tarlayı da ortakçıya verip ondan faydalanmayı düşünmektedir. Bu durumda esasen bu mallara ihtiyacı olan satıcı, bu gayr-i menkullerin kendisine kiraya, icara ve ortağa verilmesini müşteriye teklif etmektedir. Teklifi kabul edilince istiglâl suretiyle bey' akdi yapılmış olmaktadır. Artık bu durumda ödünç aldığı paraya karşılık evin ve dükkanın kirası veya tarlanın icarı adıyla sermaye sahibine bir meblağ ödenmektedir. Bu da faizden başka bir şey değildir. Bey'-i bi'l-vefâda satılan mal, sahibinin elinden çıktığı halde, bey'-i bi'l-istiglâlde mal yine eski sahibine kiraya ve icara verilmektedir. Ancak bu türlü alış verişin sahih ve câiz olması için, satıcının evini ve dükkanını boşaltıp sermaye sahibine teslim etmesi, ancak bundan sonra tekrar o eve veya dükkana taşınıp yerleşmesi şart koşulmaktadır.

2. B 189/412 67b/1.

3. B 189/412 28a/3.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, bey'-i bi'l-istiglâl konusu, bey'-i bi'l-vefâ gibi Hanefî mezhebinin fıkıh esaslarına uydurulmaya çalışılmıştır. Bu ve benzerî hususlar daha sonraki dönemlerde Hanefî mezhebine dâhil edilmiştir.

Örneklerden de anlaşılacağı üzere, kişi vakfa borçlu olduğu için vakfın mütevellisinin rızası olmadan rehin olan mülk satılmamıştır. Ayrıca bütün bu işlemler şahitler huzurunda yapılmıştır. Şartlı bir satış şekli olan bey'-i bi'l-istiglâle bir örnek vererek daha iyi anlaşılmasını istiyoruz. Meselâ; Ali, Ahmed'e bin akçe borç veriyor ve Ahmed de, kendisine kiralanması şartıyla evini Ali'ye devrediyor. Ayrıca senede 100 akçe vereceğini de taahhüd ediyor. Bu durumda, Ahmed'in Ali'ye kira adıyla ödediği yüz akçe, aslında bin akçenin % 10 nisbetindeki faizinden başka bir şey değildir. Şayet bu faizi ödemek için dolambaçlı yollardan gidilmeyip doğrudan faiz muamelesi yapılırsa, hem evi önce boşaltıp sermaye sahibine teslim etme, sonra aynı eve taşınma gibi son derece saçma bir işleme ihtiyaç kalmayacak, hem de hileli yollara sapılmayacaktır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, İslâm hukukuna ve Hanefî mezhebinin esaslarına uydurulmaya çalışılan bu satış şekli, aslında bir faizdir ve Birtakım işlemlerle formüle edilerek resmî kayıtlara geçirilmesi mümkün olabilmıştır. Dört yıllık bir sürede gerçekleşen olayları ihtiva eden defterimizde bu konuyla ilgili olarak çok az kayda rastlamış olmamız, o dönemde bu tür satışların çok nadir yapıldığını göstermektedir. Son olarak bey'-i bi'l-istiglâlin daha çok zimmiler arasında gerçekleşen bir alış veriş türü olduğunu belirtmemiz yerinde olacaktır.

3- Mukataalı Malların Satışı

Osmanlılarda alış verişe konu olan ev, bağ, bahçe vs.

gayr-i menkullere ait mukataaların^x ödendiği görülmektedir.

Bu mukataalar vakıflara ödenmekteydi. Diğer önemli bir noktada da, zimmilerin ev, bağ ve bahçelerden vakıflara mukataa ödemeleridir. Mukataalar, tezimizin sonunda zikrettiğimiz indeksin vakıflar bölümünde adı geçen vakıflara ödenmekteydi.

Mukataalı malların satışı ile ilgili örnekler:

1. Altıparmak Mahallesi'nden Receb kızı Aise Hanım'ın, Sultan Orhan vakfına senede 15 akçe mukataalı bulunan evini, büyük oğlu Muharrem Çelebi'ye 50 kurusa satışı ile ilgili mahkeme kaydı¹. (1 Muharrem 1119)

2. Yahşibey Mahallesi'nden Yorgi oğlu Andri'nin, Nikola kızı Erhunde'ye, 4 akçe mukataası bulunan evini 122,5 kurusa satışını belirten mahkeme tescili². (3 Muharrem 1118)

3. Ebu İshak Mahallesi'nden Hüseyin oğlu Hızır'ın, Sultan Orhan vakfına senede 325 akçe, ayrıca Kuşçu Ali Paşa vakfına ayda 25 akçe mukataası bulunan Uzunçarşı'daki fırıncı dükkânının 1/1 hissesini 75 kurusa Hacı Süleyman'a attığını bildiren mahkeme kaydı³. (1 Cemaziyevvel 1119)

Osmanlı vergi sisteminde gelir kaynakları hükümdara aitti. Ancak bunlardan bazıları şahıslara, sürekli mülk, ya da büyüklüklerine göre timar, zeâmet ve hassa olarak vergi toplama dışında askerî ve idarî görevler karşılığında geçici olarak verilmekteydi⁴. Vakıflar Osmanlı toplumunda büyük bir önemi hâizdi. Ayrıca ekonomik yönden de güçlü sosyal kuruluşlardı.

1. B 189/412 25a/5.

2. B 189/412 2a/2.

3. B 189/412 23a/1.

4. Geniş bilgi için bk. Stanford J. Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, (trc. M. Harmanlı), c. I, s. 284 vd.

x. Gayr-i menkullerin belirli bir kira karşılığında birine bırakılması için verilen vergiye "mukataa" denir.

Defterimizde alıs veris kayıtlarının birçoğunda, hem müslümanlardan, hem de zimmilerden alınan mukataalara ait belgeler vardır. Kanaatımızca bu husus daha çok alıs verislerde söz konusu olup, değişik vakıflara ödenen mukataalar o mülklerin arsaları vakıflara ait olduğundan dolayı, bu mukataalar vakıflara ödeniyordu. Konumuzu, daha iyi anlaşılabilmesi için örnekleme istiyoruz. Meselâ, A adındaki şahıs, vakıf arazisi üzerinde bir ev yapar. Bu durumda ev o şahsa ait olurken, ev yaptığı arsa vakfa ait olduğundan dolayı, her sene vakıf ile aralarında yapılan anlaşmaya göre belli bir miktar mukataa ödemektedir. Verdiğimiz örneği çok daha geniş boyutlarda ele almak mümkündür. Belirli anlaşmalar yapıldıktan sonra, şahısların istifade ettikleri gayr-i menkullerin mukataalarını, mensub oldukları vakfa vermeleri, İslâm hukuku açısından herhangi bir sakınca doğurmamaktadır.

4- Vekâlete Dayalı Satışlar

Daha önce de kısaca izah edildiği gibi vekâleten¹ alıs verislere dair belgelere defterimizde rastlanmaktadır. Bu hususu daha çok, o günün düşünce ve sosyal yapısındaki farklılıkta aramak gerekir. Mahkeme huzuruna çıkmayıp mallarını satarken müsteriyle karşı karşıya gelmemek için vekâlet vermekte, bazı malları da yine vekâleten satın almaktaydılar. Aynı doğrultuda, o dönemde kadınların mülk edinebildiklerini, alıs veriste bulduklarını ve mülkiyet özgürlüğüne sahip olduklarını defterimizdeki kayıtlar açıkça göstermektedir.

1. Vekâlet, bir baskasına güvenerek gerektiğinde birtakım işlerini yapma konusunda bir kişiyi yetkili kılmak, demektir. Bayındır, a.g.e., s.13.

Kadınların vekâlet vererek yaptıkları satılara şu örnekleri verebiliriz:

1. Seyyidler Mahallesi'nden Zeynelâbidin oğlu Hüseyin kızı Saliha'nın, kendine vekil tayin ettiği Ahmed oğlu Mustafa Çelebi'nin, Saliha Hanım'ın seneliği üç akçe ile Çobanbey vakfına mukataası bulunan evini 100 kurusa Veli oğlu Dervis'e satması ile ilgili mahkeme kaydı¹. (18 Rebiülahir 1121)

2. Mecnudedede Mahallesi'nden Mustafa kızı Hatice'nin, mahkemede şahitler huzurunda damadı Mustafa oğlu Hacı Süleyman'ı vekil olarak tayin etmesi ve Süleyman'ın ona ait olan bu mahalledeki evini 425 kurusa Hacı Hüseyin oğlu Hacı İbrahim'e satmasına dair mahkeme tescili². (2 Cemaziyelevvel 1120)

Örneklere de görüldüğü üzere Osmanlılar döneminde, kadınlar mülkiyet hakkına ve mülkiyetleri üzerinde tasarruf yetkisine sahiptiler. Alış verişleri bizzat kendileri yaptıkları gibi, vekâlet vermek suretiyle dilediği malı ve mülkü bir başkasına satabilmekte ve yine vekâlet suretiyle satın alabilmekteydiler. Ancak defter kayıtlarımızda, kadınların alış verişlerinin çoğunu vekâlet yoluyla yapmış olmaları dikkatimizi çekmektedir. İslâm hukuku açısından kadının, hâkim huzuruna çıkarak fikrini beyan etmesinin hiçbir sakıncası olmamasına rağmen³ kadınların alış verişlerini vekil tutarak yapmalarının, o günkü sosyal ve içtimaî şartlardan kaynaklandığı düşüncesindeyiz. Öte yandan vekâletle yapılan alış verişlerin ekonomik

1. B 189/412 72a/3.

2. B 189/412 52b/1.

3. B 189/412 25a/5. Vekâletle ilgili geniş bilgi için bk. Serahsi, el-Mebsut, XIX, 2; Merginâni, el-Hidaye, III, 136; Mavsîlî, el-İhtiyâr, II, 156; Bilmen, a.g.e, IV, 318.

hayata pratiklik ve sürat kazandırdığını söylemek mümkündür.

Vekâlet, toplumun sosyal yapısında büyük önemi haiz olan hukukî bir kurumdur. İnsanoğlu, hayatının her anında pek çok konuda birbirlerine muhtaçtır. Bir kişi herhangi bir mezeretinden dolayı yapacağı işi baskasına tevdi' edip o işi başkasına gördürebilir. Aynı zamanda bu durum, insanların karşılıklı saygı, sevgi ve güvenini artırmaktadır. Her dönemde olduğu gibi Osmanlılarda da bu hususa çok önem verilmiştir.

Mahkeme sicillerinin genelinde olduğu gibi, defterimizde de bu konuyla ilgili pek çok kayıt vardır. Mahkeme kayıtlarında vekâlet konusunun geçtiği belgelerde, kimin kime vekâlet verdiği tesbit edildiği gibi, hangi konularda vekâlet verildiği de yazılmaktaydı. Bir veya daha fazla konuda kişilere vekâlet verilebiliyordu. Vekâletle ilgili hususlar, İslâm hukuk kaynaklarında geçtiği gibi değerlendirilmekteydi.

a. Müslümanların Müslümanlara Vekâleti

Müslümanlar birbirlerine pek çok değişik konuda vekil olmuşlardır. Bu hususla ilgili olarak, defterimizdeki belgelerden sadece ikisine yer vermek istiyoruz:

1. Karakedi Mahallesi'nden İbrahim oğlu Ali Çelebi'nin, kendine vekil tayin ettiği Ali oğlu Mustafa Çelebi'nin, Kale dâhilinde Said Fakih Mahallesi'ndeki evini 35 kurusa Hüseyin oğlu Ali'ye satmasına dair kayıt¹. (5 Safer 1121)

2. Nakkaş Ali Mahallesi'nden Kasım kızı İhsane'nin, kendine vekil olarak tayin ettiği Mehmed oğlu İmam Ali Efendi'nin,

1. B 189/412 76a/2.

Bursa'ya bağılı Alışar köyündeki evini 45 kurusa Mehmed oğlu Mustafa'ya satmasına dair kayıt¹. (17 Rebiülevvel 1121)

Müslümanların müslümanlara vekâleti konusunda buna benzer örnekleri defterimizde çok sayıda bulabiliyoruz². Osmanlı ülkesinde herhangi bir kişi, sefere çıkmazdan önce hanımı ve çocuklarının nafakasını ödemek için şahitler huzurunda vekil tayin etmesi olayına defterimizde sık sık rastlıyoruz. Böyle durumlarda vekil tayin edilen kişi, vekâletini aldığı kişi seferden dönünceye kadar aile fertlerinin nafakalarını ödemekle sorumlu tutuluyordu. Nitekim bu konuyla ilgili bazı anlaşmazlıkların mahkemeye kadar intikal ettiğini görmekteyiz³.

b. Müslümanların Zimmilere Vekâleti

İslâm hukuku açısından değerlendirmeye çalıştığımız bu defterde, bazı alış veriş muamelelerinde, az da olsa müslümanların zimmilere ait vekâletleri kabul ettiklerine dair kayıtlara tesadüf ediyoruz. Aslında bu konu devletler hukukunu da ilgilendirmektedir.

Müslümanların zimmilere vekâleti konusunda şu örneği verebiliriz: Cafer Hoca Mahallesi'nden Kostantin oğlu Kaplan ile Istrati kızı Palagunye adlarındaki karı-koca, kendilerine vekil olarak Mehmed oğlu Ahmed'i seçtiler. Ahmed de, bu kişilere vekâleten evlerini 160 kurusa Dimyan oğlu Tanas'a satmıştı⁴. (28 Muharrem 1120)

-
1. B 189/412 69b/2.
 2. B 189/412 55a/3, 62a/1.
 3. B 189/412 91b/2, 55b/3.
 4. B 189/412 66b/2.

Aynı cemiyetin fertleri olması hasebiyle İslâm ülkelerinde, müslümanlar tarih boyunca gayr-i müslimlere iyi davranmışlar ve hatta onlar için ayrı bir hukukî statü ortaya koymuşlardır. Gerçekten de müslümanlar, teb'aları olan bütün insanların fikir, inanç, mülkiyet hürriyetlerini kısıtlamamışlardır¹. Toplumsal konularda insanların birbirlerine yardımcı olmaları tabiidir. İslâm dini, insanların ^{her türlü} beşerî haklarını, özellikle devletler hukuku açısından en mükemmel şekilde değerlendirmiştir. Toplumdaki her bireyi hürriyetleri ve diğer bazı konularda eşit kabul ettiği için, bir müslümanın bir zimmiye vekâletini tabii karşılamak gerekir.

c. Zimmilerin Müslümanlara Vekâleti

Bir müslümanın vekil olarak diğer bir müslümanı tayin etmesi caiz olduğu gibi, bir zimmiyi de vekil tayin etmesi İslâm hukuku açısından bir engel teşkil etmez. Zimmilerin hakları, müslümanların hakları gibi masum ve geçerli addedilmiştir.² Ancak incelediğimiz defterde bu konuyla ilgili bir örnek olmadığı için buraya alamıyoruz. Buna rağmen defterimizde böyle bir örneğin olmaması diğer defterlerde de yer almadığı anlamına gelmemektedir.

d. Zimmilerin Birbirlerine Vekâleti

Incelediğimiz defterde bazı alış verislerde zimmilerin birbirlerini vekil tuttuklarına dair örneklere rastlamaktayız.

1. Bu konuda geniş bilgi için bk. el-Maverdî, Ahkâmü's-Sultâniyye, s.27; Bilmen, a.g.e., III, 429; Mevdudî, Çağımızda İslâmî Meseleler, s.332-432.
2. Fetevâ-yı Hindiye, VI, 161.

Konu ile ilgili şu örnekleri verebiliriz:

1. Kazzaz Mahallesi'nden Züfye, Sahriye, Futni, Bütüne ve Musnî adındaki kızkardeşler, zimmi şahitlerin şahadetiyle kendilerine vekil olarak tayin ettikleri Rige oğlu Argurus'un, evlerini 120 kuruşa Şirin oğlu Yorgi'ye sattığına dair mahkeme kaydı¹. (28 Rebiülevvel 1119)

2. Hacılar Mahallesi'nden Sefer oğlu Ohan ile İvan kızı Meryem'in vekil olarak tayin ettikleri oğulları Hürmüz'ün, Umurbey Mahallesi'ndeki evlerini 120 kuruşa satmasına dair mahkeme kaydı².

Verdiğimiz bu örnekler, zimmilerin zimmilere vekâlet ettiklerini gösteren açık belgelerdir. İslâm toplumunda bir zimminin diğer bir zimmiye vekâlet etmesinde dinî hukuk açısından bir sakınca olmadığı kesindir.

e. Kadınların Kimlik Tesbiti

İncelemeye aldığımız defterde, kadınların, alış verişlerde erkekler gibi kadınların da kimliklerinin tesbitinin yapıldığı ve böylece kimlik konusunda çıkabilecek anlaşmazlıkların giderildiğini açıkça görüyoruz.

Bu konuyla ilgili olarak da defterimizden şu örnekleri verebiliriz:

1. Said Fakih Mahallesi'nden Seyyid Üveys oğlu Seyyid Ahmed Efendi'nin tarifleri ile mahkeme tarafından tanınan Muh-

1. B 189/412 31a/1.

2. B 189/412 63a/1.

sine Hanım'ın evini Abdullah kızı Safiye'ye 100 kuruşa satması ile ilgili mahkeme tescili¹. (24 Cemaziyelahir 1119)

2. Elmalık Mahallesi'nden Ali oğlu Mehmed ile Ahmed oğlu Hasan'ın tarifleri ile mahkeme tarafından tanınan Mehmed kızı Fatıma Hanım'ın Ehbiya Mahallesi'ndeki evini 25 kuruşa, halası Ömer kızı İhsane Hanım'a satmasına dair mahkeme kaydı². (20 Cemaziyevvel 1120)

Bu örnekler bize, kadınların kimliklerini çıkaramadıkları kadınların kimlikleri tesbit etmede hassas olduklarını gösteriyor. Kadınların mutlaka kendilerini tanıyan şahitleri getirmeleri mahkemece isteniyordu. Defter kayıtlarında genellikle kadınların kimlik tesbitinde şu kalıpların kullanıldığına şahit oluyoruz: "... Mahallesinden Ahmed oğlu Mehmed ile İsmail oğlu İbrahim'in tarifleri ile maruf olan Aişe kızı Fatıma...." Bu tip ifadelerle başlayan kayıtlara çok sayıda defterimizde rastlamak mümkündür.

5- Müsterek Alış Verişler

Defterimizdeki dört yüze yaklaşan alış veriş kaydının büyük bir kısmını ferdî alış verişler oluştururken, bir kısmını da müsterek alış verişler meydana getirmektedir. Konumuza birkaç örnek vererek izahına geçmek istiyoruz:

1. Mantıca Mahallesi'nden Süleyman oğlu Mehmed ile hanımı Şerife Aişe'nin, müstereken evlerini 250 esedî kuruşa, Hasan kızı Şerife Alime'nin vekil olarak tayin ettiği Hacı Halil

1. B 189/412 58b/2.

2. B 189/412 52b/2.

oğlu Seyyid İbrahim'e satmasına dair kayıt¹. (10 Safer 1119)

2. Mecnundede Mahallesi'nden Mehmed oğlu Hüseyin Çelebi ve Salih Dede'nin müşterek olan evlerini 250 kuruşa Eyyüb oğlu Hacı Mustafa'ya satmalarına dair kayıt². (18 Safer 1121)

3. Bahadır Ağa Mahallesi'nden Hacı Receb oğlu Hacı Mehmed Efendi'nin, evinin 3/4 hissesini Katine adlı zimmiyeye 70 kuruşa satmasıyla ilgili mahkeme kaydı³. (10 Rebiülevvel 1120)

Defterimizden verdiğimiz bu ve diğer örnekler gözönünde tutulunca, karı kocaların yanısıra herhangi iki veya üç kişinin, müştereken mülk alabildikleri veya satabildikleri açıkça görülmektedir. Bunlara ilâveten dikkati çeken diğer bir husus da, herhangi bir müslümanın bir zimmi ile ortak olarak bazı şeyleri alıp satabilmeleridir. Bu son mesele de Hanefî fıkhı ile bir çelişki arzetmemektedir.

6- Karı Koca Arasındaki Alış Verişler

Konumuzla ilgili defterimizdeki örneklerden sadece ikisi şu şekildedir:

1. Hoca Tayyib Mahallesi'nden Veli oğlu Musa Çelebi'nin, aynı mahalledeki evini 50 kuruşa, hanımı İsmail kızı Neslihan'a satmasına dair mahkeme kaydı⁴. (17 Şaban 1120)

2. Hacı İlyas Mahallesi'nden Mehmed kızı Fatıma'nın, adı geçen mahalledeki evini 3.000 akçeye, kocası Abdullah oğlu Mustafa'ya satmasına dair kayıt⁵. (3 Cemaziyelevvel 1118)

1. B 189/412 28b/1.

2. B 189/412 68a/4.

3. B 189/412 47b/1.

4. B 189/412 60a/3.

5. B 189/412 8b/3.

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Müsterak alış verişlerde özellikle eşlerin birbirlerine birçok mal ve mülk sattıklarına dair belgelerin sayısı oldukça yüksektir. Böyle kayıtlar, aynı zamanda Osmanlılarda kadınların mülkiyet haklarına ve hürriyetlerini hangi seviyede elde ettiklerini gösteren vesikalardır. Bilindiği üzere, İslâm tarihi boyunca, ticarî hayatta kadın ile erkek ayırımı söz konusu olmamıştır. Belirli şartları yerine getirince kadınların da alış veriş ve diğer sahalarda etkin bir güç olmaları, aynı zamanda tabii gördüğü ve tavsiye ettiği bir konudur.

7- Borç Karşılığı Mülk Satışı

Borç karşılığı yapılan mülk satışları ile ilgili olarak da defterimizde çeşitli belgelere tesadüf ediyoruz. Bu kayıtlar arasında şunları zikredebiliriz:

1. Kocanâib Mahallesi'nden Mehmed Bey oğlu Ahmed Bey'in, Abdal Mehmed Mahallesi'ndeki evi, annesi Mehmed kızı Emine'ye olan 350 kuruşluk borcu sebebiyle rehinde bulunuyordu. Ahmed Bey, evini rehinden kurtardıktan sonra 350 kuruşa Seyyid Hacı Mehmed'e satmıştır¹. (2 Cemaziyevvel 1119)

2. Bursa'ya bağlı Tepecik köyünden Ali oğlu Veli'nin, Şeyh Ahmed oğlu Şeyh Mehmed Efendi'ye 63 kuruş borcu vardı. Veli, evini 45 kuruşa Şeyh Mehmed Efendi'ye sattı ve arta kalan 18 kuruşluk miktarı da Mehmed Efendi Veli'ye bağışladı². (23 Cemaziyelahir 1121)

Bu örnekler, borca karşılık mal ve mülkün satılarak, öde-

1. B189/412 34b/1.

2. B 189/412 83b/1.

menin yapılabiceği konusunda önemli belgelerdir. Alış veriş prensiplerine uyulduktan sonra, bu tür muamelelere engel olunamaz. Bir kişi, borcunu ödemek için istediği mülkünü satabilir. Öte yandan alacaklı kişi, kendisine borç ödenirken, borcunu daha az tahsil edebilir. Karşılıklı rıza olduktan ve herhangi bir aldatmaca olmadıktan sonra böyle bir alış verişe karşı çıkmak abes olur.

8- Rehin Mülkün Satışı

Defterimizde bu konuyla ilgili belgeler az olsa da, rehin olan mülklerin satıldıklarına dair bazı örnekler mevcuttur.

1. İstabl-ı Bayezid Paşa Mahallesi'nden Hasan kızı Kerime Hanım'ın, Bâyezid Medresesi vakfına ve aynı mahalledeki mescid-i şerif mihrabı vakfına olan borcundan dolayı evi rehinde bulunuyordu. Kerime Hanım, borcunu ödemek şartıyla evini kocası Abdünnebi'ye 60 kuruşa satmıştı¹. (27 Şaban 1119)

2. Seyh Hamid Mahallesi'nden Abdullah oğlu Yusuf, evini mescid-i şerif avârızı vakfına olan 10 kuruş borcuna mukabil rehin bırakmıştı. Yusuf, bundan dolayı, rehin olan evini 10 kuruş karşılığında Seyh Mehmed Efendi'ye satmıştı².

(8 Rebiülahir 1119).

Defter kayıtları o dönemde, halkın bir bölümünün vakıflara borçlu olduğunu bildirmektedir. Borcunu ödemedeki güçlük çeken halk, ödemek için mülklerini rehinde bırakıyor, daha sonra da satıyorlardı. Borçlular, rehin olan mülklerini, ya vakıflara, ya da şahıslara satabilmekteydiler.

1. B 189/412 39b/1.

2. B 189/412 31b/2; 35b/2.

B- MÜSLÜMANLARLA ZİMMİLER ARASINDAKİ ALIŞ VERİŞLER

İnceleme konumuz olan defterimiz, zimmilerle müslümanlar arasındaki alış verişlerin yapıldığını gayet açık yansıtmaktadır. Konumuza örnek teşkil etmesi bakımından burada iki örneğe yer vermek istiyoruz:

1. Kazıklı köyünden Vasili adlı bir zimminin, evini 47 esedî kuruşa aynı köyden Hacı Mehmed oğlu Hacı Osman'a sattığını haber veren mahkeme kaydı¹. (11 Şaban 1119)

2. Sultan Murad Han Mahallesi'nden Yanaki adındaki bir zimminin, evini 63,5 kuruşa, aynı mahalleden Oruç oğlu Hüseyin'e sattığını bildiren mahkeme kaydı². (29 Şaban 1119)

Daha önce de belirttiğimiz gibi, zimmi olsun, müslüman olsun, İslâm fıkhnının koyduğu prensipler gözardı edilmeksizin alış veriş yapan herkes belirli haklara sahipti. Toplumda, hiçbir zaman din ve milliyet ayırımı yapılmamış ve asla baskı yoluna gidilmemiştir.

1- Zimmilerden Alınan Mukataalar

Müslümanların bazı vakıflara mukataa ödemelerine benzer bir şekilde, gayr-i müslimlerin de vakıflara mukataa ödediklerini öğreniyoruz.

1. Mesud Makramevî Mahallesi'nden oturmakta olan Adâğır'ın, Kazzazoğlu Mahallesi'ndeki evini, mahalle imamı vakfına arsasının 20 akçe mukataası bulunan evi, 150 kuruşa Panayotça

1. B 189/412 38b/2.

2. B 189/412 40a/3, 46a/1.

adındaki zimmiyeye satmasına dair kayıt¹. (12 Cemaziyelahir 1120)

2. Ahmedbey Mahallesi'nden Bagus oğlu Yorgi'nin, daha önce mukataası bulunan evini 290 kuruşa Nikola'ya sattığını haber veren mahkeme tescili². (12 Rebiülevvel 1119)

Osmanlı ülkesinde yaşayan müslim, gayr-i müslim her vatandaşın sorumlu tutulduğu görevleri yerine getirmesi gerekiyordu. Eğer bir gayr-i müslim, bir vakıf arazisi üzerinde ev, bağ veya bahçe tesis ederse, arazi vakfa ait olduğu için, anlaşmaya dayalı olarak belirli bir ücreti ödemesi zorunluydu. Aslında bu husus, bir İslâm ülkesinde müslüman olmayanlara verilen hakları göstermesi açısından ilginç bilgiler ortaya koymakta ve o dönemin yapısını sergilemektedir.

2- Zimmilerin Alış Verişlerinde Diğer Meseleler

Zimmiler, aldıkları borçları zamanında ödemedikleri takdirde veya bazı mülklerini, borçlarına karşılık rehine verdikleri durumlarda, ellerindeki mülklerini satarak borçlarını ödeme yoluna gidiyorlardı³.

Öte yandan zimmi kadınların kimlik tesbitleri, mahkeme tarafından titizlikle yerine getiriliyor ve kimlik tesbitlerinde istenen şahitler arasında, mutlaka bir müslümanın yer alması isteniyordu. Zira hukukî bir kural olarak, bir gayr-i müslim, müslümanlar hakkında sahilik yapamıyordu⁴.

1. B 189/412 57a/2.

2. B 189/412 31a/3.

3. Örnekler için bk. B 189/412 6b/1, 36b/2, 72b/3.

4. Örnek için bk. B 189/412 37a/2; Gayr-i müslimlerin şahadeti için bk. el-Kasani, a.g.e., VI, 280; İbn-i Abidin, a.g.e., III, 370 vd.; Merginani, a.g.e., III, 134; Serahsi, a.g.e., XVI, 139; Bayındır, a.g.e., s.159.

C- ALIŞ VERİŞ İLE İLGİLİ DAVALAR

Zaman zaman alış veris muamelelerinde yapılan haksızlıklarla ilgili pek çok davanın mahkemeye intikal ettiğini ve sicil defterlerine geçtiğini müşâhede etmekteyiz. Konu ile ilgili bazı örnekler sunmak istiyoruz:

1. Alış veriste satılan malın bedelinin bir kısmının ödenmemesi ile ilgili bir dava:

Reyhanpaşa Mahallesi'nden Hacı Halil oğlu İbrahim Ağa, mahkemeye gelerek, Abdullah oğlu Hacı Mehmed'e evini 500 kuruşa sattığını, ancak bu paradan 100 kuruşunu alabildiğini, geri kalan alacağını ondan istediğini belirterek, mahkeme tarafından Hacı Mehmed'in sorgulanmasını talep eder. Hacı Mehmed'e mahkemece sorulduğunda, alâ tarîk-i muvâzaa (muvâzaa yoluyla) satış yaptığını ve birçok müslümanın da bu duruma şahit olduklarını iddia eder. Sahitlere sorulduğunda onlar, Hacı Mehmed'in haklı olduğunu bildirirler¹. (26 Rebiülâhir 1120)

2. Satılan vakıf evinin bedelinin ödenmemesi ile ilgili dava:

Karakedi Mahallesi'nden Ali oğlu Mehmed ile Cafer Çelebi adlı kişiler, vakıf mütevelli heyetinden Abdurrahman oğlu Mehmed Efendi ve Hacı Ali oğlu Derviş Mehmed huzurunda Derviş Mehmed aleyhine dava açarak, iki üst oda, bir sundurma, bir ahır, bir akarsu kuyusu ve küçük bir bahçe olup senede vakfa 70 akçe mukataalı evi daha önce 140 kuruşa sattıklarını belirtir. Ancak vakıf evinin bedelinin hâlen ödenmediğini kaydeder.

1. B 189/412 51a/3.

Mahkeme tarafından, Derviş Mehmed'den savunma yapması istendiğinde o, elinde 70 akçe mukataalı ve nâib imzasıyla iki adet mülknamenin bulunduğunu söyler. Sahitler de, Derviş Mehmed'in 70 akçe mukataasını vakfa ödediğini, ancak vakıf evinin bedelinin tamamen ödenmediğini belirterek olayı doğrularlar. Sahitlerin şahadetlerine dayanarak Derviş Mehmed'in davadan men edilmesine kara verildiğini gösteren mahkeme kaydı¹. (15 Şevval 1120)

3. Parası ödendiği halde satılan evin teslim edilmemesi ile ilgili dava kaydı:

Veled-i Nalband Mahallesi sakinlerinden Veli oğulları Nurullah ve İvaz adındaki iki kardeş, İbrahim oğlu Mehmed'in Reyhanpaşa Mahallesi'nde, mahalle vakfına ait olan senelik 34 akçe mukataalı evini, müstereken 122 kuruşa satın aldıklarını ve parasını ödedikleri halde kendilerine evin hâlen teslim edilmediklerini söylerler. Durumun açıklanması mahkeme tarafından İbrahim oğlu Mehmed'den istendiğinde, Mehmed olayı inkâr etti. Dolayısıyla şahitler istendi; iki şahit bu evin 122 kuruşa iki kardeş tarafından satın alındığına dair şahadet etti. Bu sebeple mahkemenin evi Mehmed'den alıp Nurullah ile İvaz'a verdiklerine dair mahkeme kaydı². (17 Zilhicce 1118)

4. Damga satın alıp bedelinin ödenmemesi ile ilgili mahkemeye intikal eden dava:

Kite kazasına bağlı Yaylacık köyünden Mehmed oğlu Hacı Maden, Osman oğlu İsmail Beşe hakkında şöyle davada bulunur: "Harmancık kazasına bağlı Konur Seyyid Pazarı adı verilen

1. B 189/412 63b/2.
2. B 189/412 22b/1.

yerde, damgayı İsmail Beşe'ye 12 kuruşa sattım, ancak hâlâ parasını alamadım". Mahkeme tarafından İsmail Beşe'ye müdafası sorulduğunda o, Hacı Maden'e iki kuruş beş semen borcu olduğunu söyledi. Mahkeme de o miktarı ödemesini tenbih etti. Hacı Mehmed'e de, o miktardan daha fazla talep etmemesi bildirildi¹. (18 Zilkade 1118)

II- İKRAR

Defterimizdeki kayıtların bir bölümünü ikrar ile ilgili olanlar oluşturmaktadır. Bu kayıtlarda da, müslümanlar ve zimmilere ait ikrarlar mevcut olup müslümanların zimmiler lehindeki ikrarlarına da rastlamaktayız. Bu konularla ilgili örnekleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Müşümanların İkrarları

1. Kale içinde İmaret-i İsabey Mahallesi'nden Abdullah kızı Kâtibe'nin, vakıf odalarında kiracı olarak kaldığına ve odasında bulunan esyaların kendisine ait olmadığına dair mahkeme kaydı².

2. Abdal Mehmed Mahallesi'nden Abdullah kızı Timurhan'ın, hâlen oturduğu evin kendisine ait bulunmadığına dair mahkemede ikrarı³.

2- Zimmilerin İkrarları

1. Midilli adasından Nikola oğlu Yanaki, mahkemede şahitler huzurunda kendisine vekil olarak Panayot oğlu Kiryaki'-

-
1. B 189/412 19a/3.
 2. B 189/412 29a/1.
 3. B 189/412 3a/4.

yi tayin etmişti. Kiryaki, mahkemede, Yanaki'nin karısı Kostantin kızı Panayotça'nın huzurunda; müvekkili Yanaki'nin bundan bir süre önce Timurtaş köyünde neccarlık yaptığı sıralarda, aynı köyden olan Panayotça ile evlenmişlerdi. Ancak Yanaki memleketine dönünce başka bir kadınla evlenmiş, böylelikle Panayotça ile alâkası kesilmisti. Nikola oğlu Yanaki'nin, Panayotça'nın başkasıyla evlenebileceğini ikrar etmesiyle ilgili mahkeme kaydı¹. (16 Cemaziyelahir 1121)

3- Müslümanların Zimmiler Lehindeki İkrarları

Şekerhoca Mahallesi'nden Hacı Hasan oğlu Hacı Mustafa Ağa'nın, Nikola oğlu Reyzo'nun vekili olan Abdullah oğlu İvaz'ın hazır bulunduğu bir mahkemede; Reyzo'nun Medine-i Münevvere ve Muradiye vakıflarından daha önce 850 kuruş borç aldığı ve borcunu tamamen ödediğini, bir kuruş dahi borcu kalmadığını ikrar etmesiyle ilgili mahkeme kaydı². (18 Rebiül-evvel 1120)

Toplum hayatında insanların birbirlerine bilerek veya bilmeyerek haklarınınin geçmesi mümkündür. Osmanlılar devrinde, birbirlerine hakları geçen şahıslardan herhangi biri, mahkemeye giderek haklılığını veya haksızlığını ikrar ve itiraf edebiliyordu. Defterimizde bulunan kayıtlarda müslüman ve zimmilerin pek çok değişik konuda ikrarda bulunup mahkemeye tescil ettikleri anlaşılmaktadır. İkrar; dürüst, imanlı, ahlâklı insanların, Allah korkusundan dolayı, bir olayı gizlemeyip

1. B 189/412 84a/2.

2. B 189/412 48b/2.

olduğu gibi anlatılmalıdır, şeklinde tarif edilebilir. İkrar¹, lehinde veya aleyhinde olsun, kişinin gerçek itirafıdır. Aslında bu olay, din duygusu ve din terbiyesi etkisinde gelişen bir itirafdır. Osmanlı toplumu, yukarıda sözünü ettiğimiz özelliklere sahip insanların meydana getirdiği bir topluluk hüviyetindeydi. Toplumda herhangi bir kişi, yaptığı bir suçu veya haksızlığı, aynen asr-ı saadette olduğu gibi, suçlu dahi olsa rahatlıkla gidip mahkemede şahitler huzurunda ^{ikrar} yapabiliyordu. Mahkemeler de bu ikrarları mutlaka deftere kaydediyordu.

III- İBRÂ

Defterimizde müslümanların müslümanlara ve zimmilerin zimmilere ibrâlarıyla ilgili bazı kayıtlara tesadüf ediyoruz. Konu ile ilgili belgelere gelince:

1- Müslümanların Müslümanlara İbrâları

Müslümanların birbirlerine geçebilecek haklarını ibrâ ederek kadı defterlerine kaydettiklerini görüyoruz.

1. Hamzabey Mahallesi'nden Mehmed oğlu Mehmed Beşe'nin, vefat eden Ahmed oğlu Hacı Mehmed'in küçük oğlu Ali'nin üvey babası ve vekili olan Abdurrahman oğlu Bektas'a; Muradiye Ma-

1. İslâm hukukundaki ifadesiyle ikrar, bir kişinin kendisinden başka bir kişinin hakkının sâbit olduğunu haber vermesidir. Diğer bir ifadeyle ikrar, iddia edilen bir şeyin itirafıdır. Bu konuda nazari bilgi için bk. İbn-i Abidin, a.g.e., IV, 448; Fetevâ-yı Hindiye, VIII, 184; Fahrüddin b. Osman ez-Zeyleî, Tibyânu Hakâik fî Şerhi Kenzi Dekâik, V, 1; Seyyid Sâbık, a.g.e., II, 421.

hallesi'ndeki bir dönümlük dut bahçesini 20 yıl önce satın aldığını, ancak vefatından sonra bu mülkün oğlu Ali'ye intikal ettiğini ve bu bahçede hakkının bulunmadığını ve müslümanların da araya girmesiyle davadan vazgeçtiğini ve bu konudaki tüm haklarını Ali'ye ibrâ ve iskat ettiğini bildiren mahkeme kaydı¹. (26 Şevval 1121)

2. Alacahırka Mahallesi'nden İbrahim oğlu Mehmed Beşe'nin, kardesi Ahmed'e, kendi isteğiyle, mirastan hissesine düşenlerin tamamını, 25 kuruşu kendisine ödemesi şartıyla, ona bağışladığını ve bütün haklarını ona ibrâ etmesiyle ilgili mahkeme kaydı². (20 Cemaziyelevvel 1120)

2- Zimmilerin Zimmilere İbrâları

Aynı konuyla ilgili olarak zimmiler cephesinden bir örnek vermek istiyoruz:

Yahşibey Mahallesi'nde ölen Sahriye adlı zimmiyenin mirası, kocası Yorgi oğlu Andri ile oğlu Aynştaiş ve kızları Vasiki ile Farsine'ye intikal etmişti. Annelerinden kendilerine kalan hisselerini aldıklarına ve diğer mallardaki haklarını babaları Andri'ye ibrâ ettiklerine dair mahkeme kaydı³. (18 Rebiülevvel 1120)

Verdiğimiz örneklerden anlaşıyor ki, gerek müslüman ve gerekse zimmiler ibrâlarını mahkemede ve şahitler huzurunda yapmışlardır. Mahkemelerde küçük çocukların ibrâları, ancak vekâletle mümkün olabiliyordu, yani vekâletle ibrâ edilmesin-

1. B 189/412 93b/1.

2. B 189/412 53a/3.

3. B 189/412 51a/1.

de bir sakınca yoktu. İbrâ kayıtları tutulurken, mahkeme, kimin hangi konuda, varsa hangi şartlarla ibrâ ettiğini çok açık ve net bir şekilde olmasına özen gösteriyorlardı. Öte yandan ibrâ ile ilgili kayıtlar deftere geçirilirken, genellikle "bütün haklarımı ibrâ ettim..." veya "şu konudaki haklarımı ibrâ ettim..." gibi şüphe ifade etmeyecek cümleler kullanılmış, zanna ve şüpheye yol açacak ifadelerden şiddetle kaçınılmıştır¹. Son olarak da, ibrâda bulunan kişinin, mutlaka o konuda bizatihi kendi hakkının bulunmasını gerektiğini ve diğer bir kişi hakkında, onun izni olmadan, onun adına ibrâda bulunulamıyacağını ifade edelim.

3- Defterde İbrâ Konuları

Defterimizdeki ibrâ kayıtlarını genelde şu başlıklar altında sıralayabiliriz:

- a. Alım satım konusunda yapılan ibrâlar
- b. Mirastan doğan hakların ibrâsı
- c. Hibe yoluyla yapılan ibrâlar
- d. Borçtan doğan hakların ibrâsı
- e. Sulhden doğan hakların ibrâsı
- f. Yaralamalardan doğan hakların ibrâları

1. İbrâ şöyle tarif edilmiştir: Bir kimsenin, başka bir şahsın elinde bulunan bir hakkından veya haklarından yahut haklarına yönelik bir veya birkaç davadan vazgeçmesi ve hakkından dolayı herhangi bir şey talep etmemesidir. Bk. Bilmen, a.g.e., VIII, 29; İbrâ konusuyula ilgili defterimizdeki diğer bazı örnekler için bk. B 189/412 46a/2, 53a/3.

IV- VEKÂLET

Daha önce alıs verıs konusu anlatılırken vekâletle ilgili bazı konulara temas etmiştik. Burada bazı tekrarların yapılmasına fırsat vermeyerek vekâletle ilgili iki örneği aktaracağız. Bu örneklerden birincisi müslümanlar arasındaki, ikincisi ise zimmiler arasındaki vekâlete örnek teşkil edecektir.

1. Ahmed Paşa Mahallesi'nden olup hâlen İstanbul Fatih Camii yakınlarında oturan Hasan oğlu Mehmed Çelebi'nin mahkeme huzurunda; Bursa'da Yahya Kapanzâde'ye 37,5 kuruş, hanımı Sefer kızı Fatıma'nın da Rukiyye Hanım'a 57 kuruş -ki toplam 94,5 kuruş- borçları olduğunu, bu borçların ödenebilmebi için Ahmed Paşa Mahallesi'ndeki evinin satılması gerektiğini ve bu işlemler için de Hacı Mehmed Çelebi'yi vekil olarak tayin ettiğini gösteren mahkeme kaydı¹. (20 Şevval 1119)

2. Kazzaz Mahallesi'nden Züfiye, Sıhriye, Kutni, Bütüne ve Musni adlı gayr-i müslim kardeşler, zimmi şahitler huzurunda vekil olarak Arkur'u tayin ettiklerinin kabul etmişler ve vekilin, kendilerine ait olan evlerini 120 kuruşa Yorgi oğlu Şirin'e satmasını istediklerini gösteren mahkeme kaydı². (28 Rebiülevvel 1119)

Kayıtlar bize, bir kisinin başkasına vekâletini vermesi işleminin mahkemede şahitler huzurunda yapıldığını bildiriyor. Şahitler, Hanefî fıkhnın öngördüğü şekilde akıl ve bâliğ iki

1. B 189/412 43a/3.

2. B 189/412 31a/1.

kişiden olusuyordu. Vekâlet bir veya birden fazla konu için olabiliyordu. Sosyal hayatta akla gelebilecek her tür konuda vekâlet verilebilmekteydi. Kayıtlarda vekâlet verilirken, genellikle aşağıda gösterilen kalıplardaki ifadelerin kullanıldığı müşahede edilmektedir:

"..... şahitler huzurunda ikrara vekil....."

"..... şahitler huzurunda alış verişe vekil"

"..... şahitler huzurunda boşanmaya vekil"

"..... şahitler huzurunda falan konuda müseccel vekil.."

Müslümanların ve zimmilerin kendi aralarında birbirlerine vekâletleri mümkün olabilirken, müslümanların zimmilere de vekil oldukları şayan-ı dikkattir. Böyle örnekler aynı zamanda, İslâm toplumunda hiçbir kesimin mağdur duruma düşmediğini ve haklarının elinden alınmadığını göstermesi bakımından oldukça ilginçtir.¹

V- SULH

1- Müslümanlar Arasındaki Sulh

Müslümanlar pek çok değişik konuda (hukukî, ticarî, ah-lâkî vs.) mahkemeye giderek sulh yapmışlardı. Bu konuyla ilgili iki örneğe yer verelim:

1. Vekâlet; kişinin, bazı şeylerinin tasarruf ve idaresini, kendi adına başkasına devretmesi ve o kişiye teslim etmesi, olarak tarif edilmiştir. Bu konu hakkında teorik bilgi için bk. Serahsi, a.g.e., XIX, 2; Merginânî, a.g.e., III, 136 vd.; Mavsilî, a.g.e., III, 156; Seyyid Sâbık, Fıkhu's-Sünne, III, 192; Bilmen, a.g.e., VIII, 386; Diğer arşiv belgeleri için bk. 7a/2, 9a/1, 11b/5, 14b/1, 18a/2, 55a/3, 66b/1.

1. Hacılar Mahallesi'nden Hacı Ali oğlu İsmail, altı ay önce, Hıdır oğlu Hacı İsmail'e atını 50 kuruşa satmış ve daha önce de 310 kuruş borç aldığından toplam 360 kuruş borcu kalmıştı. Bu rakamı İsmail kabul ederken, Hacı İsmail bu borca ilâveten diğer bazı borçlarla toplam 426 kuruş borcu olduğunu iddia eder. Bundan dolayı aralarında tartışmalar olur. Ancak araya müslümanların da girmesiyle sulh yapıp, her iki kişi, birbirlerine haklarını ibrâ ederler¹. (3 Cemaziyelahir 1121).

2. Muradiye Mahallesi'nden Mestan kızı Ümmühan, Mehmed oğlu Mustafa'ya sulh, ibrâ, zimmet ve ikrar konularında ve şahitler huzurunda kendisine vekil tayin eder. Ümmühan'ın vekilli Mustafa, mahkemeye gelerek; Ümmühan'ın kocası Ali'nin, hanımını boşadıktan sonra 4000 akçe mehrini, iddet süresince nafakasını ve sükhâ masraflarını ödemediğini belirtir. Müslümanların da araya girmesiyle 25 kuruş sulh bedeli tesbit edilip, kocası da sulh bedelini ödedikten sonra bütün haklarını birbirlerine ibrâ ederler². (19 Muharrem 1120)

2- Zimmiler Arasındaki Sulh

Müslümanlarla aynı konumda düşünülen zimmilerin de kendi aralarında sulh yaptıklarını defterimizden öğreniyoruz. Bu konuyla ilgili olarak sadece bir örnek vermeye yetineceğiz.

Attar Hüsam Mahallesi'nden Yankıl adındaki bir zimminin ölümüyle kalan mirası kızı Rine ile Dimitri oğlu Aleksi'ye, ak-

1. B 189/412 81a/1.

2. B 189/412 66a/3.

rabalıkları sebebiyle intikal etmişti. Aralarında sulh yapmaları teklif edildi. Bundan dolayı Aleksi, 8 kuruş sulh bedelini Pine'ye vererek aralarında sulh gerçekleştirildi¹.
(28 Receb 1119)

Osmanlı mahkemelerinde diğer konular gibi sulh da şahitler huzurunda yapılıyordu. Davalı, davacı veya vekilleri mahkemede hazır bulunuyordu. Mahkemede çıkabilecek tartışma ve anlaşmazlıkları giderebilmek için aracı bazı kişiler bulduruluyordu. Sulh kayıtları deftere geçirilirken, sulh konusu belirlendiği gibi, tesbit edilen sulh bedeli miktarı da yazılıyordu. Böyle kayıtların defterimizdeki varlığı, aynı zamanda o dönemdeki toplumsal anlayışı ve insanların toplum düzenine verdikleri önemi göstermesi bakımından oldukça ilginçtir. Sulh konularında zimmilerden ayrı olarak müslümanlara herhangi bir ayrıcalık tanınmamıştır. Sulh kayıtları defterlere işlenirken İslâm hukukunun aradığı bütün kurallara uyulmuştur².

3- Defterde Sulh Konuları

Defterimizde sulha konu olan olayları genel olarak şu maddeler halinde sıralamak mümkündür:

a. İki ev arasındaki sınırı tesbit etmek için yapılan sulh.

b. Miras yoluyla intikal eden terekeyle ilgili sulh.

1. B 189/412 96a/1.

2. Sulh; iki tarafın, yani davalı ile davacının karşılıklı rıza ile nizâyı ortadan kaldırmak için yaptıkları akittir. Nazarî bilgi için bk. Serahsî, a.g.e, XX, 134; Zeyleî, a.g.e, V, 30; Merginânî, a.g.e, III, 192; Fetevâ-yı Hindiye, VIII, 386.

- c. Alış veriş ile ilgili yapılan sulh.
- d. Boşanmış bir kadının, mehir, nafaka ve süknâ masraflarını ödemeyen kocası ile yapılan sulh.
- e. Miras yolu ile intikal eden gayr-i menkullerle ilgili olarak yapılan sulh.
- f. Borçlarla ilgili yapılan sulh.

VI- MEFKUD

Osmanlı devleti, sınırları içerisinde yaşayan her milletten vatandaşının haklarını koruma altına almıştı. Bu sebeple toplumda kayıp olan kişilerin mallarını da muhafaza altında tutarak sosyal güvenliği sağlamıştır. Mefkud, yani kayıp olan kişilerin mallarının korunmasına dair bir örnek vererek izah etmeye çalışalım:

Bursa'da Karacabey Hanı'nda kalmakta iken sekiz yıldan beri kayıp olan Şeyh Ahmed Efendi'nin akıbeti belli oluncaya kadar eşyasının Sûk-i Sultanî'de satılıp yok edilmemesi veya başkası tarafından alınıp satılmaması için miktar ve sayıları tesbit edilip muhafaza altına alınmış ve Şeyh Ahmed ortaya çıkıncaya kadar, doğru ve güvenilir bir insan olarak tanınan Mehmed oğlu Hacı Süleyman'a teslim edilmiş ve bu husus mahkeme defterine kaydedilmişti¹. (18 Receb 1118)

Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, kayıp olan kişilerin mal varlıklarına, sayıları, miktarları ve kıymetleri tesbit edilerek mahkeme tarafından el konuyordu. Bazen devlet bu mal varlıklarını doğru ve güvenilir kişilere teslim edebili-

1. B 189/412 15b/2.

yordu. Bütün bunların sebebi, Osmanlı devletinin, vatandaşlarının mal, can, ırz ve namuslarını koruma ve teminat altına almayı kendine görev edinmesindendi¹.

VIII- VAKIF

Bilindiği gibi Osmanlılar güçlü bir vakıf teşkilâtına sahipti. Defterimizin yanı sıra, diğer defterlerin hemen hemen tamamında vakıfla ilgili kayıtlara, daha doğrusu vakfiyelere rastlamak zor değildir. Çok değişik konularda, pek çok mal, mülk ve nakit paranın vakfedildiğini görüyoruz. Konumuza iki örnek vererek devam ediyoruz:

1. Kale içinde İsabey Fenarî Mahallesi'nden Abdülkadir oğlu Şeyh Ömer Efendi ile Seyyid Ömer Efendi, Seyyid Şeyh Mehmed Efendi huzurunda mahkemede şöyle ikrarda bulundular: Reyhan Mahallesi'nden hayır sahibi, merhum Hacı Osman, Ulu cami'de öğle namazından sonra talebelere Kur'an-ı Kerim ve tecvid kaidelerini öğretmek, kendisine de senede bir hatim okunmak şartıyla, Bursa'ya bağlı Büyük Susurluk Küyündeki evini ve bahçesini vakf ve tescil etti. Ev ve bahçesinin kazancı da Seyyid Şeyh Mehmed Efendi'ye ait iken, Ulu cami'de

1. İslâm hukukuna göre, kayıp olan ve yaşayıp yaşamadığı belli olmayan kimseye "mefkud" denirken, yaşadığı bilinip de yeri bilinmiyorsa "gâib" adı verilir. Mefkud hakkında nazari bilgi için bk. Serahsî, a.g.e., II, 134; İbn-i Âbidin, a.g.e., III, 328; Mavsîlî, a.g.e., III, 37; Merginânî, a.g.e., II, 180; Mefkud hakkında Türkiye'deki diğer sicil örnekleri için bk. Akagündüz, Ahmet, Şer'îye Sicilleri, I, 236.

Kur'an ve tecvid öğretmesi şartıyla Hasan Hoca'ya verildi¹.

2. Kale dâhilinde Kavaklı Mahallesi'nden Hacı Hasan kızı Aişe Hanım, mahkemede şahitler huzurunda, kendisine vekil olarak kardeşi Mehmed'i tayin etmiş, ayrıca aynı mahallede bulunun iki üst ve iki alt odayı, bir sofayı, bir mutfağı, bir fırını, küçük bahçesi bulunan evini Allah rızası için şu şartlarla vakfettiğini bildirmişti:

- a. Hayatta olduğu sürece evde kendisinin oturması
- b. Vefatından sonra kızı Şerife Kerime'nin oturması
- c. Onun vefatından sonra oğlu Seyyid Mustafa'nın oturması
- d. Ondan sonra evlâtları, evlâtlarının evlâtları ve neslen ba'de neslin fertlerin oturması
- e. Evin tamir ve terimlerini yapmamaları
- f. Daha sonra Medine-i Münevvere fakirlerine ait olması.

Aişe Hanım'ın vekili olan Mehmed bu şartlarla evi vakıf mütevellî heyetine teslim etti. Ancak daha sonra, şartlı vakfın İmam Muhammed'e göre bâtil olması sebebiyle, mahkeme tarafından evin bu mütevellî heyetinden alınıp müvekkile Aişe Hanım'a iade edilmesini talep eder. Vakıf mütevellî heyetine sorulunca cevaben, İmam A'zam'a göre böyle bir vakfın meşrû olduğu söylendi. Ayrıca vakfedilen şeyden rücuun imkânsız olması sebebiyle vakfın olduğu gibi kalması gerektiği belirtildi. Bütün bu olaylar mahkemede kayıtlara geçmişti².

Bütün dünyaya örnek teşkil edecek şekilde toplum menfaatini gözeten **Vakıf müessesesi**, sosyal güvenliği tesis etmek amacıyla kurulmaktaydı. Çok değişik konularda vakıflar meydana

1. B 189/412 10b/2.
2. B 189/412 5a/1.

na getirilmisti. Herhangi bir malı veya başka şeyini vakfeden (vâkıf), mahkemeye başvurup tescil ettiriyor, şartlı veya şartsız olduğunu belirtiyor, varsa şartlarını ortaya koyuyordu. Mahkemeler, vâkıfın vakfettiği şeylerden rücuu, toplum menfaatini gözetmek amacıyla reddediyorlardı. Mahkeme vakıf tescili yaparken, vakıf müteveli heyetinden birinin bulunması şart koşuluyordu. Vakfiyelerde genellikle, vakfeden kişinin hayatı boyunca faydalandırılması, onun ölümünden sonra da yakınlarının ve neslinden gelen kimselerin istifade ettirilmesi şart koşuluyordu. Buna ilâveten vakıfda görevli olan ve faydalanan kişilerin (mürtezika) ne kadar ücret alacakları da açık bir şekilde kaydediliyordu. Osmanlı mahkemelerinde vakıf tescilinde ve bu kurumun işleyişinde Hanefî mezhebinin prensipleri esas alınmış ve uygulanmıştır¹.

-
1. Defterimizdeki diğer vakıf örneklerinden bazıları için bk. B 189/412 5a/1, 10b/2, 21a/2, 29a/2, 46a/3, 86b/3; Vakfın kuruluşu, vakıf mallarının idaresi, mütevellilerin sorumluluğu, vakıf mallarının tamiri ve bakımı, vakıf mallarının işletme yolları ve vakıfla ilgili diğer konularda, sicil kayıtları göz önüne alınarak yapılan bir çalışma için bk. Akagündüz, Ahmed, Şer'iyeye Sicilleri, s. 238-253; Vakıf ve ona bağlı konularla ilgili olarak teorik bilgiler için bk. Serahsî, a.g.e., XVIII, 27; el-Kasanî, a.g.e., VI, 118; İbn-i Abidin, a.g.e., III, 338; el-Malebî, el-Mültekâ el-Ebhur (trc. Mustafa Uysal), II, 421; Fetevâ-yı Hindiyeye, V, 498, 528; Merginânî, a.g.e., III, 13; Mavsîlî, a.g.e., III, 42-43; Bilmen, a.g.e., IV, 87; Dural, Mustafa, Nedenî Hukuk Dersleri, s. 233-235.

VIII- HİBE

Konuya değişik konularda vereceğimiz örneklerle başlamak istiyoruz:

1- Müslümanların Müslümanlara Hibeleri

1. Doğanbey Mahallesi'nden Hacı Abdullah Efendi, bütün kitaplarını Abdülvehhab oğlu Hafız Molla Abdullah'a hibe ettiğine dair mahkeme kaydır¹. (3 Zilhicce 1118)

Hibe edilen kitapların sayısı 100'e yakındır. Bunlardan sadece birkaçının adı şöyledir:

- a. Kâdî Tefsiri (1 cilt)
- b. Tefsir Usûlü
- c. Serhu'l-Hidâye
- d. Usûl-i Hadis
- e. Bahâristan Serhi
- f. Mecmau'l-Fetâvâ
- g. el-Miftâh (Sa'düddin Ali)
- h. el-Netâli' (Seyyid Ali)
- i. es-Safiye

2. Yıldırım Bâyezid Han Mahallesi'nden Abdülkadir kızı Fatıma'nın, aynı mahalledeki evini -ki, bir alt ve üst oda, bir sundurma, bir fırın ve meyveli-meyvesiz ağaçlardan oluşur- mahkeme huzurunda sutoğlu Ramazan'a hibe ettiğine dair kayıt². (8 Şaban 1119)

Örneklerde görüleceği üzere, hibeyi yapan kişilerin bazı şartları öngörerek hibe yaptıkları anlaşılıyor. Aynı zamanda

1. B 189/412 21b/2.
2. B 189/412 38a/2.

hibe ettikleri mallar, mütekavvim denilen ve şer'an almanın ve yararlanmanın mübah olduğu mallardı. Defterlere hibe kayıtları geçirilirken mal, mülk, kitap vs.nin bütün teferruatı zikrediliyordu. Hangi şartlarla hibede bulunulduğu da belirtililiyordu. Müslümanların yanısıra zimmilerin de hibede bulduklarını defter kayıtlarımız bize gösteriyor¹. Her konuda olduğu gibi, hibede de İslâmî prensiplere dikkat edilmiştir².

2- Defterde Hibe Örnekleri

a. Bir kişinin annesine yaptığı hibe:

Ali Paşa Mahallesi'nden Hacı Mehmed oğlu Seyyid Ali Çelebi'nin, annesine vekil olan Ali oğlu Veli Çelebi'ye evini hibe etmesi ve bundan sonra bu evin annesine ait olduğunu haber vermesi ile ilgili mahkeme kaydı³. (15 Zilhicce 1119)

b. Vekâleten küçük çocuğa yapılan hibe:

Kale dâhilinde Said Fakih Mahallesi'nden Mustafa oğlu Hacı Mehmed'in şahitler huzurunda Hacı Mustafa oğlu Ahmed Çelebi'yi vekil tayin etmesi ve Hacı Mehmed'in, vekili vasıtasıyla, hanımıyla müsterek olan evini Hüseyin oğlu Küçük Mustafa'ya

1. Örnekler için bk. B 189/412 58b/3, 38a/2.

2. Hibe, bir kimseye istifade edeceği bir şeyi lütuf ve ihsan olarak vermektir. Hanefîlere göre hibe, ivaz şart koşulmaksızın bir malın hâlihazırda temlikidir. Hibe hakkında nazari bilgi için bk. Merginânî, a.g.e, III, 224; Zeyleî, a.g.e, V, 91; el-Kâsanî, a.g.e, VI, 127-128; Serahsî, a.g.e, XII, 48 ; Sener, Abdülkadir, İslâm Hukukunda Hibe, s.32; Berki, A.Himmet, Mecelle, 866 ve 874. maddeler.

3. B 189/412 43a/1.

hibe ettiğini gösteren mahkeme kaydı¹. (5 Zilkade 1121)

c. Hanımın kocasına hibesi

Bursa'ya bağlı Selçukgazi köyünden Durmuş kızı Fatıma, kocası Mehmed oğlu Abdullah'a kendi isteğiyle 40.000 akçe mehr-i müeccelinden 20.000 akçesini hibe etmişti. Kalan kısmın 19.000 akçesine karşılık, aynı köyde kocasına ait bir ev ile içindeki mutfak eşyasını almış ve eşinden sadece bin akçe alacağı kaldığını ifade etmişti². (18 Rebiülevvel 1118)

Hibe^{ile} ilgili örneklerden anlaşılıyor ki, kayıtlar mahkemede deftere geçirilirken, hibe edenin adı, hibe edilen şeyin cinsi ve miktarı, kime hibe edildiği ve kimlerin şahit kılındığı belirtilir. Hibe kayıtları aynı zamanda, yakın akrabalara hibenin yapıldığını, bunlar arasında anne, baba, çocuklar, sütçocukları ve âzadlı cariyelerin önde geldiğini öğreniyoruz. Gerçekten de kendilerine hizmet etmiş olup sonradan âzâd edilen câriyelere hibenin yanısıra nafaka bile verildiği anlaşılmaktadır³. Hukuk kurallarına titizlikle uyulduğu anlaşılan hibe olayına bir de, o günkü toplumun şefkat, merhamet ve yardımlaşma konusunda eristikleri seviye açısından bakmak gerekir.

3- Defterde Hibe Konuları

Dört yıllık olayları ihtiva eden defterimizde, şu konuların hibe olarak değerlendirildiğini görmekteyiz:

a. Kadının kocasına mehrinin bir kısmını hibe etmesi

1. B 189/412 94a/2.

2. B 189/412 6b/3.

3. B 189/412 49b/1.

- b. Ev ve esyalarının hibe edilmesi
- c. Kitapların hibe edilmesi
- d. Elbise ve mefrûsâtın hibe edilmesi
- e. Mutfak ve esyalarının hibe edilmesi
- f. Bazı işyerlerinin hibe edilmesi

IX- EVLENME

Defterimizde evlenme konusunda çok sayıda kayda rastlamak mümkündür. Bu kayıtlarda normal evliliğin yanısıra, vekâleten evlilik ve evliliğin feshi gibi konulara ait belgeler de vardır. Konumuzu örnekler vererek açıklamak istiyoruz:

1. Emirsultan Mahallesi'nden Ahmed kızı Aise Hanım'ın, Mehmed oğlu Hüseyin ile ve kendi rızasıyla 3.000 akçe mehr-i müeccel karşılığında evlendirilmesiyle ilgili kayıt¹. (23 Cemaziyelevvel 1119) Öte yandan bu kayıt, şahitleri arasında iki kadını bulundurması bakımından oldukça önemlidir.

2. Azebbey Mahallesi'nden Hacı İbrahim kızı Abide Hanım'ın, Mehmed oğlu Bektas ile 4.000 akçe mehr-i müeccel ile evlenmesine dair mahkeme kaydı². (18 Rebiülevvel 1118)

Evlilik kayıtlarının tamamında, eslerin adları, hangi mahalleden oldukları, mehir miktarları yazılmış olup evliliğe şahit olan kişilerin kimlikleri de tesbit ediliyordu. Birinci örnekte olduğu gibi üç şahitten ikisinin kadın olması mümkündü, ancak üçüncünün mutlaka bir erkek olması da zorunlu idi. Mehirlere daha çok müeccel tesbit ediliyor, muaccel me-

1. B 189/412 97b/5.

2. B 189/412 97b/3.

hirlerle ilgili bilgilere kayıтта fazla yer verilmiyordu. Bunlara ilâveten evlenme ile ilgili kayıtların, defterimizde daha çok son varaklarda yer aldığını da belirtelim¹.

1- Evlenmede Vekâlet

Bu konuyla ilgili olarak enteresan bir örnek vermek ve açıklamak istiyoruz:

Tekke Mahallesi'nden Mustafa kızı Emine ergenlik çağına ermiş ve kendi isteğiyle babasını vekil tayin etmişti. Babası da onu, bir çift altın küpe, bir sandık, bir beledi döşek, bir entari, bir kilim, bir tencere, üç sahan, bir serpuş, bir hamam tası, sekiz kurus nakit mehr-i muaccel, 6.000 akçe mehr-i müeccel ile dengi olan İbrahim oğlu Ali ile evlendirmesine dair mahkeme kaydı².

Verdiğimiz bu örnekten, evlilik çağına ulaşmak için ergenlik devresine gelmek yeterli kabul edilirken, bu çağdaki bir kızın evlilik konularında babasını veya bir başkasını vekil tayin etmesinin mümkün olduğu anlaşılıyor. Öte yandan, evli çiftlerin tesbitinde denkliğin arandığı, çeyiz eşyasının yanında mehr-i muaccel ile müeccelin konusulduğu ve bütün bu hususların sicil defterine dikkatle kaydedildiği görülmektedir. Bütün bu konuların, sosyolojik yönüyle toplumun temelini teşkil eden aile yuvasına gösterilen özene işaret ettiği açıktır.

1. Evlilik konusunda geniş bilgi için bk. Serahsî, a.g.e, V, 331; Fetevâ-yı Hindiye, II, 253; Mavsılî, a.g.e, III, 83; İbn-i Abidin, a.g.e, II, 260; el-Kasanî, a.g.e, s.228-229; Cessas, Ahkâmü'l-Kur'an, II, 140; eş-Şirazi, el-Müzehheb, II, 42; Bilmen, a.ge, II, 7.
2. B 189/412 90a/1.

2- Evliliğin Feshi

Defterimizden bir örnek vererek konumuza giriyoruz:

Süzenkefen Mahallesi'nden Hüseyin kızı Emine, kayıp (mefkud) olan kocası Bektas oğlu Süleyman'den boşanmayı talep edip nikahının feshi için mahkemeye müracaat ederek; "Ben daha küçük iken annem Ahmed kızı Adilhan beni 6.000 akçe mehr-i müeccel ile Süleyman'la evlendirmişti. Ancak ben bu gece, dört saliha kadının şahadetiyle hayız görüp bülüğa eriştim. Süleyman'dan ayrılmayı talep ederim ve onun vekili Hamza'dan sorulmasını isterim". Mahkeme tarafından Hamza'ya sorulduğunda o, Emine'nin hâlen bülüğ çağına ermediğini söyleyerek davayı inkâr eder. Mahalleden âdil ve saliha kadınların şahadeti istendi, onlar da Emine'nin bu gece hayız gördüğünü belirttiler. Dolayısıyla mahkeme bu evlilerin nikâhlarını feshetti¹. (10 Şevval 1121)

Öncelikle bu kayıt, evli erkeklerin buldukları yerden ayrıldıklarında mutlaka bir vekil tayin ettiklerini, anne veya babanın küçük yaştaki kızlarını evlendirebildiklerini, ancak kız bülüğ çağına erdiğinde nikâhının feshini isteyebileceğini, bu durumun da bazı şahitler gerektirdiğini gösteriyor. Ayrıca kadının hayız görüp bülüğ çağına erip ermediğini tesbit edebilmek için en az dört sâliha kadının şahadetine ihtiyaç duyulduğu, erkek tarafının mağduriyetinin önlenmesi için onlara da söz hakkı verildiği anlaşılmaktadır.

1. B 189/412 90b/2.

X- BOŞANMA (TALÂK)

Bilindiği gibi boşanma, çok eski dönemlerden beri toplumları yakından ilgilendiren hukukî ve sosyal bir müessesedir¹. Osmanlı sicillerinde evlilik kayıtlarına gösterilen dikkati, boşanma kayıtlarında da müşahade etmekteyiz. Konuyla ilgili olarak iki örneği sergilemek istiyoruz:

1. Babazâkir Mahallesi'nden Abdurrahman kızı Fatıma Hanım'ın, Mahkemede şahitler huzurunda İshak oğlu Seyyid Mehmed Efendi'yi tayin etmesi ve esi Himmet oğlu Hasan Çelebi'nden 1.000 akçelik mehr-i müeccelini, nafaka ve süknâ karşılığında da 600 akçe -ki toplam 1.600 akçe eder-yi tamamen aldığını ve boşandığını bildiren mahkeme tescili². (13 Ramazan 1120)

2. Mizanoğlu Mahallesi'nden Mehmed kızı Emine'nin kocası Abdullah oğlu Hasan'dan 1.600 akçe mehr-i müeccelini, nafaka ve süknâ masrafları karşılığında 360 akçeyi -ki 1960 akçe eder- tamamen alıp boşandıklarını ve birbirlerine olan bütün haklarını ibrâ ettiklerini gösteren kayıt³. (11 Şaban 1120)

Bu kayıtlar boşanmada vekâletin geçerliliğini göstermekte, boşanmada kadına mehr-i müeccelin yanısıra nafaka ve süknâ masraflarının da ödendiğine işaret etmektedir. Ayrıca örnek teşkil edecek şekilde, eslerin boşanma sırasında haklarını ibrâ ettiklerini anlıyoruz. Mahkemede şahitler huzurunda yapılması meseleye resmiyet kazandırmaktaydı.

1. Boşanma (talâk), evlilik birliğinin herhangi bir sebeple sona ermesi, evlilik bağının kaldırılmasıdır.
2. B 189/412 62b/3.
3. B 189/412 60a/2.

Defterimizde yer alan boşanma örneklerinden bazılarına yer vermek istiyoruz:

a. Halvet olamadan boşanmaya dair kayıt:

Kurşunlu Mahallesi'nden Mehmed oğlu İbrahim, Himmət oğlu Ali'yi; İbrahim'in karısı İbrahim kızı Fatıma da Mehmed oğlu Abdurrahman'ı kendilerine vekil tayin ettiler. Abdurrahman mahkemede şöyle bir açıklamada bulunur: "Vekili olduğum İbrahim kızı Fatıma'nın yası küçük olup aralarında şiddetli geçimsizlik vardır. Halvet-i sahiha olmadan boşanmak istiyor. Nikâh akitleri yapılırken, Fatıma'nın mehri 10.000 akçe tesbit edilmisti. İbrahim'in şer'an mehrin 5.000 akçesini Fatıma'ya ödemesi gerekiyor, talep ederim". Ali de mahkemede cevâben sunları söyler: "Vekili olduğum İbrahim, 10 kuruş değerinde bir çift altunî yastık verip ayrıca nakit olarak 3.800 akçeyi ödedikten sonra diğer haklarını Fatıma'ya ibra ve iskat etmiştir. Annesi kızının bülüğundan sonra mehrinden dolayı dava ederse, kendi malından mehrini vereceğine kefil olmuştur"¹. (22Safer 1119)

b. Bosanmadan sonra mehrin ödenmemesi ile ilgili dava:

Muradiye Mahallesi'nden Halil kızı Aîşe, kocası Mehmed oğlu Hacı Yusuf'un, evlendikleri sırada 2.000 akçe mehr-i müeccel borcu olduğunu ve hâlen ödemediğini söyleyerek mahkemeden sorulmasını ve parasının ödenmesini ister. Hacı Yusuf da, nikâh akdi sırasında 2.000 akçe mehrin tesbitinin doğru olduğunu, ancak daha sonra karısının kendisinden 1.000 akçe mehr, 1000 akçe nafaka ve süknâ masrafı karşılığında hul' ta-

1. B 189/412 29b/2.

lebinde bulunduğunu ve muhâlaa yoluyla boşandıklarını belirterek boşandığı esinin istediği paranın hul' bedeli olduğunu söyler. Aynı mahallede oturan şahitlere sorulunca onlar, Aişe Hanım'ın 2.000 akçeyi hul' olunmak için Hacı Yusuf'a ferâğ ettiğine şahitlik ettiler. Bu sebeple Aişe mahkeme tarafından men edilmistir¹. (4 Muharrem 1119)

Verdiğimiz örneklerin ilkinde, eşlerin herbiri birer vekil edinerek mahkemeye başvurmuş, mahkemeye gidilişinin sebebi olarak da, kızın yaşının küçüklüğü ve şiddetli geçimsizlik gösterilmiştir. Ayrıca halvet gerçekleşmeden boşanmanın sağlanmasına gayret edilmiştir. Yine aynı örnek bize, küçük yaşlarda kızların vasîleri tarafından evlendirilebildikleri göstermektedir. Halvet-i sahiha olmadığı için, nikâh akdi sırasında vaad edilen mehrin yarısının verilmesi prensibinin uygulandığı müşâhede edilmektedir. İkinci örnekte ise, eşlerin herbiri bizzat mahkemeye giderek durumu açıklığa kavuşturmuşlardır. Aişe Hanım, haksız olduğunu bilmesine rağmen, mahkemeye giderek, daha önce değişik yollardan almış olduğu mehrini, tekrar almaya çalışmaktadır. Mahkeme de iki tarafı dindikten sonra, şahitlerin de ifadeleriyle Aişe Hanım'ın suçlu olduğu anlaşılarak mahkeme tarafından men'ine karar verilmiştir.

XI- MUHALAA (Para Karsılığı Boşanma)

Osmanlı mahkeme sicillerinde oldukça sık rastlanan ve incelediğimiz defterde alıs veriş kayıtlarından sonra hemen

1. B 189/412 25a/4.

ikinci sırada yer alan muhâlaa kayıtları, günümüzün aksine, o dönemde yaygın olan bir boşama türünü göstermektedir. Defterimizde 50'den fazla yer alan muhâlaa kayıtlarından bazı ilginç olanlarını ele alarak incelemek istiyoruz:

1. Alâeddinbey Mahallesi'nden Ahmed kızı Fatıma, kocası ile arasındaki geçimsizlikten dolayı şu şartlarla muhâlaa talebinde bulunmuştur: Kendisini boşaması karşılığında, 2.000 akçe tutarındaki mehr-i müeccelini, iddeti müddetince nafaka ve süknâ masraflarını talep etmeyecek. Kocası da bu şartları kabul ederek boşanmışlardı¹. (5 Zilkade 1121)

2. Umurbey Mahallesi'nden Abdullah kızı Rabia, kocası İbrahim oğlu Mehmed ile aralarındaki anlaşmazlıktan dolayı, kocasının zimmetindeki 500 akçe mehr-i müeccelinden, iddet süresince nafaka ve süknâ masraflarından kendini boşaması karşılığında vazgeçmek istemekte, ancak kızları Fatıma, 7 yaşına gelinceye kadar ona nafaka, giyecek ve diğer masraflarını ödemesini talep etmektedir. Kocası bu şartları kabul ederek birbirlerinden boşanırlar². (20 Sevval 1121)

Verdiğimiz örnekler, evlilik müessesesinin sona erdirilmesinde erkeğin yanısıra kadının da bazı hakları olduğunu göstermekte, ancak bazı şartlara bağlı olduğunu bildirmektedir. İslâm hukuku, ister kadın, ister erkek başlatsın, eşler arasındaki anlaşmazlıklar dolayısıyla evlilik hayatını sona erdiren "hul'" sistemini tanımıştır. Muhâlaada istek kadından gelirse, kadının bazı mal veya parayı esine vermesi veya daha önce ta-

1. B 189/412 94b/2.

2. B 189/412 92b/2.

ahhüt edilen bazı şeylerden vazgeçmesi gerekir.

Osmanlı mahkemelerinde, kocanın tek taraflı bir irade beyanıyla karısını boşaması (talâk) yanında, kadının çoğu ke-re mehir alacağından ve iddet müddetince nafaka isteğinden vazgeçmesi karşılığında kocasını, kendisini boşamaya razı et-mesi Osmanlı hukuk tarihi boyunca kullanılmış bir boşama tü-rüdür¹. Erkeklerin muhâlaa kayıtlarını defterlere kaydettirme amaçlarının en önemlisi; daha sonra eski eşlerinin vazgeçtik-leri alacaklarını tekrar istemelerini engellemektir.

Muhâlaa olayının gerçekleşmesi için kocanın rızası şart-tır. Bu aynı zamanda, Osmanlı toplumunda ailenin ataerkil bir hüviyete sahip olduğunu göstermektedir. Muhâlaa kayıtlarında genellikle ayrılma sebebi geçimsizlik olarak ifade edilmekte-dir. Muhâlaa vekiller yoluyla gerçekleşebilmekteydi.

Öte yandan defterimizde dikkati çeken diğer bir kayıt ise, gayr-i müslim bir kadının müslüman olan kocasından muhâlaa yoluyla boşanmayı talep etmesidir. Kayıt şöyle:

Bedreddin Mahallesi'nden Sergiz kızı Mateh, kocası İs-hak oğlu İbrahim ile aralarındaki geçimsizlikten dolayı 10.000 akçe mehr-i müeccelinden, iddet müddetince nafakasından ve süknâ masraflarından feragat edip, bir cilt Muhammediye kita-bı ve nakit 20 kuruş karşılığı boşanmak ister. Kocasını bu şart-ları kabul ederek birbirlerine haklarını ibrâ ederler².

1. Sözlük anlamı çıkarmak, gidermek, soymak manalarına ge-len hul', istilahta, kadının evlilik bağından kurtu-labilmesi için kocasıyla bir bedel karşılığında bo-şanma anlamına gelir. Bk. Karaman, Hayreddin, Mukaye-seli İslâm Hukuku, I, 183; Fetevâ-yı Hindiye, III, 255.
2. B 189/412 71b/2.

Bu son kayıтта, bir müslümanla evli olmasına rağmen gayr-i müslim olarak hayatına devam eden bir kadının, eşinden muhâlaa talebinde bulunması anlatılmaktadır. Öncelikle bu belge, gayr-i müslim kadınların müslümanlarla evlendikten sonra, kesinlikle din değıştirme mecburiyetiyle karşı karşı kalmadığını açıkça göstermektedir. Diğer hukukî açılarından müslümanlardan farklı bir statüde olmadığından, aynı şeyleri tekrarlamamanın faydası olmayacağı kanaatindeyiz. Bununla birlikte, bu son kayıt ve benzerlerinin, Osmanlı Türklerinde varolan engin hoşgörü ve müsamahayı, aksi ispatlanamayacak şekilde yansıttığı açıktır.

1- Muhâlaada Ferâgat Edilenler

Defter kayıtlarında muhâlaa olaylarında kadının ferâgat ettiği şeylerin ne olduğunu anlamak mümkündür. Ferâgat edilen şeyleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- a. Mehr-i müccel hakkından vazgeçme
- b. İddet süresince nafaka hakkından ferâgat
- c. Süknâ masraflarından ferâgat
- d. Çocukların nafaka ve diğer masraflarından ferâgat¹.
- e. Kocasında bulunan borcundan vazgeçmesi².
- f. Bazen kadın, mehir, nafaka ve süknâ masraflarından vazgeçmesinin dışında, para ödemesi³.
- g. Bazen kadın elbise, esya ve değışik mallardaki haklarından vazgeçmesi⁴.

1. B 189/412 64b/1.

2. B 189/412 47b/3.

3. B 189/412 71b/2.

4. B 189/412 64b/1;45b/2.

h. Erkeklerin de bazen muhâlaa talebinde bulunup bazı haklarından ferâgat ettikleri de olmuştur¹.

i. Velâyet yoluyla muhâlaa yapılabildiği gibi² vekâlet yoluyla da gerçekleştiriliyordu³.

2- Muhâlaa İle İlgili Dâva Örnekleri

1. Sivasîler Mahallesi'nden Hacı Sefer kızı Ümmühan adlı hanım mahkemeye müracaat ederek boşandığı kocası İbrahim oğlu Ahmed'in, hâlen 1.000 akçe mehr-i müeccelini, nafaka ve süknâ masraflarını ödemediğini iddia eder. Ahmed mahkeme tarafından sorguya çekildiğinde, Ümmühanla muhâlaa yoluyla boşanabilmek için sözünü ettiği mehir, nafaka ve süknâ masraflarından ferâgat ettiğini ve istemeye hakkının bulunmadığını kaydeder. Şahitlere gidildiğinde, onlar Ahmed'in haklı olduğunu ve Ümmühan'ın boşanabilmek için bütün haklarından vazgeçtiğini belirttiler. Mahkeme bu sebeple Ümmühan'ın iddiasını kabul etmez⁴. (12 Cemaziyevvel 1121)

2. Muradiye Mahallesi'nden Halil kızı Aîşe, kocası Mehmed oğlu Hacı Yusuf'un, nikâh akdi sırasında vaad edilen 2.000 akçe mehr-i müeccelini, boşanmış olmalarına rağmen ödemediğini belirterek mahkemece sorulmasını ister. Mahkeme Hacı Yusuf'u sorguladığında: "Aîşe ile 1.000 akçe üzerine nikâhlanmış, ancak daha sonra hul' talebinde bulunmuş ve muhâlaa şartı olarak 1.000 akçe mehr-i müeccel ve 1.000 akçe nafaka ve süknâ masraflarına mukabil bütün haklarından ferâgat ettiğini şahitler

1. B 189/412 80a/1.

2. B 189/412 11b/3.

3. B 189/412 45b/2.

4. B 189/412 74b/3.

huzurunda ikrar etmişti" der. Sahitlere gidilip Hacı Yusuf'un haklı olduğu ortaya çıkınca, mahkeme Aişe'ye davadan men eder¹. (4 Muharrem 1119)

3. Hasan Paşa Mahallesi'nden Mehmed kızı İhsane, mahkemeye müracaat ederek, kocası Mehmed oğlu Ahmed ile boşanmış olmalarına rağmen ödemesi gereken 10.000 akçe mehr-i müeccelini ödemediğini, ayrıca nafaka ve süknâ masraflarını vermediğini belirterek sorgulanmasını ister. Ahmed cevabında, İhsane'nin kendisinden muhâlaa yoluyla boşanmak istediğini, 10.000 akçe ve diğerlerini hul' bedeli sayarak kabul ettim, der. Ayrıca kendisinin bütün haklarını ibrâ ettiğini de kaydederek, İhsane'nin haksız olduğunu bildirir. Mahkeme de İhsane'nin davadan men'ine karar verir². (3 Rebiülâhir 1119)

XII- NAFKA

Defterimizde nafakayla³ ilgili kayıtlar da önemli bir yekün tutar. Çok sayıdaki nafaka kaydından sadece ikisine yer vererek olayların nasıl çözümlendiğini anlatmaya çalışalım:

1. Hacı Yakub Mahallesi'nden olup daha önce vefat eden Abdullah oğlu İbrahim'in nikâhlı karısı Mehmed kızı Ümmühan,

1. B 189/412 25a/4.

2. B 189/412 31b/1; Muhâlaa konusunda geniş bilgi için bk. Serahsî, a.g.e, VI, 172; Merginânî, a.g.e, II, 13; Subhi Salih, a.g.e, s.339; Fetevâ-yı Hindiye, III, 255; Karaman, a.g.e, I, 183; Aydın, M. Akif, İslam Osmanlı Aile Hukuku, s.114.

3. Sözlük anlamı çıkmak, gitmek, sarfetmek olan nafaka, aslında bir kişinin aile fertlerine sarf ve infak ettiği şeye denir. Geniş anlamda nafaka, yiyecek, giyecek, mesken ve hizmetçi giderlerini de kapsar. Bk. Bilmen, a.g.e, III, 444.

mahkemeye başvurarak, kocasından kalan mirastan kendisinin ve küçük kızı Aişe'nin nafakasının verilmesini ister. Hâkim de mirastan nafakalarına karşılık ikiser hisse verilmesini karara bağlar¹. (20 Muharrem 1119)

2. Şekerhoca Mahallesi'nden Mehmed kızı Şerife Abide Hanım'ın, nafakasının talebi için Seyyid Rüstem Ağa oğlu Seyyid İbrahim Ağa'yı vekil olarak tayin ederek eski kocası Abdullah oğlu Ahmed'den nafakasını ve çocukları Salih'in nafakasının verilmesini istemesiyle ilgili mahkeme kaydı². (7 Cemaziyelevvel 1119)

Örneklerden de anlaşılacağı üzere, nafaka isteyen kişi ile istenilen kişi arasındaki yakınlık dereceleri belgelerde kaydedilmiştir. Bosanan kadın mahkemeye müracaat ederek, eşi sağ ise bizzat kendisinden, sağ değil ise mirasından mahkeme kanalıyla ve günün ihtiyaçlarına göre tesbit edilmekteydi. Mahkemelerin nafaka tesbitinde hassas davranmaları, aynı zamanda Osmanlıların ve Osmanlı hukukunun kadına bakış açısını da tebarüz ettirmektedir. Defterimizde kayıtlarda; evli kadınların³, çocukların⁴, anne ve babaların⁵, âzâdlı câriyelerin⁶, zimmilerin⁷ nafaka aldıkları görülmüştür. Öte yandan, bütün bu kayıtların şahitler huzurunda kayda geçtiğini de ekleyelim.

1. B 189/412 46b/3.
2. B 189/412 35b/1.
3. B 189/412 46b/3, 35b/1.
4. B 189/412 2b/3, 68a/1.
5. B 189/412 88a/3, 93b/1.
6. B 189/412 46b/1.
7. B 189/412 57b/1.

XIII- KÖLE AZADI

Çağlar boyu mevcut olan kölelik müessesesi, İslâm'ın gelmesiyle tedricen kaldırılmaya çalışılmıştır. Ancak bu müessesenin Osmanlılar dönemine kadar devam ettiğini biliyoruz. Defterimizin ilgili olduğu devrin yanısıra, hemen hemen bütün Osmanlı devleti boyunca bu kurumun işlediği anlaşılmakta, müslümanların yanında zimmilerin de köleler edindiği tesbit edilmektedir. Müslümanların elleri altında bulunan kölelerin genelde İslâmı seçtikleri görülürken, zimmilerin kontrolü altındaki kölelerin de zimmi oldukları müşahede edilmektedir.

1- Müslümanların Köle âzâdı

Konuyla ilgili iki örneğe yer vermek istiyoruz:

1. İsabey Mahallesi'nden Hüseyin oğlu Mustafa Çelebi'nin, orta boylu, açık kaşlı, sarısin, elâ gözlü ve Rus asıllı kölesi müslüman olup Abdullah oğlu Şahin adını almış ve efendisi Mustafa Çelebi de onu, Cennete girmesine vesile olması ve Allah rızasını elde edebilmek için âzâd etmiştir¹. (12 Şaban 1119)

2. Şihâbüddin Paşa Mahallesi'nden Ahmed oğlu Hacı Mehmed'in, orta boylu, çatık kaşlı, elâ gözlü ve Çerkez asıllı cariyesi müslüman olup Abdullah kızı Gülistan adını almış ve efendisi onu Allah rızasını kazanabilmek için ve Hz. Peygamberin «من اعتق رقبة مسلمة اعتق الله له عتقاً منه النار» hadisine dayanarak âzâd etmiştir². (10 Şaban 1118)

1. B 189/412 3a/1.

2. B 189/412 16a/1.

Defterimizde bu konuyla ilgili kayıtlarda, köle sahibinin yanısıra kölenin fiziksel özellikleriyle nereli olduğu ve müslüman olduysa hangi adı aldığı belirtilmiştir. Diğer konulardan farklı olarak bu kayıtlarda, kölelerin, ^{azâd edilmesinde} Allah rızasının kazanılması amaç edinilmiş ve peygamber efendimizin sözlerinden ilham alınmıştır. Bunlara ilâveten mahkemede vekâlet yoluyla âzâd etmeler vuku bulmuş¹, sahibinin ölümünden önce köleyi âzâd ettiğine dair kayda rastlanmış² ve genellikle müslüman erkeklerin köleleri, müslüman kadınların da câriyeleri olduğu tesbit edilmiştir. Köle âzâdıyla ilgili kayıtların defterlere geçirilmesindeki asıl gayenin, kölelerin daha sonra uğrayabilecekleri haksızlıkların giderilmesi olduğunu da ilâve etmek isteriz.

2- Zimmilerin Köle Âzâdı

Defterimizde bu konuyla ilgili sadece bir örnek geçmektedir. Dört yıllık bir süreyi kapsayan defterimizde tek bir kaydın varlığı, o dönemde zimmilerin köle âzâdı konusunda müslümanlar gibi davranmadığını açıkça göstermektedir. Örneğimiz şu şekildedir: Hoca Mehmed Karamanî Mahallesi'nden Kırkor oğlu Ermiya'nın, kölesi Nihailî oğlu İvan'ı âzâd ettiğini gösteren mahkeme kaydı³. (25 Cemaziyevvel 1118)

Bu kayıtlarda, farklı olarak zimmi kölelerin nitelikleri belirtilmemiş, ancak âzâd eden ile edilenin isimleriyle buldukları mahalleye yer verilmiştir.

1. B 189/412 47a/3, 65b/3, 64a/1.
2. B 189/412 49a/4.
3. B 189/412 10a/1.

3- Köle Âzâdı İle İlgili Davalar

a. Mükâteb kölenin âzâd edilmesine dair dava:

Rus asıllı, elâ gözlü, müslüman olan Abdullah oğlu İvaz adındaki köle, mahkemeye gelerek, ölen efendisi Abdullah oğlu Mustafa'nın vefatından hemen önce hanımı ve müslümanlardan bir grubun huzurunda, beni 50 akçe mukâbilinde âzâd etmişti. Ancak efendimin hanımı Memi kızı İhsane Hanım, âzâd edilmediğimi iddia etmektedir. Mahkeme tarafından sorulmasını talep ederim, der. Mahkemece İhsane Hanım'a sorulduğunda o iddiasında diretir ve böylece şahitlerin ifadelerine başvurulur. Şahitler de, kölenin efendisi Mustafa tarafından âzâd edildiğine şahitlik ederler. Sonuçta İhsane Hanım'ın davadan men'ine karar verilir¹.

b. Tedbîren köle âzadıyla ilgili dava:

Elmalık Mahallesi'nden Seyyid İbrahim kızı Fatıma, mahkemede orta boylu, gök elâ gözlü, ve Rus asıllı olup İslâmı seçen Abdullah kızı Gülistan adlı cariye huzurunda dava ederek; bundan yedi sene önce kocası Mehmed'in kendisini terk ederek nafakasını ödemediğini ve nafakasının ödenebilmesi için Gülistan'ın ser'î izinle satılmasını talep eder. Gülistan'a sorulduğunda; Mehmed'in cariyesi olduğunu kabul ettiğini, ancak efendisi ölmeden önce son seferine çıkarken, müslümanlar huzurunda kendisini tedbîr-i mutlak ile müdebber kılındığını ve eğer efendisi ölürse kendisinin hür kalacağını söylediğini iddia eder. Tekrar Fatıma'ya sorulunca o inkâr eder ve

1. B 189/412 39b/3.

böylece şahitlere gidilir. Onlar da ifadelerinde câriyenin söylediklerinin doğruluğuna şahitlik ederler. Neticede mahkeme, Gülistan'ın âzâdına ve Fatma Hanım'ın da davadan men'ine karar verir¹. . (24 Safer 1121)

Kölelerin âzâdıyla ilgili olarak şunları ekleyebiliriz: Köleliği tasvib etmeyen ve köleliğin kaldırılmasında önderlik yapan İslâm dini, "köle âzâdı" müessesesini gündeme getirip uygulama sahasına sokarak bu konuda mevcut telakkilerden farklı bir anlayışa sahip olduğunu kesinlikle göstermiştir. İslâm dininin tavsiye ettiği ve yapanları cennetle mükâfatlandığı bu müessesenin islerliğinin hızlı yaşandığı dönem olarak Osmanlıları göstermek abartılmış bir hipotez sayılmamalıdır.

Defterimizde köleler tavsif edilirken genellikle "orta boylu, açık kaşlı veya çatık kaşlı, sarışın, elâ gözlü veya gök elâ gözlü" kalıbı kullanılmış, ancak bu tavsifin daha çok müslümanlara ait kölelerde ele alındığı müşâhede edilmiş, zimmilerin kölelerinde böyle bilgilere yer verilmediği görülmüştür. Müslüman kölelerin hiçbir baskı uygulanmaksızın İslâm'ı seçtikleri de anlaşılmaktadır. Son olarak zimmilerin hangi uyruklardan olduğuna değinmek istiyoruz. Defterimizde en çok Rus asıllı kölelerle ilgili belge vardır. İkinci sırayı Çerkez uyruklu köleler alırken, bunları Hırvat, Gürcü ve Nemçe asıllı köleler takip etmektedir.

XIV- MÜİKNÂME KAYITLARI

Defterimizde bu konuyla alakalı kayıtlar da sık sık

1. B 189/412 67b/2.

yer almaktadır. Diğer pek çok konuda olduğu gibi, bu konuda da müslümanlara ait mülknâmelerin yanısıra zimmilere ait de mülknâmeler vardır. Buraya konumuzla ilgili birkaç mahkeme kaydı almak istiyoruz:

1. Hamzabey Mahallesi'nden Receb oğlu Mehmed'in, yine aynı mahallede bulunan evini Hüseyin Çelebi'ye 20 kıta kuruşa satmış ve evinin evsafını bildiren mülknâmeyi ona teslim etmiş olduğuna dair mahkeme tescili¹. (18 Sevval 1121)

2. Hoca Tayyib Mahallesi'nden Veli oğlu Musa Çelebi'nin, hâlen nikâhlı olduğu hanımı İsmail kızı Neslihan'a, aynı mahalledeki evsafı belirtilmiş olan evini 50 kuruşa sattığına ve mülknâmeyi teslim ettiğine dair kayıt². (17 Sevval 1120)

3. Hacı İskender Mahallesi'nden Abraham oğlu Ağya adındaki zimminin, yine aynı mahalledeki evini annesi İnci'ye, kayıt tarihinden üç yıl önce 130 kuruşa sattığına dair mülknâme kaydı³. (12 Receb 1121)

4. Kocanâib Mahallesi'nden Kaplan oğlu Anoştas adındaki zimminin, yine aynı mahalledeki evinin yarısını, kardeşi Apostol'a 80 kuruşa sattığını gösteren mülknâme kaydı⁴. (22 Rebiülevvel 1119)

Osmanlı mahkemelerinde diğer konularda olduğu gibi hukukî açıdan müslüman-gayr-i müslim ayrımı yapılmamıştır. O, laylar mahkeme huzurunda ve şahitler gözetiminde yapılmış,

1. B 189/412 92a/2.

2. B 189/412 6b/1.

3. B 189/412 87a/1.

4. B 189/412 33a/1.

mülkün kime ait olduğu, kime satıldığı, nerede bulunduğu, hangi özelliklere sahip olduğu, hangi fiyata satıldığı açık bir biçimde belirtilmiştir. Bütün bu bilgileri içeren kaydın bir sureti de malı satın alana verilmiştir. Ayrıca kayıtlarda vekâleten mülk edinme yolunun da kullanıldığı anlaşılmaktadır¹. Bazen zamanında tescil ettirilemeyen mülk kayıtlarının, üçüncü örneğimizde görüldüğü gibi daha sonra tescil ettirildiği vâki olmuştur.

Öte yandan, ister mahkeme huzurunda, isterse mahkeme dışında gerçekleşsin, mülk alım satımları mutlaka mahkemelerde kayda geçiriliyordu. Bu hüviyetiyle Osmanlı mahkemeleri, aynı zamanda tapu sicil muhafızlığı görevini de yürütmekteydi. Böylelikle hiçbir anlaşmazlığın olmaması sağlanıyordu².

XV- VESÂYET

Defterimizde vesâyet³ konusuyla ilgili bir hayli kayıt vardır. Bir fikir vermesi açısından iki örnek vermekle yetineceğiz:

1. Hoca Yunus Mahallesi'nden olup vefat eden Sipahi Mehmed Efendi'nin, küçük yaşlardaki çocukları Mahmud ile İsmail'e miras olarak intikal eden malların muhafazası ve çocukların

1. B 189/412 23b/3, 29b/1, 60a/1.

2. B 189/412 64b/3, 87b/1.

3. Velisi ölmüş küçük çocukların veya hucr altında bulunanların mallarıyla ilgili işlerinin görülmesine "vesâyet", mümessiline de "vasî" denir. Hanefîlere göre küçük çocuğun velisi babasıdır. Babanın ölümünden sonra veli, babasının tayin ettiği kimsedir. Bk. el-Mavsılî, a.g.e, VI, 3; Merginânî, IV, 251.

himayesi için Yakub oğlu Mehmed'in vasî olarak tayin edildiğine dair mahkeme kaydı¹. (6 Şaban 1118)

2. Yenibezzaz Mahallesi'nden olup vefat eden Ali oğlu Hacı Ahmed, ölümünden önce küçük çocukları Mustafa ile Afife'nin müseccel vekilleri Seyyid Mustafa oğlu Seyyid Osman huzurunda mahkemede, Abdullah oğlu Süleyman'ı vasî tayin etmişti. Babalarından miras olarak çocuklara, aynı mahallede bir ev, Gemlik'te bir çiftlikteki hayvanlar, ekinler ve eşyalar kalmıştı. Süleyman da vasî olarak çocuklara intikal eden bütün mirası vasî sıfatıyla aldığına dair kayıt². (1 cemaziyelahir 1121)

Osmanlı devrinde küçük çocuklara, babalarının ölümünden önce vasî tayin edilerek onların himayesi ve mallarının korunması sağlanmıştır. Bu tip tayinlerde mahkemede şahitler hazır bulundurulmuş ve babanın, çocukların, vasînin isimleri sicillere kaydedilmiştir. Ayrıca vasîde birtakım nitelikler aranmış, güvenilir, sağlam, çocukların haklarına riayet edebilen bir özellikte bulunması istenmiş, vasînin hain veya görevini kötüye kullanma gibi bir durumla karşılaşılırsa, mahkemenin o kişiyi görevinden alıp başkasını tayin etme imkânı ortaya çıkmıştı³.

Vesâyet konusunun, Osmanlı toplumunun sosyal düzene gösterdiği ilgi açısından bakmak gerekir. Günümüzün sosyal problemlerinden biri olan sahipsiz çocuklar meselesinin Osmanlılar devrinde nasıl çözümlendiği bu kayıtlardan anlaşılmaktadır.

1. B 189/412 15b/1.

2. B 189/412 78a/2.

3. Bu konuda nazari bilgi için bk. Merginânî, a.g.e, IV, 251; el-Mavsîlî, a.g.e, IV, 67; Fetevâ-yı Hindiye, VIII, 324; el-Cezerî, a.g.e, III, 415; Bilmen, a.g.e, V, 180-181.

XVI- MİRAS

Defterimizde belge sayısının çokluğu bakımından ilk sıralarda yer alan diğer bir konu da miras taksimi ve devalarıdır. Bu konuyu incelerken müslümanlarla zimmileri ayrı başlıklar altında ele almak istiyoruz:

1- Müslümanların Miras Taksimi

1. Aslen Karamanlı olup Gemlik kazasına bağlı Kurşunlu köyünde otururken vefat eden Hamza oğlu Şahbaz'ın mirası, hanımı Abdullah kızı Gülistan ile oğlu Seyyid Osman'a intikal etmişti. Miras anne-oğul arasında paylaştırıldıktan sonra, Seyyid Osman, kendisine intikal eden evini ve iki bağını 135 kuruşa Mehmed Ağa'ya satmıştı¹. (21 Cemaziyevvel 1121)

2. Kiremitçi Mahallesi'nden vefat eden Ahmed oğlu Ali'nin mirası, hanımı Mehmed kızı Fatıma'ya, annesi Mehmed kızı Aişe'ye ve oğlu Ali'ye intikal etmişti. Ser'an hisseleri belli olduktan sonra Ali vefat etti. Onun hissesi annesi ve ninesi Aişe'ye geçti. Dul kalan Fatıma da evlenerek kocası Saban oğlu Mehmed'i kendisine vekil olarak tayin etti. Kocası vasıtasıyla eski eşinin mirasından mehr-i müeccelini aldıktan sonra bütün haklarını Aişe Hanım'a ibrâ ve iskat ettiğine dair mahkeme kaydı². (24 Cemaziyevvel 1121)

Osmanlı mahkemelerinde miras konularının ferâiz hukukuna göre çözüme kavuşturulmuştur. Herhangi bir ölüm sonucu, ortaya çıkan miras konusu, devlet kanalıyla mahkemede halledi-

1. B 189/412 76a/2.

2. B 189/412 77a/1.

lip kayıtlara geçirelerek, daha sonra çıkabilecek tartışmaları temelinden çözümlenmişti. Meselelerin çözümünün şahıslara bırakılmadan devlet eliyle halledilmiş olması, toplumun sosyal düzeninin de sağlanmış olması anlamına gelmekteydi. Ayrıca miras taksiminde vekillerin kullanıldığı olmuş¹, kadınların kocalarının borcu olan mehr-i müeccellerini terekelerinden almış², miras taksimi yapıldıktan sonra hisse sahiplerinin kendilerine düşen hisseleri sattıklarına rastlanmış³, miras dağıtımının sonunda vârislerin birbirlerine geçen hakları konusunda sulh yapmayı terketmediklerine⁴ şahit olunmuştur.

2- Zimmilerin Miras Taksimi

Sicil kayıtları bize, zimmilerin de pek çok meselede olduğu gibi miras konusunda Osmanlı mahkemelerine müracaat ettiklerini göstermektedir. Bu hususta sadece bir örnek vererek konuya açıklık getirmek istiyoruz:

Kayabaşı Mahallesi'nde ölen Kostantin'in terekesi, hanımı Hazar kızı Tarandafil'e, oğulları Sadel, Kolli ve kızı Efiştasi'ye intikal etmişti. Miras hukukuna göre hisseleri sekizden ibaretti. Bir hisse Tarandafil'e, ikişer hisse oğullarına, bir hisse de kızına düşmüştü. Hisselerin paylaşılmasından sonra, Panayot, aynı mahallede babalarından kendisine miras olarak intikal eden evlerinin iki hissesini 110 kuruşa erkek kardeşine sattığına dair mahkeme kaydı⁵. (15 Cemaziyelevvel 121)

1. B 189/412 53b/2.
2. B 189/412 77a/1.
3. B 189/412 76a/2.
4. B 189/412 77a/1.
5. B 189/412 75b/1.

Verdiğimiz bu örnekte olduğu gibi, zimmiler kendi rızalarıyla mahkemeye gitmekteydi. Miras meseleleri, İslâm miras hukukuna göre vârislere taksim edilmekteydi. Zimmilerin de, aynen müslümanlar gibi ser'î taksimi kabul edip mahkemeye başvurmaları ve meselelerinin halledilmesinin istenmesi, Osmanlıların teb'alarına milliyet farkı gözetmeksizin muamelede bulunduklarının bir göstergesidir¹.

3- Miras Davalarından Örnekler

a. Müslümanların miras davalarıyla ilgili bir örnek:

Enbiya Mahallesi'nde ölen Mehmed oğlu Cebçi Mustafa Çelebi'nin mirası, hanımı Hasan kızı Ümmügülsüm'e, oğlu İvaz Çelebi'ye, kızları Aise, Fatıma ve Ümmühan'a intikal etmişti. Hisseler ser'an taksim edildikten sonra kardeşlerden Fatıma, vekili vasıtasıyla kardeşi İvaz'ı mahkemede dava eder. Davasında, hissesini kardeşi İvaz'a 15 kuruşa satmasına rağmen, ancak 8 kuruşu aldığını, geri kalan 7 kuruşun ödenmesini ister. Ancak İvaz'a mahkemece sorulduğunda iddiayı inkâr ederek 15 kuruşu ödediğini ve buna müslümanlardan bir grubun şahit olduğunu söyler. Şahitler de İvaz'ın haklılığına şehitlik edince, mahkeme Fatıma'nın davasının men'ine karar verir².

b. Zimmilerle ilgili bir miras davası:

Selçuk Hatun Mahallesi'nde ölen Kırakoz oğlu Martoros'un mirası oğlu Kırakoz ve kızları Vanton ile Ahsabat'a

1. Miras konusunda nazari bilgi için bk. Serahsî, a.g.e, XXIX, 136-137; el-Mavsılî, a.g.e, IV, 85-92; eş-Şevkânî, Neylü'l-Evtâr, VI, 57; İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 310; Bilmen, a.g.e, V, 240.
2. B 189/412 92b/1.

intikal etmişti. Şahitlerin -ki iki müslüman şahittir- ifadelerine göre Martoroş, aynı mahallede bulunan vakıf evini kardeşi ile beraber kiralamışlardı ki, bu durum bütün mahalle halkınca bilinmektedir. Bunun dışında çocukların herbiri 50'şer kuruş ve terekeden kendilerine düşen paylarını alarak birbirlerine haklarını ibrâ ve iskat ettiklerini gösteren mahkeme kaydı¹. (29 Cemaziyelâhir 1120)

Bu kayıтта, ölünün bıraktığı mirasın kendi mülkü olup olmadığı araştırılmış ve şahitlerin ifadesine başvurulmuştur. İlgili çekici olan husus, şahitler olarak müslümanlara başvurulmuş olmasıdır. Bunun sebebi de kâfirlerin şehâdetinin dinimizce geçersiz sayılmasıdır.

4- Münâsahalı Miras Taksimi

Miras taksimi konusunu bir açıdan münâsahalı ve münâsahasız diye ikiye ayırmak mümkündür. Münâsahasız miras taksimi, yukarıda verdiğimiz örneklerde de olduğu gibi, vârisler henüz sağ iken terekenin vârisler arasında paylaştırılması anlamına gelir. Ancak bunun dışında, terekenin taksiminden önce vârislerden birinin veya birkaçının ölümü halinde bunlara düşen hisselerin, ölen kişinin vârislerine intikâli manasındaki münâsahalı miras taksimi² de vardır. İşte buna bir örnek:

Emirsultan Mahallesi'nden olup 12 yıl önce vefat eden Mehmed oğlu Hasan Çelebi'nin mirası vârislerine intikal etmişti. Miras hukukuna göre tereke 160 hisseden ibaretti. Vâris-

1. B 189/412 60b/1.

2. Bu konuda geniş bilgi için bk. Serahsî, a.g.e, XXX, 55; Bilmen, a.g.e, V, 212; Karaman, a.g.e, I, 430.

ler ise şunlardı: Hanımı Abdullah kızı Fatıma, kızları İnşane ve Rahime ve oğlu Mehmed idi. Miras taksimi daha gerçekleşmeden vârislerden Mehmed öldü. 160 hisseden ibaret olan mirasın taksimi için vârislerden Fatıma ve Rahime, şahitler huzurunda Himmet oğlu Molla Mustafa'yı, tereke taksiminde paylarının alınması için vekil tayin etmişlerdi. Ayrıca Rahime'nin kocası Ali oğlu Hacı Murtaza mahkemeye gelerek şöyle bir iddiada bulunmuştu: Esime babasından intikal eden ev 9 yıl önce Ali Çelebi'ye 50 kuruşa satılmıştı. Bu sebeple 50 kuruşun esime ödenmesi gerekir. Durumun iddia edildiği gibi olduğu anlaşılacak Rahime'ye 50 kuruşun ödenmesi gerektiğine karar verilir¹. (20 Şevval 1119)

Görüldüğü üzere münâsahalı miras taksiminde, ölen kişinin hissesi, diğer vârislerin hisselerine katılıyor ve tekrar bir paylaştırmaya gidiliyor. Ancak hemen kaydedelim ki, bu konuyla ilgili kayıtlar defterimizde ve diğer sicil kayıtlarında az sayıda yer almaktadır.

Son olarak, bülüğ çağına erişen bir yetimin mirasının kendisine verildiğine dair örneklerin de olduğunu belirtelim. Defterimizdeki bir kayıttan, vesâyet altında bulunan bir çocuğun 15 yaşına geldiğinde, mahkemeye gelerek ergenliğe ulaştığını ve vasîsinden, kendisine ait olan malların keslim edilmesi gerektiğini ve şahitlerce kendisinin bülüğe ulaştığının tesbit edilebileceğini belirten bir bilgiyle karşılaşıyoruz². Mahkeme araştırmanın sonucunda, çocuğun haklı olduğunu belirterek vasîden ona ait malların çocuğa iadesine karar verir.

1. B 189/412 41a/4.

2. Bk. B 189/412 75b/2.

XVII- İFLÂS

Defterimizde müslümanlarla birlikte zimmilerin de iflâsa düstüklerini gösteren kayıtlar mevcuttur. Müslüman ve zimmilerin iflâsına dair defterimizden birer örnek vererek açıklamalarda bulunmak istiyoruz.

1- Müslüman ve Zimmilerin İflâsına Dair Örnekler

a. Müslümanların İflâsı

Enarlı Mahallesi'nden Mehmed oğlu Hüseyin, mahkemeye gelerek, şu anda Bursa'da ikamet etmekte olan Abdurrahman oğlu Konyalı Mustafa'ya 14 kuruş borcu olduğunu, ancak borcunu ödeyemediğinden dolayı Sultâniye hapisanesinde 45 gün süreyle mahpus tutulduğunu, buna rağmen borcunu ödemeye gücü olması ve müflis duruma düşmesi yüzünden serbest bırakılmasını mahkemeden talep eder. Mahkeme davacının iddiasının doğru olup olmadığını mahalle, halkından soruşturur ve davasında haklı olduğunu, hatta üstündeki elbisesinden başka hiçbir şeyi olmadığını karar verir ve Abdi Efendi'nin kefâletiyle serbest bırakır¹. (18 Ramazan 1118)

Örnek olarak verdiğimiz mahkeme kaydı, öncelikle borcunu ödeyemeyen kimselerin hapis cezasına çarptırıldığını gösteriyor. Kendisinin veya başkasının ikrarıyla müflis olduğu tesbit edilen kişinin, ne kadar borç aldığı, nerede oturduğu, kimden borç aldığı şahitler huzurunda sicile geçiriliyordu. Müflis olduğu kesinlik kazanan kişi kefâletle serbest bırakılıyordu.

1. B 189/412 62b/2.

b. Zimmilerin iflâsı

Ahmed Paşa Mahallesi'nden Abdullah kızı Aişe Hanım, mahkemeye gelerek Nikola kızı Nigar'a 22 kuruş borç verdiğini ve borcunu ödeyemediği için hapse mahkum olduğunu söyler. Mahkeme, ehl-i vukûf olarak bilinen Mehmed oğlu Ali, Resul oğlu Mehmed Çelebi ve Ahmed oğlu Hacı Mehmed müslümanlara ve ayrıca iki zimmiye sorduğunda, bunlar herbiri ayrı ayrı Nigar'ın fakir olup borcunu ödemekten âciz duruma düştüğünü ve üstündeki cloisesinden başka bir şeyi olmadığını ifade ettiler. Mahkeme de bunlara dayanarak Nigar'ın tahliyesine karar verir¹. (15 Cemaziyevvel 1118)

Bu örnek, müslümanlarla gayr-i müslimlerin aynı kategoride değerlendirildiğini ve herhangi bir gruba hukukî bir ayrıcalık tanınmadığını göstermektedir. Farklı olarak zimmi şahitlerin yanında mutlaka müslüman şahitlerin ifadelerine başvuruluyordu. Aslında şahitlik konusu hariç, diğer bütün muamelelerde müslümanlarla zimmiler arasında bir ayırım gözetilmemiş ve Osmanlı toplum düzeninin devamı ideal manada sağlanmıştı.

2- İflâs Tesbitinin Esasları

Borçlu veya borç veren kişinin mahkemeye başvurarak, borçlu olması sebebiyle hapse düşen kişinin tahliye edilebilmesi sağlanmakta, ancak belli esaslar çerçevesinde kayıtlara geçirilmekteydi. Kayıtlarda şu hususlar oldukça belirgindir:

- a. Kisinin gerçekten borçlu olup olmadığı,
- b. Kimden ne kadar borç alındığı,

1. B 189/412 95b/2.

c. Kişinin borcunu ödemekten imtinâ edip etmemesi,

d. Olayın isbatı için şahitlerin ifadeleri. Bu konuda mutlaka müslümanların ifadelerine başvurulduğunu belirtelim.

e. Olayın şahitler ifadelerinden sonra, borçlunun gerçekten müflis olup olmadığına mahkemenin karar vermesi.

f. Müflis olduğu anlaşılan bir kişinin kefâlet yoluyla tahliye edilebilmesi.

İflâs ile ilgili davalarda yukarıda belirttiğimiz esaslar gözönünde bulundurulmuş ve kayda geçirilmiştir¹.

XVIII- KEFÂLET

Bu konuya iki örnek vererek başlamak istiyoruz:

1. Binbaşı Ahmed'in, borcu olan 17 kuruşu ödemesi için Derviş oğlu Çırak Mustafa'yı kefil tayin ettiği ve ona parayı teslim ettiğine dair mahkeme kaydı². (21 Cemaziyelâhir 1118)

2. Hoca Yunus Mahallesi'nden Mustafa oğlu Hüseyin, Seyyid Muhammed Çelebi'den 7 kuruş 8 para borç almış, Hüseyin de borcunu ödeyememesi sebebiyle hapse düşmüştü. Müflis olup olmadığı mahalle halkından araştırılmış, gerçekten müflis olduğu tesbit edilmişti. Annesi İbrahim kızı Neslihan, oğlu Hüseyin'e kefil olması konusunda mahkemeye talepte bulunur. Mahkeme de Hüseyin'in kefâletle serbest bırakılmasını sağlar³.
(12 Cemaziyevvel 1118)

1. Geniş ve nazari bilgi için bk. Tecrid, VII, 271; İbn-i Rüşd, a.g.e, II, 285; Sahih-i Müslim Tercümesi, V, 77-78; Sünen-i İbn-i Mâce Tercümesi, VI, 446-448; Dural, Mustafa, Medeni Hukuk Dersleri, s.15.

2. B 189/412 97b/4.

3. B 189/412 9a/2.

Osmanlı mahkemelerinde tutulan kayıtlar çok değişik konularda kefâletin islerliğinin varlığını yansıtmaktadır. Şahitler ve mahkeme huzurunda tutulan bu kayıtlar bize, kefâlet konusunun sosyal bir olay olduğunu göstermektedir. Kefâlet konularında tutulan sicillerde, kimin kime, hangi amaçla kefâlet verdiği açıkça belirtilmektedir¹.

XIX- İCÂR

Cins ve miktarı belli olan bir menfaatı, belirli bir bedel karşılığında belirli bir zaman için bir başkasına vermektir, şeklinde tarif edilen icâr² konusunda defterimizde bazı kayıtlara rastlamaktayız. Bu konuda iki örneğe yer vereceğiz:

1. Mücellidî Mahallesi'nden Osman oğlu Mehmed Çelebi, mahkemede Ahmed Bey'in, babasından Postalcılar Hamamı'nı ve diğer eşyaları 200 kuruşa kiraladığını, ancak babasının vefatından sonra kirayı ödemediğini ve bu durumun mahkemece sorgulanmasını talep eder. Ahmed Bey de cevâben borcunu ödediğini ve buna şahitlerinin olduğunu söyler. Şahitlere sorulunca onlar da, Ahmed Bey'in haklı olduğunu belirtirler. Mahkeme de Mehmed Çelebi'yi davadan men eder³. (24 Şevval 1118)

2. Bursa'dan Hasan Efendi oğlu Mehmed'in vekili Osman Efendi oğlu Molla Ahmed Efendi vasıtasıyla mahkemede, Kazzaz oğlu vakfının mütevellî heyetinden Helvacızâde Mustafa oğlu

1. Kefâlet konusunda nazari bilgi için bk. Serahsî, a.g.e, XV, 160-161; el-Kâsânî, a.g.e, VI, 1; el-Mavsîlî, a.g.e, II, 169; Bilmen, a.g.e, VI, 248.
2. Serahsî, a.g.ç, XV, 74; Bilmen, a.g.e, VI, 156.
3. B 189/412 18b/3.

Hacı Mehmed huzurunda şöyle der: Vekili bulunduğum Mehmed, 50 akçe vazife ile ve beratla adı geçen vakıfta görev almıştı. Su ana kadar 1260 akçe alacağı vardır, ancak vakıf mütevellisi müvekkilimin parasını ödemekten imtina etmektedir. Mahkemece vakıf mütevellisine sorulmasını ve müvekkilimin parasının ödenmesini talep ederim. Mahkeme tarafından müteveliye sorulduğunda, müteveli, Mehmed'in vakıfta çalıştığını kabul eder ve alacağından 260 akçesini düşürerek geri kalan 1000 akçeyi Mehmed'e öder¹.

İcar kayıtlarında kimin neyi icara verdiği, hangi süreyle sınırlandırıldığı, hangi şartlarla kiralandığı, kime icâra verildiği, vekâlet söz konusu olmuşsa vekilin kimliği ve vekâlet niteliğine sahip olup olmadığı tesbit edilirdi. Şahitlerin mahkemeye getirilip hazır bulundurulmasına itina gösterilir, eğer olaya şahit olan kişiler yoksa kişiye yemin etmesi teklif edilirdi².

XX- BORÇLANMA

Konumuzun defterdeki kayıtlarda nasıl ele alındığını göstermek için müslümanlara ait iki borçlanma örneği vermek istiyoruz.

1. İbrahim Paşa Mahallesi'nden Osman oğlu Molla Ahmed, kayınvalidesi İbrahim kızı Fatıma Hanım ile beraber Mustafa Ağa'dan 35 kurusa iki top kumas aldıklarını ve birbirlerine

1. B 189/412 73a/1.

2. İcâr konusunda nazari bilgi için bk. Serahsî, a.g.e, XV, 74-76; Zeleî, a.g.e, V, 105; el-Mavsılî, III, 55-62; Fetevâ-yı Hindiye, VI, 357-370; Bilmen, a.g.e, VI, 156-164.

kefil olduklarını söylerler. Ancak Mustafa Ağa, borçlarından 17,5 kuruşun kaldığını, mahkemece sorularak tarafına ödenmesini talep eder. Mahkeme Molla Ahmed ve Fatıma Hanım'a sorduklarında Mustafa Ağa'nın haklı olduğunu belirterek geri kalan borçlarını Seyyid Mustafa Ağa'ya daha sonra ödeyeceklerine dair güvence verirler¹. (25 Rebiülahir 1118)

2. Alacamescid Mahallesi'nden Mehmed kızı Aişe, kocası Mehmed oğlu Ali'yi dava ederek onun kendisine 70 kuruş borcu olduğunu ve mahkemece kendisine sorularak alacağının verilmesini ister. Ali cevabında hanımına 70 kuruş borcu karşılığında ona, 16 kuruşluk incili bir sim kuşak aldığını ve nakit olarak da 45 kuruş ödediğini söyleyerek borcunun kalmadığını iddia eder. Şahit olmaması sebebiyle Ali'ye yemin etmesi teklif edilir. O da yemin eder. Mahkeme de Aişe Hanım'ı davadan men eder². (25 Şevval 1121)

Buna benzer örneklere gayr-i müslimlerde de rastlamak mümkündür³. Bilindiği gibi, sosyal bir ortamda yaşamak zorunda olan insanın borç almadan yaşaması hemen hemen mümkün değildir. Borç kayıtlarında kimin borç verdiği, kimin aldığı, borç verilen miktar, borç verilme sebebi ve varsa diğer hususlar kayda geçirilirdi. Borç alan borcunu ödeyemeyecek gibi ise, kendisinden kefil de istenebiliyordu. Şahitlerin bulunmadığı zamanlarda yemin etme yoluna başvuruluyordu. Sözünü ettiğimiz konular, zimmilerde de aynı şekilde gerçekleşiyor, şahitler bulunmadığı zaman zimmilerin yeminlerine müracaat ediliyordu.

1. B 189/412 9a/3.

2. B 189/412 93b/3.

3. Bk. B 189/412 65b/2.

XXI- GASP

Osmanlı mahkemelerine intikal eden olaylardan biri de gasp ile ilgilidir. Defterimizde bu konuda yer alan kayıtlardan ikisine burada yer vereceğiz:

1. Bursa'da Hacı İlyas oğlu Mustafa, kardeşi Hacı Ali'yi mahkemede dava ederek, Alacahırka Mahallesi'nde iki kardeşe ait olan 1,5 dönümlük bahçeyi kardeşinin zaptettiğini, aslında bahçenin yarısının kendisine ait olduğunu ve hissesini talep ettiğini belirtir. Hacı Ali'ye sorulduğunda, kardeşinin, kendi hissesini Mustafa oğlu Veli'ye borcuna karşılık 40 kuruşa sattığını, sonradan bu hisseyi Hacı Veli'den 20 kuruşa satın aldığı ifade ederek, gerekirse şahitleri de temin edebileceğini bildirir. Sonuçta mahkeme Mustafa'yı davadan men eder¹. (19 Şevval 1119)

2. Değirmenlikızık köyünden Abdullah oğlu Ahmed'in kızı Habibe, vekili İbrahim oğlu Halil vasıtasıyla mahkemede, kendisine ait olan 1,5 dönümlük kestane bahçesini Hacı Mehmed oğlu Salih Çelebi'nin haksız yere zaptettiğini bildirerek mahkemece sorgulanmasını ister. Salih Çelebi'ye sorulduğunda, bu bahçeyi vefat eden Habibe oğlu Molla İbrahim'den 60 kuruşa satın aldığını ve bu olaya görgü tanıklarının da olduğunu haber verir. Şahitler de Salih Çelebi'nin haklı olduğunu söyleyince, Habibe davadan men edilir². (10 Cemaziyelevvel 1118)

Osmanlı toplumunda gasp olayları mahkemelere intikal ettirilmekte, kimin, neyi, nasıl ve nerede gasbettiği tesbit e-

1. B 189/412 40a/2.

2. B 189/412 11a/2.

dilmekteydi. Gasp olayında kesin bir sonuca varabilmek için şahitlerin ifadeleri ayrı bir önem kazanıyordu. Öte yandan aynı konuyla ilgili olarak zimmilere ait pek çok gasp olayına rastlıyoruz¹. Ancak aynı manada örnekler olduğu için bunlara dair örnekleri vermeyi zâid bulduk. Yine de şunu söylemek mümkündür. Gasp olayı defterlere intikal ettirilirken veya mahkeme tarafından sonuca gidilirken, müslümanlarla gayr-i müslimler arasında bir ayrıcalık gözetilmemiş ve İslâm hukunun kuralları işletilmiştir².

XXII- İHBAR

Değerlendirmeye çalıştığımız defterde az sayıda da olsa ihbar kaydına tesadüf ediyoruz. Toplumda varolan haksızlıkları kabullenemeyen dürüst karakterli insanlar, gördükleri bazı hadiseleri zaman zaman mahkemeye gelerek ihbar etmekte ve böylece haksızlığın giderilmesine katkıda bulunmaktaydılar. İhbar konusuna defterimizden iki misal vereceğiz:

1. Arablar Mahallesi'nden Mustafa kızı İhsane söyle bir istihbâratta bulunurak aynı mahalleden İmam Mehmed oğlu Hasan ve Tüccar Mehmed oğlu Recob huzurunda söyle der: Adı geçen mahallede bir üst ve alt oda, bir bodrum, bir ahır, bir akarsu, ve bir küçük bahçeden olusan evim, annem Ümmühan'ın vefatından sonra miras yoluyla intikal etti. Bu ifadelerin doğru o-

1. Bk. B 189/412 13b/2, 9b/3.

2. Gasp konusunda nazari ve geniş bilgi için bk. Serah-sî, XI, 49; Merjinânî, a.g.e, IV, 12; Fetevâ-yı Hindiyeye, X, 505-506; Bilmen, a.g.e, VII, 330 vd.

lup olmadığı şahitlere sorulduğunda, onlar İhsane'nin haklı olduğunu ifade ettiler. Mahkeme de evi İhsane'ye verir¹. (9 Cemaziyelâhir 1121)

2. Bursa'da ikâmet etmekte olan Mehmed oğlu Ali, mahkemeye gelerek şöyle bir ihbarda bulunur: Hanımım Mehmed kızı Aise, 50 kuruş mehr-i müeccelinden, iddet süresince nafaka ve süknâ masraflarından ve 40 kuruşluk alacağından feragat etmek kaydıyla benden hul' yoluyla bosanma talep etmektedir. Ben de ona, iki gömleklik keten bez, bir sandalye, bir ocak perdesi, sarı ipekten bir çuha, bir yemeni, bir keten tarağı ve bir yastık yüzü teslim ettim. Bütün bu şartlar^{karşılık} muhâlaa yaptık. Mahkemedeki şahitler huzurunda yapılan bu ihbar kayda geçirilerek ikisinin muhâlaa yoluyla boşandıkları tescil edilir². (26 Şevval 1121)

Bu konuyla ilgili mahkeme kayıtlarında, istihbâratta bulunan kişinin kimliği tesbit edilmiş ve ihbar ettiği konunun doğruluğunu şahitlerce ispat etmesi istenmiştir. İncelediğimiz defterde, özellikle mülk ve hul' konusunda ihbarlara rastlıyoruz. Ancak diğer defterlerde değişik konularla ilgili ihbarların olması muhtemeldir. Mülk ihbâriyle ilgili kayıtlarda mülkün kime ait olduğu ve hangi özellikleri içerdiği kaydedilirken muhâlaa kayıtlarında, kimlerin boşandıkları, hangi şartlarla muhâlaa ettikleri tesbit ediliyordu³. Zimmilerle ilgili kayıtlarda da söylediğimiz hususlar geçerlidir⁴.

1. B 189/412 81b/2.

2. B 189/412 93b/2.

3. Genişbilgi için bk. el-Kâsânî, a.g.e, VI, 111-112; Mevdu-dî, İslâmda Hükûmet (trc. Ali Genceli), s.469.

4. Bk. B 189/412 93b/4.

XXIII- İHTİDÂ

İncelemeye çalıştığımız defterde ihtidâ konusıyla ilgili sadece iki belge vardır. İki örneğimizi de aşağıya alıyoruz:

1. Daha önce Hıristiyan taifesinden olan Mıgırdıç adındaki kişi, kendi istek ve arzusuyla mahkemeye gelerek şahitler huzurunda Hıristiyan dinini terkettiğini bildirmiş ve kelime-i şehâdet getirerek İslâm dinine girmiş ve Ahmed adını almıştı. Mahkeme de bu olayı kayda geçirmisti¹. (7 cemaziyelâhir 1121)

2. Daha önce Yahudi dinine mensup olan Yanaki mahkemeye gelerek, kendi isteğiyle Yahudi dininden ayrıldığını ve kelime-i şehâdeti getirerek müslüman olduğunu şahitler huzurunda ikrar ederek Mehmed adını almıştı. Bu konuyla ilgili mahkeme tescili². (25 Cemaziyelâhir 1118)

Örneklerini verdiğimiz her iki ihtidâ kaydında, gayr-i müslimlerin, hiçbir baskı altında kalmadan, kendi istek ve arzularıyla mahkemeye gelerek İslâm dinini seçtiklerini görüyoruz. Mahkemede kelime-i şehâdet getirerek müslüman olan gayr-i müslimlere İslâmî nitelikli isimler de veriliyordu. Ayrıca bu iki ihtidâ kaydının sonunda aynı ifadelerle şu duaya rastlıyoruz: "Allahümme sebbit akdâmenâ alâ sırâti'l-müstakîm ve selâmün ale'l-mürselîn". Tek başına şehâdet getirerek müslüman olmak mümkünken, mahkemede şahitler huzurunda bu ikrârın yapılarak kayda geçirilmesi oldukça önemlidir.

1. B 189/412 97b/7.

2. B 189/412 97b/2.

XXIV- GÖREVDEN AYRILMA

Defterimizin kapsadığı dönem içerisinde Osmanlıların, herhangi bir göreve getirdikleri kişinin görevinden ayrılması durumunda ortaya çıkacak boşluğun giderilmesi için birtakım tedbirler almışlardı. Görevden ayrılmayla ilgili iki örnek veriyoruz:

1. Sûfî Hayreddin Tekkesi'nde kâtip ve divan kâtibi olan Hacı Mustafa oğlu Ahmed Çelebi, rahatsızlığından dolayı her iki görevi yürütemeyeceğini, görevden ayrılmak istediğini mahkemeye bildirerek görevinden ayrılır. Onun yerine Halil oğlu Osman Efendi getirilir ve bu değişiklik mahkeme tarafından zapta geçirilir¹. (20 Muharrem 1118)

2. Kale içinde Merhum Şeyh Nâdir Şah Camii vakfında, günde iki akçe ile vakıfça görevlendirilen Kâtip Halife oğlu Said, görevini yaşlılık ve güçsüzlüğü sebebiyle Kasım oğlu Hacı Mehmed'e kendi isteğiyle devrettiğine dair mahkeme kaydı². (8 Şevval 1118)

Kayıtlar, herhangi bir yerde görevli olan kişilerin, gelişigüzel vazifelerinden ayrılmadıklarını, ayrılırken mahkemeye kaydettirdiklerini gösteriyor. Ayrıca bir görev başka birine devredilecekse, yine şahitler huzurunda devreden ile devredilen kişinin adı ve görevi kaydediliyordu.

XXV- İŞYERİ AÇMAKTAN MEN

Kayıtlar bize, isteyen her kişinin istediği yerde dükân veya işyeri açmadığını göstermektedir. Böyle bir işyeri

1. B 189/412 3b/2.
2. B 189/412 17b/1.

açmanın, ancak esnaf kethüdâsının iznine bağlı olduğu anlaşılmalıdır. Konuyla ilgili şöyle bir örnek verebiliriz:

Hacı Yusuf oğlu Abdülkerim, Takkeciler Çarşısı'nda kendisine ait olan ayakkabı dükkanı açmak ister. Ancak çarşı esnafı buna izin vermemektedir. Abdülkerim de olayı mahkemeye intikal ettirir. Mahkeme ayakkabıcılar kethüdâsı Emrullah oğlu Hacı Mehmed'i çağırarak sorar. Kethüdâ cevabında, ayakkabıcılar esnafı olarak alınan karara göre, ayakkabıcılar çarşısı dışında böyle bir işyerinin açılmasının mümkün olamayacağını söyler. Mahkeme de Abdülkerim'in Takkeciler Çarşısı'nda ayakkabı dükkânı açamayacağına karar verir ve davasını men eder¹. (15 Muharrem 1118)

Bu örnek, toplumda her isteyenin arzu ettiği şekilde davranamayacağını ve belirli esasların çiğnenmesinin aynı zamanda kul hakkının doğmasına ve toplum düzeninin bozulmasına yol açacağını net bir şekilde göstermektedir. Toplumun bir kesiminin zarar görebileceği konularda hiçbir kişiye tâviz verilmemiş ve toplum menfaati her zaman ön planda tutulmuştur.

XXVI- NEFY-İ MÜLK

Osmanlı mahkemelerine, kendine ait olmayan bir mal veya mülkü kabul etmeyip, bir anlamda kendini şikâyet eden kişilerin başvurusuyla ilgili kayıtlara rastlanmaktadır. Hemen örneklerimize geçmek istiyoruz:

1. Enbiyâ Mahallesi'nden Abdullah kızı Fatıma Hanım, mahkemeye gelerek, oturduğu evin ve evinde bulunan esyaların ken-

1. B 189/412 3b/1.

dine ait olmadığını, aslında bu ev ve esyanın Hasan Efendi oğlu Ahmed Efendi'ye ait olduğunu şahitler huzurunda ikrar eder. Mahkeme de tescil ederek kayda geçirir¹. (20 Şevval 1119)

2. Veled-i Habib Mahallesi'nden Müseyin kızı Emine Hanım, şahitler huzurunda mahalle imamı Hacı İbrahim oğlu Mehmed'i vekil olarak tayin etti. Vekili Mehmed'in, müvekkilesinin oturduğu ev ve evdeki bütün eşyaların ona ait olmadığını, aksine üstündeki elbisesinden başka bir şeyi bulunmadığını ve ev ve eşyaların tamamının Salih oğlu Mehmed Çelebi'ye ait olduğunu bildirmesine dair nehy-i mülk kaydı². (25 Şevval 1119)

Nefy-i mülk konusuyla ilgili kayıtların varlığı, aynı zamanda Osmanlıların büyük bir dürüstliğe sahip olduğunu açıkça sergilemektedir. Bu meziyetlere sahip insanların yaşadığı bir ülkede devlet düzeninin muhafazası mümkündür. Bu konuyla ilgili ikrarları, daha çok vicdan ve Allah korkusundan oluşan bir potada düşünmek yerinde olur. Çağımızdaki pragmatist anlayışın aksine sergilenen kardeşlik ve dürüstlük anlayışının Osmanlılara neler kazandırdığını anlamak zor değildir.

1. B 189/412 32a/2.

2. B 189/412 40b/1.

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

B 189/412 NOLU DEFTERİN GENEL İNDEKSİ

I- İSİMLER İNDEKSİ

A- AĞALAR

- Ahmed Ağa (Mehmed oğlu) : 32a, 36b.
Ahmed Ağa : 38b, 82a.
Ahmed Ağa (Hacı) : 41a, 54b.
Ahmed Ağa (Süleyman oğlu): 50b.
Ahmed Ağa (Salih oğlu) : 54b.
Ahmed Ağa (Abdullah oğlu): 55a, 59b, 87b.
Ahmed Ağa (Mustafa oğlu) : 85a.
Ali Ağa (Hacı Rıdvan oğlu): 26b.
Ali Ağa (Hacı İsmail oğlu): 79a.
Ali Ağa : 42a.
Abdullah Ağa (Mustafa Efendi oğlu): 55b, 83a.
Abdullah Ağa (Hacı Mustafa oğlu) : 65a.
Abdurrahman Ağa : 7b.
Abdülkerim Ağa : 96a.

- Bektas Ağa : 64a.
- Davud Ağa : 44b.
- Ebu Bekir Ağa (Mirzâ oğlu) : 65a.
- Halil Ağa (İmamzâde) : 30b.
- Halil Ağa (Hacı) : 34a, 68a.
- Halil Ağa : 36b.
- Halil Ağa (Hacı İbrahim oğlu) : 40a, 46b.
- Halil Ağa (Seyyid) : 47b.
- Halil Ağa (Hasan Bey oğlu) : 50b.
- Halil Ağa (Hacı Murtaza oğlu) : 62a.
- Halil Ağa (Mehmed Ağa oğlu) : 66b.
- Halil Ağa (Muammerzâde) : 83b.
- Halil Memiş Ağa : 41a.
- Hasan Ağa (Ahmed oğlu) : 90a.
- Hasan Ağa (Hacı) : 59b.
- Hasan Ağa (Hacı Abdurrahman oğlu) : 41b.
- Hasan Ağa (Kasım oğlu) : 76a.
- Hasan Ağa (Mahmud Ağa oğlu) : 44b.
- Hüseyin Ağa (Ahmed oğlu) : 90b.
- İbrahim Ağa (Hacı Murad oğlu) : 83b.
- İbrahim Ağa : 17a, 44b.
- İbrahim Ağa (Hüseyin oğlu) : 27a.
- İbrahim Ağa (Hacı Halil oğlu) : 51b.
- İbrahim Ağa (Mahmud oğlu) : 60a.
- İbrahim Ağa (Katır oğlu) : 67b.

- İbrahim Ağa (Molla Mustafa oğlu) : 26a.
 İbrahim Ağa (Mustafa Efendi oğlu): 68a.
 İbrahim Ağa : 73a, 92a, 95b, 96a.
 İsmail Ağa (Abdullah oğlu) : 96b.
 Kasım Ağa : 43a.
 Mahmud Ağa : 52b.
 Mahmud Ağa (Hacı Şeyh oğlu) : 41b.
 Mehmed Ağa : 1b, 36b, 44a.
 Mehmed Ağa (Hacı Receb oğlu) : 96b.
 Mehmed Ağa (Abdurrahman oğlu) : 1b.
 Mehmed Ağa (Nasuhî) : 3a.
 Mehmed Ağa (Orhan vakfı mütevellî heyetinden): 23b.
 Mehmed Ağa (Hamza Efendi oğlu) : 27a.
 Mehmed Ağa (Ahmed Ağa oğlu) : 27a.
 Mehmed Ağa (Ebu Bekir oğlu) : 34b.
 Mehmed Ağa (Hacı Hasan oğlu) : 34a.
 Mehmed Ağa (Abdüllatif oğlu) : 43b.
 Mehmed Ağa (Seyyid) : 44a.
 Mehmed Ağa (Antepli Hızır oğlu) : 47a.
 Mehmed Ağa (Bostancı) : 62b.
 Mehmed Ağa (Mustafa oğlu) : 7a.
 Mehmed Ağa (Halil oğlu) : 52b.
 Mehmed Ağa (Hızır oğlu) : 69b.
 Mehmed Ağa (İdris oğlu) : 80a.
 Mehmed Ağa (Osman oğlu) : 91b.
 Mehmed Ağa (Mehmed Ağa oğlu) : 80a.
 Memis Ağa (Köfte oğlu) : 55a.

- Memis Ağa (Hacı) : 64b.
 Murad Ağa (İbrahim oğlu) : 94a.
 Musa Ağa (Şaban oğlu) : 11b.
 Mustafa Ağa : 36a, 48a, 55b, 27b.
 Mustafa Ağa (Hasan oğlu): 34a.
 Mustafa Ağa (Ebu Bekir oğlu) : 50a.
 Mustafa Ağa (Ali oğlu) : 60b.
 Mustafa Ağa (Osman oğlu): 45a.
 Ömer Ağa (Hacı Musli oğlu) : 67b.
 Süleyman Ağa : 37b.
 Süleyman Ağa (Şaban oğlu): 65b.
 Selim Ağa (Ali Efendi oğlu) : 77a.
 Siyavuş Ağa : 63b.
 Şaban Ağa (Osman oğlu) : 83b.

B- BEYLER

- Ahmed Bey : 34a, 42a.
 Ahmed Bey (Ömer oğlu) : 57b.
 Ahmed Bey (Abdullah oğlu): 48a.
 Ali Bey (Ömer oğlu) : 65a.
 Ali Bey (İbrahim oğlu) : 61b.
 Hasan Bey : 48a.
 Hasan Bey (Ahmed Bey oğlu) : 89b.
 İsmail Bey (Abdullah oğlu) : 61b.
 Mehmed Bey (Mustafa oğlu) : 37b.
 Mehmed Bey (Abdullah oğlu) : 61b.

Mehmed Bey (Murtaza oğlu)	: 62b.
Mehmed Bey (Yusuf oğlu)	: 87b.
Musa Bey	: 37a.
Mustafa Bey	: 63a.
Osman Bey	: 74a.
Ömer Bey	: 74b.
Seyfullah Bey	: 36a.
Veli Bey (Ali oğlu)	: 67b.

C- EFENDİLER

Abdullah Efendi (Mehmed Efendi oğlu)	: 95a.
Abdullah Efendi (Mehmed oğlu)	: 65a.
Abdullah Efendi (Yahya oğlu)	: 37b.
Ali Efendi	: 54a.
Ali Efendi (Abdullah oğlu)	: 72b.
Ali Efendi (Hacı)	: 39a, 52b.
Ahmed Efendi	: 76a, 96b.
Ahmed Efendi (Abdülkerim oğlu)	: 71b.
Ahmed Efendi (Osman oğlu)	: 68a.
Ahmed Efendi (Abdullah oğlu)	: 20b, 67a.
Ahmed Efendi (İbrahim oğlu)	: 52a.
Ahmed Efendi (Mehmed oğlu)	: 44b.
Ahmed Efendi (Ahmed Çelebi oğlu)	: 92b.
Ebu Bekir Efendi	: 80b, 96a.
Ebu Bekir Efendi (Hacı Mehmed oğlu)	: 64a.
Ebu Bekir Efendi (Ali oğlu)	: 68a.
Esref Efendi (Hasan oğlu)	: 68a.

- Fettah Efendi : 47a.
- Hasan Efendi (Vezir-i âzâm Ali Paşa oğlu) : 96b.
- Hasan Efendi (Mehmed Efendi oğlu) : 59a.
- Hasan Efendi (Ali Efendi oğlu) : 84b.
- Hasan Efendi (Miras oğlu) : 80b.
- Hasan Efendi (Hacı Derviş oğlu) : 84b.
- Hasan Efendi : 75a.
- Halil Efendi (Mehmed Efendi oğlu) : 58b.
- Halil Efendi (Hasan oğlu) : 94a.
- Hüseyin Efendi (Mustafa oğlu) : 92b.
- Hüseyin Efendi (İbrahim oğlu) : 38a.
- İbrahim Efendi (Sun'ullah Efendi) : 41b.
- İbrahim Efendi (Ali Efendi oğlu) : 49a.
- İsmail Efendi (Musa oğlu) : 63b.
- İsmail Efendi (İbrahim oğlu) : 65a.
- İsmail Efendi (Şeyh Ali Efendi oğlu) : 69a.
- Kasım Efendi (Ali oğlu) : 84a.
- Mahmud Efendi (Mehmed oğlu) : 67a.
- Mehmed Efendi : 59a, 68a, 83b.
- Mehmed Efendi (Feyzullah oğlu) : 65b.
- Mehmed Efendi (Hüseyin Efendi oğlu): 94b, 83a.
- Mehmed Efendi (Hasan oğlu) : 83a.
- Mehmed Efendi (Abdullah oğlu) : 84b.
- Mehmed Efendi (Ahmed Efendi oğlu) : 86b, 87a.
- Mehmed Efendi (İmam) : 96b.
- Mehmed Efendi (Kasım Bey oğlu) : 82b, 87a.

Mehmed Efendi (Hacı Receb oğlu)	: 93a.
Mehmed Efendi (Şaban oğlu)	: 22b.
Mehmed Efendi (İbrahim oğlu)	: 68a.
Mehmed Efendi (Hacı Ahmed Ağa oğlu)	: 58b.
Mehmed Efendi (Derviş oğlu)	: 51a.
Mehmed Efendi (Hacı Efendi)	: 15b.
Murad Efendi	: 12b.
Mustafa Efendi (Hacı Ali oğlu)	: 68a.
Mustafa Efendi (Mehmed Ali oğlu)	: 73b.
Osman Efendi (Şaban oğlu)	: 58a.
Ömer Efendi (Hacı)	: 74b.
Ömer Efendi (Ahmed Efendi oğlu)	: 44a.
Ömer Efendi (İbrahim oğlu)	: 64a.
Sun'ullah Efendi	: 41b.
Salih Efendi	: 64a.
Süleyman Efendi (Mehmed oğlu)	: 61b.
Veli Efendi (Abdünnebi oğlu)	: 63b.
Veli Efendi (Abdurrahman oğlu)	: 63b.
Yusuf Efendi (Hacı)	: 84a.

D- GAYR-İ MÜSLİM İSİMLERİ¹

Adagır veledi Bagdusar	: 57a.
Agop veledi Hanuk	: 89b.
Agop veledi Kırkor	: 5b.

Allahverdi	: 68a.
Aleksi veledi Dimitri	: 37b.
Andriyo veledi Yorgaki	: 61b.
Antonyo veledi Murad	: 91a.
Anoşturş veledi Yasef	: 61b.
Anoşturş veledi Andri	: 51a.
Antoni veledi İstamar	: 69b.
Areyin veledi Matus	: 6a.
Artun veledi Artus	: 60b.
Arslan veledi Yamandi	: 95b.
	: 47c.
Asvadır	: 31b.
Avanus veledi Asvadur	: 11a.
Bagus veledi Yorgi	: 31b.
Banaki veledi Yorgi	: 56a.
Bedrus veledi Kanber	: 86a.
Begdati binti Kanber	: 86a.
Bergus veledi Şetabi	: 27b.
Bunyad	: 44b.
Çaduk veledi Hacstor	: 68a.
Menlariveledi Urveri	: 21b.
Nushatan binti İsa	: 69b.
Dimitri veledi Kostantin	: 65b.
Dimitri veledi Yorgi	: 65b.
Dimitri veledi Papur	: 6b.
Dimitri veledi Yani	: 57a, 26b, 89b.
Dimitri veledi Bardusar	: 1b.

Abraham veledi Avanus	: 87a.
Abraham veledi Bagus	: 60b.
Abruli veledi İspandi	: 56b.
Eğya veledi Abraham	: 87a.
Edilya veledi İsfadri	: 69a.
Elyya veledi Ezeriyeh	: 66b.
Istradi veledi İsfadri	: 13a.
İvaz veledi Mihâl	: 10a.
Kaplan veledi İsalı	: 65b.
Karyam veledi Kazalın	: 51a.
Kaplan veledi Yani	: 33b, 51a.
Kartay veledi Dimitri	: 20a.
Karamani veledi Nikola	: 31b.
Kaytani	: 58a.
Kesbir veledi Miyas	: 44a.
Kiryaki veledi Funi	: 56a.
Kalmiye binti Barmadi	: 26b.
Kostantin veledi Sahriye	: 72b.
Kostantin veledi Yani	: 69a.
Kostantin veledi Mihâl	: 6b.
Kostantin veledi Kaplan	: 66a.
Kostanti veledi Karagöz	: 37b.
Karatı veledi Apostol	: 66b.
Kirgor veledi Paskal	: 65b.
Marte binti Sergiz	: 71a.
Marte binti Avanus	: 11b.
Manaki veledi Kirgor	: 87a.

Manyas veledi Panayot	: 82a.
Marnayebinti Kiryaki	: 73a.
Mirat veledi Yasef	: 61a.
Milyanus veledi Panayot	: 85a.
Mihal veledi Yorgi	: 31a.
Mihal veledi İstimer	: 69b.
Mihal veledi Dimitriyo	: 43b.
Midilli	: 44a.
Müyesser veledi Kaçakur	: 45b.
Macüze veledi Karaben	: 30a.
Nakus veledi İvan	: 21b.
Nıga binti İvan	: 21b.
Nikogus veledi Baslıkçı	: 69b.
Nikola veledi Yorgi	: 31b.
Nikola veledi Yani	: 69b.
Pala	: 82b.
Palaguniye binti İstafi	: 66b.
Panayot binti Kostantin	: 84a.
Panut binti Kostantin	: 61b.
Panayot veledi Yörgi	: 93b.
Panyatça binti Aynıştaş	: 65a.
Panayotçe binti Mihal	: 65b.
Papatori	: 28a.
Pargok veledi Yani	: 69b.
Persiye binti Kostantin	: 87a.
Perisko veledi Kostantin	: 31a.
Mihal veledi Yorgi	: 65b, 84a.

Reyzo veledi Nikola	: 48b.
Rukli veledi Kiryaki	: 37a.
Runiye binti Yankıl	: 37a.
Serendi binti Kostantin	: 58b.
Save veledi Barsuvar	: 2b.
Sehak veledi Mardur	: 27a.
Sergis veledi Avanus	: 44b.
Sürmeli binti Kiryaki	: 34b.
Sultane binti Kusto	: 51a.
Seryane veledi Nikola	: 65b.
Simon veledi Asvar	: 53b.
Simyal veledi Bagus	: 13a.
Simon	: 31b.
Şahin	: 66b.
Şahbin veledi Allahverdi	: 68a.
Takeri veledi Nikola	: 87a.
Tuse veledi Begus	: 66a.
Kiryaki veledi Adsoş	: 76b.
Tosâhiyye	: 5b.
Turfende	: 2a.
Uban veledi Milkas	: 53a.
Ustuvâne	: 60b.
Yagop veledi Palaker	: 89b.
Yandi veledi Kırkor	: 1b.
Yani veledi Andrunakyus	: 72b.
Yanaki veledi Nikola	: 84a.

Yani veledi Kostantin	: 58b.
Yani veledi Ruşku	: 56a.
Seryane binti Kırati	: 37b.
Yanaki veledi Kostantin	: 93b.
Yasef veledi Mirza	: 71a.
Yakomin veledi İsfani	: 53b.
Yasef veledi İsfani	: 10b.
Yorgi veledi Kostantin	: 85a.
Yamandi veledi Rıstradi	: 71a.
Yorgi veledi Kostantin	: 89b.
Yorgaki veledi Panayot	: 29b.
Yorgi veledi Yorgi	: 48a.
Yorgi veledi Şirin	: 37a.
Yorgi veledi Undi	: 95b.
Yorgaki veledi Nikel	: 43b.
Yatik veledi Cude	: 40a.
Yorsuk veledi Yorgi	: 37b.
Yorgi veledi Yani	: 66b.
Yorkile veledi Abostol	: 71b.
Yakomin veledi Ham	: 10a.
<u>Vasiki binti Yanot</u>	<u>: 38b.</u>
Vasileki	: 51a.
Vasima binti Kiryaki	: 56b.
Vesbiye	: 56a.
Vesbune	: 61b.
Zümre binti Simavne	: 53b.

E- İMAMLAR

- Abdullah Efendi (Hacı Mustafa oğlu) : 6a.
 Abdullah Efendi (Receb Efendi oğlu) : 94b.
 Abdullah Efendi : 2b, 28a.
 Abdullah Efendi (Mustafa Efendi oğlu) : 52b.
 Abdulkadir Efendi (Muradiye Camii imam-hatibi): 4a, 57b.
 Abdurrahman Efendi (Cami-i Kebir imamı) : 35b.
 Abdurrahman Efendi : 83a, 85b.
 Ali Efendi (Tekke Camii imamı) : 78b.
 Ali Efendi (Hacı İlyas Mahallesi imamı) : 78b.
 Ali Efendi (Nakkaş Ali Mahallesi imamı) : 69a.
 Ali Efendi (Maksem Mahallesi imamı) : 1a.
 Ali Efendi (Kocanâib Mahallesi imamı) : 33b.
 Ahmed Efendi : 12a, 44b, 68b.
 Ahmed Efendi (Muradiye Mahallesi imamı):53b.
 Ahmed Efendi (Sultan Murad Camii imamı):93a.
 Ahmed Efendi (Ali Efendi oğlu) :77b.
 Ahmed Efendi (Mehmed Efendi oğlu) :89a.
 Ebu Saîd Efendi : 68b.
 Hasan Halife : 44b.
 Hasan Efendi (Ahmed oğlu) : 33b.
 Hasan Efendi : 51a.
 Halil Efendi (Meydancık Mahallesi imamı): 61a.
 Hüseyin (Molla) : 95a.
 Hüseyin Halife : 26b.
 İbrahim Efendi : 17a, 38b, 73a, 96b.

- İbrahim Efendi (Mehmed oğlu) : 27a, 40b.
- İbrahim Efendi (Orhan Camii imamı) : 49a.
- İbrahim Efendi (Hamzabey Mahallesi imamı): 59b.
- İbrahim Efendi (Cami-i Kebir imamı): 73b.
- İbrahim Halife (Musli oğlu) : 30a.
- İbrahim Çelebi (Mustafa oğlu) : 43b.
- İbrahim Halife (Abdüsselâm oğlu) : 59b.
- Kasım Efendi (Kevser Mahallesi imamı): 71a.
- Mehmed Efendi : 17a, 27b, 32b, 39a, 42b, 48b, 72a.
- Mehmed Efendi (Fazlullah oğlu, Said Fakih Mah. imamı):71a.
- Mehmed Efendi (Hoca Habib Mah. imamı) : 35b.
- Mehmed Efendi (Hüseyin oğlu) : 3a.
- Mehmed Efendi (Receb oğlu) : 55b.
- Mehmed Efendi (Kademerli Mah. imamı) : 38a.
- Mehmed Efendi (Selçuk Hatun Camii imamı): 55a.
- Mehmed Efendi (Hoca Tayyib Mah. imamı) : 76b.
- Mehmed Efendi (Baba İshak Mah. imamı) : 93a.
- Mehmed Efendi (Ebu İshak Mah. imamı) : 71a.
- Mehmed Efendi (Hasan Efendi oğlu) : 94b.
- Molla İbrahim : 47b.
- ~~Molla Mehmed~~ : ~~43b.~~
- Molla Osman (Sürmene köyü imamı) : 34a.
- Murad Efendi (Gazi Hüdâvendigâr Camii imamı): 78b.
- Mustafa Efendi : 34a, 41b, 47b.
- Mustafa Efendi (Alacahırka Mah. imamı) : 64b.
- Mustafa Efendi (İncirlice Mah. imamı) : 78a.
- Mustafa Efendi (Alacamescid Mah. imamı) : 85b.

Mustafa Efendi (Kızlar Mah. imamı)	: 58b.
Mustafa Efendi (Muslihiddin oğlu)	: 59a.
Mustafa Efendi (Mahmud oğlu)	: 66b.
Mustafa Efendi (Ali oğlu)	: 88b.
Osman Efendi (Barak köyü imamı)	: 51a.
Ramazan Efendi (Mehmed Efendi oğlu)	: 68a.
Salih Efendi (Hacı Ali oğlu)	: 68b.
Salih Efendi (Veled-i Saray Mah. imamı)	: 57b.
Salih Efendi	: 43b.
Seyyid Ebu Suud Efendi (Dâye Hatun Mah. imamı)	: 53b.
Seyyid Hasan Efendi (Duhter-i Şerif Mah. imamı)	: 80a.
Seydavi Suud Efendi	: 30a.
Süleyman Halife (Mehmed Efendi oğlu)	: 34b.
Süleyman Efendi	: 40b.
Yusuf Efendi (Karakedi Mah. imamı)	: 96b.

F- KAYYIMLAR

Abdullah Çelebi (Receb oğlu)	: 42a.
Ahmed Çelebi (Hasan oğlu, Murad Camii)	: 57b.
Ahmed Çelebi (Kayyımzâde Abdullah oğlu)	: 39b.
Ahmed Çelebi (Hasan oğlu)	: 77a.
Ali	: 63a.
İbrahim (Hacı)	: 75a.
İsmail Çelebi	: 75a.
Mehmed (Ali oğlu, Hacı İlyas Camii kayyımı)	: 75a.

G- MOLLALAR

Abdullah (Yahya Çelebi oğlu)	: 68a.
Abdullah (Ali Efendi oğlu)	: 66b.
Abdullah	: 85b.
Abdülbâkî (Halil oğlu)	: 92a.
Ahmed (Osman Efendi oğlu)	: 9b, 73b.
Ahmed (Ramazan oğlu)	: 29a.
Ahmed (Mehmed Efendi oğlu)	: 28b, 66b.
Ahmed (Hacı Hasan oğlu)	: 42a.
Ahmed (Mustafa oğlu)	: 53b.
Ahmed (Selâmi Efendi oğlu)	: 55b.
Ahmed (Ali oğlu)	: 66b, 68a.
Ali (Molla)	: 29a, 69a.
Ali (Ahmed oğlu)	: 68b.
Ali (Mehmed oğlu)	: 81a.
Halil (Ali oğlu)	: 67a.
Halil (Molla)	: 43b, 79b.
Hasan (Halil oğlu)	: 29a.
Hasan (Abdullah oğlu)	: 20b.
Hasan (Molla Ali oğlu)	: 30a.
Hasan (Hacı İsmail oğlu)	: 48b.
Hasan (Süleyman oğlu)	: 59a.
Hızır (Molla)	: 33a.
Hüseyin (Hacı Hasan oğlu)	: 49b.
İbrahim (Mehmed oğlu)	: 21a.
İbrahim (Ebu Bekir oğlu)	: 34b.

Ibrahim (Abdullah oğlu)	: 37a.
Ibrahim (Hacı Abdülğani oğlu)	: 58a.
Ibrahim (Hasan oğlu)	: 82b.
Ibrahim Çelebi (Ahmed oğlu)	: 86a.
Ismail (İbrahim Efendi oğlu)	: 69b.
Lâtif (Şeyh Ali Efendi oğlu)	: 41a.
Mustafa (Ali oğlu)	: 64b.
Mustafa (Ebu Bekir oğlu)	: 21b.
Mustafa (Şeyh Ahmed oğlu)	: 36a, 44a.
Mustafa (Hacı Rüstem oğlu)	: 42b.
Mustafa (Abdullah oğlu)	: 55b.
Mehmed (Ahmed oğlu)	: 31b.
Mehmed (Hacı Hüseyin oğlu)	: 36a.
Mehmed (İbrahim Efendi oğlu)	: 48a.
Mehmed (Ali Yongani oğlu)	: 57b.
Mehmed (Yakub oğlu)	: 64a.
Mehmed (Ömer Efendi oğlu)	: 68b.
Mehmed (Yusuf oğlu)	: 83a.
Mehmed (Hacı Mustafa oğlu)	: 83a.
Mehmed (hacı Ali oğlu)	: 58b.
<u>Muhsin Keleşaz</u>	: <u>71b.</u>
Salih	: 83b.
Süleyman Halife	: 61a.

H- MÜDERRİSLER

Abdurrahman Efendi (Hüdâvendigâr Medresesi)	: 44a.
Ahmed Efendi (Seyyid)	: 96b.

Ali Efendi	: 29b.
Halil Efendi	: 49a.
Halim Hoca	: 19a.
İbrahim Efendi	: 44b.
İbrahim Efendi (Kadıızâde)	: 64b.
Mahmud Efendi (Abdullah oğlu):	8a.
Mehmed Efendi	: 11a, 29b, 34a, 35a, 44b, 64b.
Mehmed Efendi (Kasım Subaşı Medresesi)	: 42b.
Mehmed Efendi (Hamzabey Medresesi)	: 55b.
Mehmed Efendi (Vâiziyye Medresesi)	: 70a.
Muharrem Efendi	: 1b.
Mustafa Efendi (Seyyid Abdullah oğlu)	: 25a.
Mustafa Efendi	: 49a, 65b.
Mustafa Efendi (Ömer oğlu)	: 79b.
Mustafa Efendi (Seyyid Mustafa oğlu)	: 94a.
Osman Efendi (Seyyid)	: 3b.
Ömer Efendi (Abdurrahman oğlu)	: 46a.
Receb Efendi (Mehmed Efendi oğlu)	: 33a.
Remzi Efendi	: 6b.
Salih Efendi (Ahmed Efendi oğlu)	: 64a.
Salih Efendi	: 27a.
Süleyman Efendi (Veliyyüddinoğlu Medresesi)	: 28b.
Şeyh Efendi	: 19a.
Zeynelâbidin Efendi (Seyyid)	: 25b.

I- MÜEZZİNLER

Ahmed Efendi	: 47a.
Ahmed Halife (Hasan oğlu)	: 31b.
Ali (Mahmud oğlu)	: 44b.
Ali Efendi	: 52b, 68a.
Ali Halife (Ahmed oğlu)	: 57b.
Ali Çelebi (Hacı Ali oğlu)	: 78a.
Aşık Dede (Mahmud oğlu)	: 49b.
Halil Çelebi	: 64a.
Hüseyin Çelebi	: 78a.
İsmail (Molla)	: 42b.
İsmail (Hacı Ahmed oğlu)	: 81a.
İsmail Çelebi (Hacı Ahmed oğlu)	: 58a.
Mehmed Derviş (Ebu Bekir oğlu)	: 52a.
Mehmed (Çingiraklı)	: 44b.
Mehmed Molla	: 48a, 51b, 62b, 71a, 75b.
Mehmed Çelebi (Abdullah oğlu)	: 94b.
Muharrem Efendi	: 69a, 66b.
Mustafa Efendi	: 43b, 56a, 29b.
Mustafa Çelebi (İbrahim oğlu)	: 41a.
Mustafa (Karamanî Mah. müezzini)	: 41a.
Mustafa Çelebi (Mehmed oğlu)	: 53b.
Mustafa Halife (Karşeyh Mah.)	: 84b.
Mustafa (Osman oğlu)	: 90a.
Şaban Halife (Nusa oğlu)	: 59a.
Şaban Halife (Alacahırka Mah.)	: 64b.

J- SEYYİDLER-ÇELEBİLER

Abdülbâkî Çelebi (Hacı Mehmed oğlu)	: 44b.
Abdullah (Seyyid Hacı Ahmed oğlu)	: 52a.
Abdullah Çelebi (Ahmed Ağa oğlu)	: 55b.
Abdullâtif Efendi	: 80a.
Abdurrahman Efendi (Abdullah oğlu)	: 5a.
Abdurrahman Efendi	: 63a.
Ahmed Ağa (Cafer Çelebi oğlu)	: 20b.
Ahmed Çelebi	: 11b, 56a, 41b.
Hacı Ahmed (Seyyid Ali oğlu)	: 32a.
Ahmed (Süleyman oğlu)	: 37b.
Ahmed (Seyyid Ahmed oğlu)	: 44b.
Ahmed Efendi (Mustafa Efendi oğlu)	: 44b, 77a.
Ahmed Çelebi (Seyyid Mehmed oğlu)	: 45a, 88b.
Ahmed Ağa (Seyyid Ömer oğlu)	: 46b.
Ahmed Çelebi (Seyyid Mahmud oğlu)	: 47b.
Ahmed (Derviş, Hacı Fethullah oğlu)	: 57b.
Ahmed (Seyyid Üveyis oğlu)	: 58a.
Ahmed (Mehmed Beşe oğlu)	: 78b.
Ahmed Efendi (Ömer Efendi oğlu)	: 84a, 74b.
Ahmed (Seyyid Ali oğlu)	: 83b.
Ahmed Çelebi (Yusuf oğlu)	: 78b.
Ali Çelebi (Abdullah oğlu)	: 20b.
Ali Çelebi (Seyyid Mustafa oğlu)	: 31a.
Ali (Mehmed oğlu)	: 49a, 54b, 7a, 72b.
Ali (Hacı İvaz oğlu)	: 52b.
Ali (Seyyid Muhammed oğlu)	: 55b.

Ali (Seyyid Halil oğlu)	: 63a.
Ali (Mahmud oğlu)	: 60a, 67b, 72a,
Ali (Seyyid Osman oğlu)	: 88a.
Ali Çelebi (Mustafa Efendi oğlu)	: 77b.
Ali Mehmed	: 35b.
Emir Abdullah (Kadıızâde oğlu)	: 43a.
Halil Efendi	: 29b, 35a.
Halil Çelebi	: 50a, 56a.
Hasan Çelebi	: 44b, 66a.
Hasan (Hacı İbrahim oğlu)	: 22a, 89a.
Hasan Çelebi (Seyyid Mehmed oğlu)	: 45b, 60b, 59a.
Hasan (Seyyid Ahmed Çelebi oğlu)	: 65a, 95b.
Hüseyin Çelebi	: 40b.
İbrahim (Seyyid Umdu'tt'ül-Kudât)	: 25a, 8b, 9a, 60b, 62a.
İbrahim Çelebi (Abdülkerim oğlu)	: 20b.
İbrahim (Musli oğlu)	: 22a.
İbrahim (Ahmed oğlu)	: 44b.
İbrahim Çelebi (İshak oğlu)	: 8a.
İbrahim Çelebi (Hacı Ali oğlu)	: 9a.
İbrahim (Hacı Mustafa oğlu)	: 37b, 64b.
İbrahim (Seyyid Mehmed oğlu)	: 60a, 62b.
İsmail (Salih oğlu)	: 7b.
İsmail (Hacı Mehmed oğlu)	: 50b.
İsmail (Seyyid Halil oğlu)	: 88a.
Mahmud Ağa	: 96b.
Mehmed Çelebi	: 30b, 34b, 47a, 65b.

Mehmed Çelebi (Seyyid Hasan oğlu)	: 20a.
Mehmed Çelebi (Seyyid Ahmed oğlu)	: 27a.
Mehmed Ağa (Seyyid Abidin oğlu)	: 35b.
Mehmed (Seyyid Cafer oğlu)	: 37a.
Mehmed (Çelebi Çavuş)	: 47b.
Mehmed (Seyyid Mustafa oğlu)	: 43a, 52b, 59b, 61a.
Mehmed Efendi (Seyyid Mehmed oğlu)	: 64b.
Mehmed (Seyyid İbrahim oğlu)	: 67a.
Mehmed Çelebi (Seyyid Ebu Bekir oğlu):	88b.
Mehmed (Salih oğlu)	: 82a.
Mehmed Çelebi (Hacı Ahmed oğlu)	: 79a.
Mehmed (Seyyid Ahmed oğlu)	: 69a.
Muhammed Çelebi (Seyyid Muhammed oğlu):	16b.
Musli (Seyyid Rüstem Ağa oğlu)	: 77a.
Musli Çelebi	: 35a.
Mustafa Ağa	: 9b.
Mustafa Efendi	: 12a, 29b, 65b, 79a.
Mustafa Efendi (Seyyid Mehmed oğlu)	: 32a.
Mustafa (Hacı Abdullah oğlu)	: 44b, 66a.
Mustafa (Mahmud oğlu)	: 47b.
Mustafa (Hacı Mehmed oğlu)	: 63a.
Mustafa (Seyyid Abdülkadir oğlu)	: 65a.
Mustafa Ağa (Ahmed oğlu)	: 85a.
Mustafa (Seyyid Ali oğlu)	: 77b.
Mustafa Ağa (Hacı Receb oğlu)	: 74b.
Nureddin Çelebi (Mehmed Efendi oğlu):	74b.
Receb (Receb oğlu)	: 57a.

Rıza Çelebi	: 25b.
Salih Çelebi	: 53a.
Selim Çelebi (Ali Efendi oğlu)	: 65a.
Süleyman (Seyyid Hasan oğlu)	: 25b.
Süleyman	: 44a.
Süleyman (Seyyid Hasan oğlu)	: 95a.
Şerafeddin Efendi (Şeyh)	: 27b.
Şuayb (Hacı)	: 79a.
Zeynelâbidin Çelebi (Mehmed oğlu)	: 67b.

K- ŞEYHLER

Abdurrahman Efendi (Şeyh)	: 52a, 74b.
Abdurrahman Efendi (Abdullah oğlu)	: 38b.
Ali Çelebi (Nasuhi Efendi oğlu)	: 5a.
Ali Efendi (Şeyh)	: 43b.
Ali Efendi (Şeyh)	: 17b.
Hamid (Şeyh)	: 26a.
Hasan Halife (Şeyh)	: 52a.
Hatibzâde (Şeyh)	: 28b.
İzzeddin Efendi (Şeyh)	: 31b, 69a.
İzzeddin Efendi (Eşref Efendi oğlu)	: 67b.
Mehmed Efendi (Şeyh)	: 12a, 19a, 31b.
Mehmed Efendi (Ahmed oğlu)	: 81b, 82b, 91a.
Mehmed Efendi (Hatib Ahmed oğlu)	: 83a.
Mustafa Efendi (Şeyh)	: 21b, 26a, 69b.
Mustafa Efendi (Mehmed Efendi oğlu)	: 62a.

Nasuhi Efendi	: 43a.
Ömer Efendi	: 29b.
Ömer Efendi (Şeyh Muhyiddin Efendi):	97b.
Serveddin Efendi	: 66b.

II- COĞRAFİ NİTELİKLİ İSİMLER İNDEKSİ

A- KAZALAR

Alâiye (Anadolu'da)	: 90a.
Gemlik	: 35b, 41b, 76a, 88b.
Harmancık	: 19a.
İnegöl	: 90a.
Karahisar (Anadolu'da):	25b.
Kite	: 13a.
Mihaliç	: 23b.
Yenişehir	: 18a, 48 b.

B- KÖYLER

Ahi köyü	: 72a.
Aksu köyü	: 71b.
Aksungur köyü	: 26b.
Altıntaş köyü	: 36a.
Alışar köyü	: 69b.
Bademli köyü	: 3a.
Balat-ı Yunus köyü	: 74b.
Barak Fakih köyü	: 51a.
Çağrısan köyü	: 13b.
Çalık köy	: 13b.

- Çeltik köy : 26a, 82a, 93b.
 Çonkara köyü : 29b.
 Değirmenlikızık : 11b.
 Debecik : 83a.
 Derekızık : 41a.
 Dürdâne : 86a.
 Fidyе kızık : 16b, 79a.
 Genc Ali (Gencelli): 41a, 88b.
 Gencek : 54b.
 Gölcük : 48b.
 Hasanköy : 81a.
 İsabey : 78b, 80a.
 Karabalçık : 8a.
 Karahıdır : 36b.
 Kavaklı : 93a.
 Kazıklı : 38a.
 Kızılköy : 14a.
 Kestel : 8b.
 Kulluca : 90a.
 Kurşunlu : 35b, 76b.
 Misiköy : 4a.
 Nusahhar (Mashara): 47b, 61b.
 Timurtaş : 82b, 85a.
 Selçuk Gazi : 6a.
 Seç : 10b, 11a.

- Soğanlı : 4a, 50b, 58b.
 Susurluk : 8b.
 Susurluk-ı Kebir: 10b, 54a, 88b.
 Sürmene : 34a.
 Vakf-ı Susurluk: 42a, 87a.
 Yakacık : 19b.

C- MAHALLELER

- Abdal : 3a, 9a, 20b.
 Abdal Mehmed : 34a, 85a.
 Ahmed Dâî : 17b, 49a.
 Ahmed Paşa : 43a, 49b, 59a, 88a, 90b.
 Alacahırka : 6b, 7a, 14a, 32b, 59a, 40b, 53b.
 Alacamescid : 8a, 31a, 41b, 62a, 64b, 65b, 93a.
 Alaeddin Bey : 16b, 23a, 26a, 83b, 88b, 94a.
 Ali Bey Fenarî: 6a, 10a.
 Ali Paşa : 14b, 20b, 23a, 26b, 43a, 50b, 55b.
 Altıparmak : 25a, 55a, 76b, 79a.
 Arabayatağı : 49b.
 Arap Bey : 24a, 58b, 67b.
 Araplar : 22 b, 49b, 86a, 84b.
 Arap Mehmed : 59b.
 Azap Bey : 28a, 97b.
 Babazâkir : 55b, 70a.
 Bab-ı Zemin : 38a, 42b, 44b, 82a, 88b.
 Bab-ı Şirin : 62b.

Bağlar	: 9a, 27a, 56b.
Bahadır Ağa	: 47b, 88b.
Başçı İbrahim	: 48a, 61a.
Bayezid Paşa	: 19b, 22b, 92a.
Bedreddin	: 36b, 55a, 64a, 71b.
Bilecik	: 57a, 86b.
Cafer Hoca	: 21b, 24a, 26b, 46b, 66b.
Cami-i Kebir	: 9a, 31b, 63a, 73b.
Çardak	: 68b, 86a, 95b.
Çarıkçı Hamza	: 53a.
Çarşı	: 88b.
Çekirge	: 12a, 18b, 22a, 28b, 61a, 96b.
Çelebi Sultan Mehmed Han	: 18b, 70a, 47b.
Çınarlı	: 19b, 29a.
Çıracak Bey	: 61a.
Çoban Bey	: 6b, 86b.
Çukur	: 17a, 66a.
Debbağlar	: 74a, 75b.
Demirkapı	: 28b, 37a.
Dâye Hatun	: 25a, 43a, 55b, 57a, 62a, 68a.
Doğan Bey	: 7a, 24b.
Duhter-i Şeref	: 16b, 76a, 80a, 89b, 90a.
Ebu İshak	: 33a.
Ebu Şahme	: 8b, 20a, 24a, 32b, 36a, 37a, 38a, 62b.
Elmalık	: 20a, 67b, 49b, 52a.
Elvan Bey	: 53a.

- Emirsultan : 5b, 10a, 41a, 59b, 71a, 74a, 84a, 97b.
 Enarlı : 28a.
 Enbiya : 25a, 32b, 92b.
 Erzincanî : 11b.
 Eşrefiler : 45a.
 Fakih Said : 50a.
 Fazlullah Paşa : 9b, 14a, 87a.
 Filboz : 29a, 43b, 46a.
 Hacı Hasan : 44b.
 Hacı İlyas : 8b, 75a.
 Hacı İskender : 16a, 57a, 87b.
 Hacılar : 63a, 81b.
 Hacı Sevinç : 5a, 82a.
 Hacı Sevindik : 30b, 91a.
 Hacı Seyfeddin : 41b.
 Hacı Yakub : 13a, 16b, 39b, 46a.
 Hamza Bey : 11b, 22a, 26b, 56a, 83b, 92b.
 Hamza Habbaz : 14a, 52b.
 Havuz : 66a.
 Hayreddin Paşa : 66a, 80b.
 Hisar Camii : 51b.
 Hoca Mehmed Karamanî: 10b, 12a, 44a, 64b, 89b.
 Hoca Tayyib : 17a, 30b, 60a.
 Hoca Yusuf : 9b, 62b, 63a.
 Hoşkadem Makramevî: 7a.
 Hüdâvendigâr : 64b.

İbn-i Kazzaz	: 23a.
İbrahim Paşa	: 9a.
İmaret-i İsa Bey	: 22b, 29b, 39a.
İncirlice	: 3b, 27a, 33a, 66a, 78b.
İsa Bey (Fenarî)	: 32a, 38b, 63a.
İshak Paşa	: 21b, 44a, 66a.
İskender	: 46b.
İstabl-ı Bâyezid Paşa:	30a, 39a, 59a, 79b.
Karamanî	: 41a, 75a.
Kademerî	: 67a, 96b.
Karakedilî	: 42b.
Karakedi	: 67a, 96b.
Karaşoq	: 69b.
Karaşeyh	: 1b, 45a, 66a, 84b, 39a, 41b.
Karaşeyh kızı	: 4b, 41a.
Kasab Hüseyin	: 35b, 49a, 51a.
Kavaklı	: 19a, 35b, 51a.
Kazzaz	: 31a, 37b, 50a, 57b.
Kazzazoğlu	: 19b, 43a, 66b, 82a, 89b.
Kayabaşı	: 56a, 65b, 69b, 75a, 85b, 91a.
Kaygan	: 34b, 46a.
Kevser Çelebi	: 55a, 59b, 93a.
Kızılca Pınar	: 40a.
Kızlar	: 17a, 18b, 48b, 58b, 50a.
Kiremitçi	: 11a, 19a, 27b, 41a, 74b, 52b, 53a.
Kocanâib	: 9b, 14a, 33b, 37b, 56a, 61a, 68b.
Kurdoğlu	: 61a.

Köseler	: 3b.
Kurşunlu	: 29a.
Küsterî	: 10b.
Mahkeme-i Kebir	: 25b, 86a.
Maksem Gökdere	: 14a, 41b, 56a.
Manastır	: 5b, 43a, 44b, 59a.
Mantıcı	: 28b, 42b, 44a.
Mecnundede	: 25a, 27b, 52a, 68b, 88a.
Mesud Makramevî	: 57a.
Mizanoğlu.	: 35b, 50b, 72a.
Molla Arap	: 24a, 28b, 30a.
Nolla Fenarî	: 36b.
Murâdiye	P 56b, 57a.
Mücellidî	: 12a, 18a, 31a, 42b.
Mühürdâr	: 10b.
Mürekkebî	: 8a.
Nakkaş Ali	: 69b.
Nalband	: 68a, 85a.
Namazgâh	: 8b, 14b, 25a, 55b, 74a.
Narlı	: 62a.
Nasuh Paşa	: 6b.
Pazaryeri	: 87a.
Pınarbaşı	: 18b, 20b, 38a, 56a.
Reyhan (Paşa)	: 3b, 8a, 17a, 22b, 25b, 26a, 30a, 72b.
Sadî Fakih	: 16a, 18b, 44a, 48a, 57b, 65a, 67a.
Sağrııcı Sungur	: 17a, 55b.,

Saraş	: 63b.
Sarayoğlu	: 18a.
Sarı Abdullah	: 4a, 10b, 65b.
Sarioğlu	: 64a.
Selçuk Hatun	: 39b.
Setbaşı	: 5a, 27a.
Seydiler	: 72b.
Simşek	: 28b, 49a.
Sivasiler	: 23a, 74a.
Sultan Mehmed	: 64b.
Sultan Murad	: 40a, 60b, 77b.
Süzenkefen	: 7a, 18a, 38b, 55a, 64a, 79b, 90a.
Şehabüddin Paşa	: 39b, 40a, 41a, 58b, 59a.
Şeker Hoca	: 32a, 35b, 56a, 73a, 87b, 91b.
Şeyh Hamid	: 23b, 31a, 44a.
Şeyh Konevî	: 24a, 66b, 91a.
Şeyh Paşa	: 10a.
Tahtalimescid	: 34b, 68a.
Taskın	: 11a, 59b, 60a.
Tatarlar	: 44a, 69b.
Tefsirhan	: 14b, 47a, 51a.
Tekirdağ	: 44a.
Tekke	: 7b, 13a, 16a, 18b, 19a, 45a, 50b.
Timurtaş	: 32b, 96b.
Ulvanî Bey	: 91a.
Umur Bey	: 3b, 26a, 57a, 62a, 68b, 69a, 92b.

Uçkozlar (Uçkuzular)	: 2a.
Veled-i Bevvab	: 44a, 55b, 80a, 95a.
Veled-i Habib	: 40a, 44a.
Veled-i Harir	: 43a, 58b.
Veled-i Harrat	: 4a, 44a, 66a, 68b.
Veled-i Şemseddin	: 92b.
Veled-i Vezir	: 28a, 45a.
Yahudiler	: 25b.
Yahşi Bey	: 51a, 57b, 61b, 89a.
Yaniçoğlu	: 59b.
Yazarmahî	: 72a, 87a.
Yeni Bezzaz	: 72a, 85b.
Yeşil İmareti	: 33b, 40a, 70b.
Yıldırım Bayezid Han	: 38a.
Zaferanlık (Zaferanlı)	: 11b, 12a, 19b, 25a, 34b, 79a.
Zeyniler	: 4a, 19b, 39b.

D- NAHIYELER

Cebel-i Atik	: 14b.
Sahra	: 8a, 74a, 83b.

III- ESNAFLA İLGİLİ İSİMLER İNDEKSİ

1- ABACI

Aslanî	: 51a.
--------	--------

2- ARPACI

Abdülkadir	: 75b.
Ali Çelebi	: 26a.

3- ATTAR

- Abdullah (Hacı Hasan oğlu) : 47b.
 Ali Çelebi : 32b, 61a.
 Ali Efendi (Abdullah Çelebi oğlu): 69a.
 Hasan (Mehmed oğlu) : 79b.
 Hasan (Mehmed Çelebi oğlu) : 50a.
 Mustafa Çelebi : 51b.
 Receb (Hacı Hasan oğlu) : 41a.
 Şaban (Mustafa Çelebi oğlu): 58b.

4- BAKIRCI

- Hacı Ahmed : 47b.
 Kostantin : 72b.

5- BAKKAL

- Abdullah (Mustafa oğlu) : 70b.
 Hasan : 33a.
 Hüseyin (Hacı) : 73b, 93a.
 İvaz : 22a.
 Lütfullah Çelebi : 27a.
 Süleyman (Hacı) : 41b.

6- BAZARCIBAŞI

- Abdullah (Mustafa Ağa oğlu): 26a.
 İsmail : 59a.
 Receb (Hacı) : 44b.

7- BAZDEGÂN (AVCILAR)

- Nemiş Ağa (Hacı) : 41a

8- BERBER

Abdullah Çelebi	: 68a.
Ali (Hacı)	: 36b.
Ali Bektaş (Hacı)	: 34b.
Mahmud Çelebi	: 31b.
Mehmed (Hacı)	: 59a.
Mustafa Çelebi	: 74b.
Osman (Hacı)	: 87b.

9- BEZZAZ (MANİFATURACI)

Abdülbâkî	: 51a.
Mehmed Çelebi	: 44a.
Musa (Hacı)	: 36b.

10- BOSTANCI

Osman (Halil oğlu)	: 37b.
--------------------	--------

11- BOYACI

Abdullah (Hacı)	: 44a.
Ebu Bekir	: 5b, 30a.
Hasan (Hacı)	: 41a.
İbrahim (Hacı)	: 41a.
İsmail (Hacı)	: 41b.
İvaz Beşe	: 41a.
Mehmed Çelebi	: 63b, 84a.
Yusuf	: 67a.

12- ÇAVUŞ

Mustafa (Mehmed Ağa oğlu)	: 20a.
---------------------------	--------

13- ÇEŞMECİ

Kasım Bey	: 88b.
Yusuf	: 66a.

14- ÇUHADAR

Hasan Beşe	: 51a, 56b.
Hüseyin Beşe	: 34b.
Mehmed Çelebi Hüseyin	: 76b.

15- DEBBAĞ

Abdullah (Hacı Mehmed oğlu):	77a.
Osman (Seyyid)	: 61b.

16- DOLABCI

Mehmed Çelebi	: 4ob.
---------------	--------

17- DÖŞEKÇİ

Osman Bey	: 50a.
-----------	--------

18- DUHANCİ

Ahmed Çelebi	: 46a.
--------------	--------

19- ESKİCİ

Habib (Köse Ahmed oğlu)	: 31a.
Himmet (Mehmed oğlu)	: 33b.
Mehmed Çelebi (Eskici oğlu):	26b.
Mustafa (Osman oğlu)	: 68b.
Receb (Hacı)	: 26a.

20- HABBAZ (FİRİNCİ-EKMEKÇİ)

Hacı İsmail	: 64a.
-------------	--------

21- HAFFAF (AYAKKABICI)

Ali Çelebi	: 31b.
------------	--------

İbrahim Efendi (Hacı)	: 44a.
Mehmed (Hacı)	: 61b.
Mehmed (Halil Çelebi oğlu)	: 45b.
Mustafa (Hacı)	: 43b, 61b.
Receb (Hacı)	: 45a.
Süleyman (Hasan oğlu)	: 45a.
Süleyman (Hacı Ali oğlu)	: 45b.

22- HALLAÇ

Abdülkerim	: 46b.
Mehmed (Ahmed Çelebi oğlu)	: 51a.
Mehmed Odabaşı	: 55b.

23- HAMAMCI

Abdurrahman (Hacı)	: 96a.
Ali Çelebi	: 88b.

24- HASIRCI

Ali (Ahmed Çelebi oğlu)	: 59b.
-------------------------	--------

25- HAZİNEGAR

Ahmed (Mehmed Ağa oğlu)	: 11a.
-------------------------	--------

26- HELVACI

Abdullah	: 45a.
Mehmed	: 5b.

27- HURDACI

Ferhel (zimmi)	: 51a.
----------------	--------

28- KADİFECİ

Yusuf (Hacı)	: 63b.
--------------	--------

29- KAHVECİ

İsmail (Hacı)	: 7b.
Mehmed	: 26b.
Mehmed (Hacı)	: 92a.
Mehmed Beşe	: 41b.

30- KALAYCI

İbrahim (İsmail oğlu)	: 88b.
Mehmed (Mustafa oğlu)	: 79a.

31- KASAB

Ali (Hacı)	: 8a.
İbrahim (Ali Çelebi oğlu)	: 59a.
Mustafa (Hacı)	: 43b, 70b, 72a.
Osman (Hacı Hasan oğlu)	: 26a.
Veysi Çelebi	: 46b.

32- KAZZAZ (İPEKÇİ)

Mustafa (Hacı Ahmed oğlu)	: 42b.
---------------------------	--------

33- KUŞAKÇI

Ali	: 34b, 71a.
İbrahim (Molla)	: 31a.
Mehmed (İmam oğlu)	: 89b.

34- KUYUMCU

Abdullah (Ahmed oğlu)	: 85b.
Abdullah (İshak oğlu)	: 85b.
İbrahim Çelebi (Ali oğlu)	: 85a.
İsmail Çelebi	: 26b, 39a.
Mihal	: 51a.

Kostantin : 75a.
 Praskoh : 75a.
 Veli : 85b.

35- KÖRÜKÇÜ

Dimitriyo : 51b.

36- KUŞKURCU

Şaban : 84a.

37- KÜRKÇÜ

Musli Çelebi : 31a, 80b.

38- MEZARCI

Ahmed : 59b.

39- MUMCU

Abdülbâkî (Hacı) : 46b.

Mehmed (Molla) : 48a.

40- MÜNECCİM

Ahmed Çelebi (Abdullah oğlu): 97b.

41- NALBANT

Abdullah (Ali oğlu) : 60a.

Ahmed : 47a.

Ebu Bekir Osman : 59b.

Hasan : 26a, 41a.

Mehmed : 40b, 59a, 82a.

Mustafa (Hacı) : 84b, 92b.

Veli (Mahmud oğlu) : 43a.

42- NALBURCU

Mehmed (Hacı) : 32b.

43- NALEYNCİ

İbrahim : 31a, 35b.
İsmail : 40b.

44- PAZARCI

Halil (Seyyid) : 8a, 38a.
İbrahim : 87b.
Mustafa (Kara Mehmed oğlu) : 64a.
Osman (Hacı) : 43a.
Veysi (Ömer Çelebi oğlu) : 69b.

45- POSTACI

Mehmed (Hacı) : 31b.
Nasuh : 41a, 43b.
Osman (Halil oğlu) : 43a, 60a.

46- SABBAĞ

Hasan (Seyyid) : 47b.
İlyas Mustafa : 47b.
Musa (Seyyid, Musa Ali oğlu) : 47a, 72b.

47- SABUNCU

Mehmed : 45a.

48- SAHHAF

Abdülhalim : 55b.
Mehmed : 44a, 50b, 55b, 73a.
Osman Efendi : 29b.

49- SEMERCİ

Mehmed : 42a, 58a.
Oruç Çelebi : 91b.

Sefer Dede : 41b.

Yusuf : 6a.

50- SERTAHT

Mehmed Çelebi : 71a, 80b, 84b.

Mehmed (İsmail oğlu) : 76b.

51- SOĞANCI

Mehmed (Hacı) : 54b.

52- TABİB

Mehmed (Hacı) : 51a.

53- TACİRLER

Ahmed (Hacı) : 58a.

Mahmud Ağa (Hacı) : 29b.

Mehmed (Hacı) : 29a.

Süleyman (Hacı) : 32a, 55b.

Faban (Hacı) : 23a.

54- TAHTABAŞI

Mehmed Çelebi (İsmail oğlu) : 59b, 67a.

İbrahim Efendi (Tahtacızâde): 44a.

55- TAKKECİ

Abdullah Çelebi : 63a.

Mehmed (Hacı) : 39b, 55a.

~~Mustafa (Derviş) : 26b.~~

56- TELLÂL

Yahya Çelebi (Abdullah oğlu): 72b.

57- TERZİ

Ahmed Çelebi : 75a.

Ahmed (Hacı, terzibaşı) : 61b.

İbrahim Çelebi	: 61a.
İsmail Çelebi	: 75a.
Mehmed Çelebi	: 61a, 64b, 66b.
Mehmed (Abdullah oğlu)	: 32b.
Semerci (Bagus oğlu)	: 85b.

58- USTALAR

Ahmed (Mehmed oğlu)	: 63a.
Mehmed (Mehmed oğlu)	: 49a.
Musa (Mustafa oğlu)	: 43b.

59- YASTIKÇI

Sinan Çelebi (Mehmed oğlu)	: 67b.
----------------------------	--------

60- YORGANCI

Mustafa Çelebi (Mehmed oğlu)	: 59a.
------------------------------	--------

61- ZUBUNCU

İbrahim Halil	: 51b.
Kaplan	: 51b.

62- ZURNACI

Ali Mustafa (Mehmed oğlu)	: 67b.
---------------------------	--------

IV- DEĞİŞİK KONULARLA İLGİLİ İNDEKS

A- MÜSİMANLARA AİT İLGİNÇ İSİMLER

1- Kadın isimleri

Adilhan	: 25a.	Emline	: 40b.
Ayniye	: 53a.	Hafife	: 75b.
Bağdatlı	: 38b.	İhsane	: 59b.
Cennet	: 22a.	Kerime Şah	: 31a.
Devran	: 36b.	Muhsine	: 58b.
Emetullah	: 26a, 43b.	Milliye	: 30a.

Mümine	: 16a.	Şerife Alime	: 28b.
Sakine Alime	: 42a.	Şerife Aişe	: 28b.
Sakiye	: 74b.	Şerife Fatıma	: 55a.
Şemsi	: 50a.	Şerife Kerime	: 59b.

2- Erkek isimleri

Abdülhad	: 22b.	Ganî	: 87b.
Abdülgaffar	: 61a.	Hasan Beşe	: 16b.
Abdülhâdî	: 28a.	Hasan Musli	: 10a.
Abdülmennân	: 6b.	İras (?)	: 31b.
Abdülmümin	: 45b.	İslâm	: 30b.
Âşık Dede	: 41b.	İsrail	: 27b.
Aşüre	: 41a.	Karabas Hasan	: 3a.
Aşüre Dede	: 41a.	Gelgeloğlu	: 62b.
Baba oğlu	: 65b.	Musli	: 64b.
Bestan	: 41b.	Muslihiddin	: 6a.
Beşe Mustafa	: 44a.	Oruç	: 40a.
Buharî	: 40b.	Samurkeş Mehmed	: 5b.
Mustafa	: 68a.	Satılmış	: 33a.
Fazlullah	: 61a.		

B- MEHİR MİKTARLARI

110 akçe	: 68b.	5000 akçe	: 44a.
500 "	: 92a.	8000 "	: 42b.
600 "	: 91b.	10000 "	: 23b.
1000 "	: 49b.	13000 "	: 45a.
2000 "	: 60a.	16000 "	: 60a.
2500 "	: 43b.	30000 "	: 64b.
3000 "	: 28a.	40000 "	: 47b.
4000 "	: 16a.	50000 "	: 84a.

C- NAFKA MİKTARLARI

Günlük nafaka miktarları 2 akçe ile 2 para arasında değiyordu. Bu iki rakam arasında seyreden miktarları şöyle göstermek mümkündür:

Günlük nafaka miktarı	2 akçe	:	94b.
"	"	"	3 "
"	"	"	4 "
"	"	"	10 "
"	"	"	24 "
"	"	"	2 para

D- ÜCRETLER

1- Günlük Ücretler

Kâtibin günlük ücreti	2 akçe	:	17b.
"	"	"	29 "
Dükânın günlük kirası	3 "	:	13a.

2- Aylık Ücretler

Bir muallimin (İlkokul öğretmeninin aylık maaşı defterimizdeki bir kayıttta 51 akçe olarak gösterilmektedir : 83b.

Bir memurun aylık maaşı 50 akçe : 73a.

3- Yıllık Ücretler

Hizmet islerinde görevli bir kişinin yıllık ücreti genelde 25 kuruş civarındaydı : 91b.

Bir evin yıllık kirası 22 kuruş dolayındaydı: 95a.

E- VAKIFLAR

Avâız vakfı	:	16a, 33b, 67b.
Ali Paşa vakfı	:	86b.

- Baba Sultan vakfı : 33a.
 Bayezid Paşa vakfı : 33a, 79b.
 Bayezid Paşa Medresesi vakfı: 39a.
 Çoban Bey vakfı : 11b, 72b.
 Dâye Hatun Camii vakfı : 20a.
 Emir Sultan vakfı : 39a, 72b.
 Emniye vakfı : 79b.
 Emrullah vakfı : 72b.
 Gazi Hüdâvendigâr vakfı : 26a, 50b, 73a.
 Hacı Ivaz Paşa vakfı : 78a.
 Hubane Bey vakfı : 13b.
 İneboluk binti Öronkoş vakfı: 29b.
 İsa Bey Fenarî vakfı : 49a.
 İpekçizâde vakfı : 96b.
 Kazzazoğlu vakfı : 73a.
 Kestel vakfı : 60a.
 Kiremitçi vakfı : 53a, 74b.
 Koca Mehmed Paşa vakfı : 54b.
 Kuşçu Ali vakfı : 33a.
 Medine-i Münevvere vakfı : 11a, 25b, 27a, 60a.
 Mescid mihrabı vakfı : 39b.
 Molla Fenarî vakfı : 59b.
~~Nadirşah Camii vakfı : 17a.~~
 Orhan (Sultan) vakfı : 69b, 76b.
 Pars Bey vakfı : 72a, 82b.
 Reyhan Paşa vakfı : 12b.
 Sırrı Paşa vakfı : 48a.
 Şeyh Üftâde Efendi vakfı : 20b.
 Yıldırım Bayezid vakfı : 44b.

F- BAZI MÜLK VE EŞYALARIN FİYATLARI

Türü	Evsafı	Miktarı	Fiyatı	Kayıt no
Bağ		3 dönüm	100 krs	23b.
Bahçe	Ağaçlı	1,5 "	20 "	26a
Bağ	Kestane ağaçlı	-	12 "	63b.
Bahçe	Ağaçlı	3 dönüm	242 "	3a.
Bahçe	Bağla beraber	8 "	250 "	8b.
"	" "	2 "	61,5 "	10a.
Bahçe	Dut ağaçlı	25 "	200 "	13b.
"	" "	1,5 "	140 "	33a.
"	" "	-	50 "	42a.
"	Kestane ağaçlı, arsa	2 "	200 "	41a.
"	Dut ağaçlı	50 "	210 "	44b.
"	" "	1,5 "	80 "	44b.
"	" "	4 "	30 "	23a.
"	" "	4,5 "	180 "	62a.
"	" "	2 "	40 "	73b.
"	" "	8 "	324 "	80a.
"	Bağla birlikte	4 "	36 "	82a.
Arsa	-	-	12 "	80a.
"	Ağaçlı	10 "	255 "	29b.
"	-	8 "	300 "	41a.
"	-	-	40 "	45a.
"	Baska arsayla beraber	-	70 "	65b.
Çiftlik	5 oda, 2 sofa, 2 anbar, 1 ahır, 1 fırın, 1 su kuyusu, dut bahçesi, bağ yeri, 1 sırahane, 6 adet küple beraber		111 "	26a.
Dükkan	-	-	20 "	18a.
"	-	-	30 "	34b.
"	-	-	59 "	79b.
"	Üç dükkan beraberce	-	95 "	44a.
Fırın	1/4 kısmı	-	30 "	13b.
Beygir	-	-	50 "	80b.
Mahzen	-	-	45 "	37a.
Kitap	-	-	5 "	72b.
Tabakhane	-	-	150 "	22a.

1- Müslümanlara Ait Ev Fiyatları

Mevkii	Evsafı	Fiyat	Varak
Pınarbası Mh.	Harabe	5,5 krs.	56a.
Alâeddin Mh.	2 odalı	16 "	5b.
Ahmed Dâî Mh.	2 "	17 "	11b.
Karışeyh Mh.	1 oda, 1 sofa, akarsu, su kuyusu, bir miktar avluyla beraber	20 "	66a.
Çeltikköy	1 oda, 1 ahır, 1 fırın ve avlu	21 "	82a.
Süzenkefen Mh.	1 oda, yarım dönüm bahçe	22 "	18b.
Mürekkebi Mh.	2 oda, 1 sofa, 1 çardak, 1 ahır, akarsu kuyusu ve bahçe	25 "	15a.
Hamzabey Mh.	2 oda, 1 çeşme ve bahçe	26,5 "	22a.
Orhan Mh.	2 oda ve küçük bahçe	27 "	38b.
Tefsirhan Mh.	2 oda, 1 tuvalet ve bahçe	30 "	61b.
İsabey Mh.	2 oda, 1 sundurma, 1 akarsu ku- yusu, 1 tuvalet ve bahçe	32 "	86a.
Karakedi Mh.	1 oda, bir miktar avlu	35 "	69b.
Alacamescid Mh.	1 oda, 1 kiler, 1 tuvalet	43 "	41a.
Geyve kasabası	1 oda, 1 sofa, 1 akarsu kuyusu, 1 tuvalet ve küçük bahçe	46 "	10a.
Maksem Mh.	1 oda, 1 çeşme, 1 su kuyusu ve ağaçlı bir bahçe	50 "	2b.
Altıparmak Mh.	3 oda ve avlu	50 "	17b.
Altuntaş köyü	2 oda, 1 sundurma ve bağ	51 kuruş	48a.
Enarlı Mh.	3 oda, 1 sofa, 1 sundurma, 1 a- hır, 1 fırın, 1 akarsu kuyusu	60 "	14a.
Bayezid Pasa mh.	2 oda, 1 sofa, 1 fırın, 1 mutfak, 1 akarsu kuyusu, tuvalet, bahçe	66 "	22b.
Arapbey Mh.	2 oda, sundurma, akarsu, bahçe	70 "	62a.
Bedreddin Mh.	2 oda, sofa, bodrum, çeşme, "	80 "	26a.
Abdal Mh.	1 oda, sofa, ahır, akarsu kuyu- su, tuvalet ve bahçe	85 "	5b.
Ebu Şahme Mh.	1 oda, sofa, gölgelik, kiler ve dut bahçesi	90 "	6a.

Mevkii	Evsafı	Fiyat	Varak
Küsterî Mh.	1 oda, sofa, akarsu kuyusu ve ağaçlı bahçe	95 krs.	10a.
Dürdâne köyü	2 oda, sofa, akarsu, tuvalet, küçük bahçe	98 "	86a.
Alibey Fenârî mh.	2 oda, sofa, fırın, yaz ocağı, çeşme, tuvalet	108 "	17b.
Bademli köyü	2 oda, sundurma, bodrum, kiler, fırın ve bahçe	125 "	62a.
Alacahırka Mh.	2 oda, 2 sofa, çeşme, tuvalet, ve ağaçlı bahçe	140 "	17b.
Debbağlar Mh.	1 oda, sofa, ahır, tuvalet ve bahçe	135 "	21b.
Caferhoca Mh.	3 oda, sofa, sundurma, akarsu, küçük bir oda, tuvalet, bahçe	160 "	31a.
Hamzabey Mh.	5 oda, fırın, 2 akarsu	165 "	93b.
Ebu Şahme Mh.	3 oda, ahır, fırın, tuvalet ve küçük bahçe	180 "	90b.
Yazarmâhî Mh.	4 oda, sofa, akarsu, avlu	190 "	61a.
Hacı Yakub Mh.	4 " , 2 sundurma, 2/sofa, dükân, çeşme, bahçe	200 "	13a.
Tekke Mh.	2 oda, sundurma, sofa, fırın, tuvalet ve ağaçlar	240 "	16b.
Mantıacı Mh.	2 oda, sundurma, mutfak, akarsu, tuvalet ve bahçe	250 "	1a.
Kızlar Mh.	5 oda, sundurma, sofa, bodrum, fırın, akarsu, bahçe	265 "	58b.
Elmalık Mh.	2 oda, sundurma, sofa, mutfak, kiler, akarsu, tuvalet, bahçe	300 "	8b.
Sarioğlu Mh.	3 oda, 2 sundurma, 2 bodrum, 2 fırın, ahır, çeşme, bahçe	330 "	17b.
Kocanâib Mh.	3 oda, sundurma, sofa, bodrum, fırın, çeşme, bahçe	350 "	44a.

Mevki	Evsafı	Fiyat	Varak
İshak Paşa Mh.	4 oda, 2 sofa, ahır, fırın, 2 akarsu, tuvalet, bahçe	380 krs	44a.
Tekke Mh.	2 oda, mutfak, kiler, fırın, 2 akarsu, bahçe	400 "	14a.
Kavaklı Mh.	4 oda, 2 sundurma, 2 sofa, kiler, 2 akarsu, küçük bahçe	410 "	52b.
Sarı Abdullah mh.	3 oda, bodrum, mutfak, hamam, 2 fırın, akarsu, küçük bahçe	450 "	65b.
Fazlullah Paşa "	3 oda, sundurma, sofa, ahır, çeşme, sukuyusu, ağaçlar	560 "	14a.
Pınarbaşı Mh.	Çok sayıda oda, mutfak, kiler, 2 sofa, 2 fırın, tuvalet, 2 çeşme, dış kısımda 2 oda, sundurma, ahır, çeşme, tuvalet ve küçük bir bahçe	680 "	20b.
Zaferanlık Mh.	4 oda, sofa, mutfak, kiler, fırın, gölgelik, tuvalet; dış kısmında 2 oda, sundurma, ahır, çeşme, tuvalet ve arsa	830 "	12b.
Bab-ı Zemin Mh.	İç kısmında 5 oda, sofa, bodrum, hamam, mutfak, 2 anbar, tuvalet, bahçe; dış kısmında 3 oda, sofa, ahır, çeşme, tuvalet	1150 "	38a.
Hacı İlyas Mh.	1 oda, sofa, tuvalet ve bahçe	3000 akçe	8b.
Çırakbey Mh.	3 oda, sundurma, ahır, ev damı, mutfak, fırın, akarsu ve bahçe	27000 "	61b.

2- Gayr-i Müslimlere Ait Ev Fiyatları

Hoca Hasan Mh.	2 oda, akarsu, su kuyusu, avlu	22 krs.	44b.
Hacı İskender Mh.	1 oda, sofa, avlu	45 "	68a.
Kazıklı köyü	1 oda, küçük bahçe	47 "	38a.
Kayabaşı Mh.	2 oda, sundurma, fırın, aşhane, akarsu ve bahçe	70 krs.	47b.

Mevkii	Evsafı	Fiyat	Varak
Attar Hüsam Mh.	2 kat, sundurma, ahır, böcek damı, ağaçlı bahçe	80 kr.	1b.
Ahmedbey Mh.	4 oda, büyük sundurma, sofa, büyük anbar, akarsu kuyusu, tuvalet ve ağaçlı bahçe	85 kr.	24b.
Kazzazoğlu Mh.	1 oda, sundurma, ahır, akarsu, avlu	87,5 "	43a.
Kayabaşı Mh.	3 oda, sundurma, fırın, çeşme, yarım dönüm dut bahçesi	100 "	6a.
Kazzaz Mh.	3 oda, sundurma, 3 bodrum, yaz ocağı, tuvalet, ağaçlı bahçe	120 "	43b.
Kayabaşı Mh.	2 oda, 2 sofa, bodrum, su kuyusu, yarım dönüm meyveli bahçe	150 "	4b.
Yazarmâhî Mh.	2 oda, mum kârhanesi, mutfak, akarsu, ağaçlar	170 "	87a.
Kavaklı Mh.	3 oda, sundurma, çeşme, bahçe	230 "	45a.
Kayabaşı Mh.	5 oda, sundurma, 2 sofa, bodrum, fırın, akarsu, meyveli bahçe	267,5 "	27a.
Kazzaz Mh.	4 oda, bodrum, fırın, çeşme, avlu	285 "	37b.
Ahmedbey Mh.	2 oda, sundurma, ahır, bodrum, çeşme, tuvalet, meyveli bahçe	290 "	31a.
Hoca Tayyib Mh.	4 oda, 3 sofa, fırın, 2 akarsu, tuvalet, ağaçlar	300 "	19a.
Şekerhoca Mh.	3 oda, sundurma, sofa, hamam, fırın, akarsu, tuvalet ve ağaçlardan mütesekkil bahçe	363 "	87b.
Kazzazoğlu Mh.	3 oda, 2 sofa, bodrum, akarsu, meyve ağaçlı bahçe	400 "	66b.

Defter kayıtlarımızda, müslümanlara ait olan evlerin fiyatları 1150 kuruş kadar bir rakama ulaşırken, gayr-i müslimlere ait olan evlerin fiyatları daha düşük bir seviyede, 400 kuruşta kalmaktadır. Ancak bütün bu rakamlar evlerin nitelikleriyle doğrudan ilgili olup müslümanlara veya gayr-i müslimlere göre herhangi bir değişiklik arz etmemekteydi.

S O N U Ç

Geçmişte yaşamış milletlerin sosyal, kültürel ve ahlakî hayatları, düşünce ve inanç yapıları, örf ve âdetleri hakkında köklü ve ciddi olarak bilgi sahibi olabilmek, o milletlerin geride bıraktıkları belgelerin incelenmesine ve araştırılmasına bağlıdır. Aynı zamanda yapılacak bu inceleme ve araştırmalar kusaklar arasında köprü görevi de görecektir.

Çok sayıda milletin kültür yapıları konusunda bilgi veren şer'îye sicilleri üzerinde Doğu'da ve Batı'da çeşitli amaçlarla, değişik yönlerden araştırmalar yapılmaktadır. Hatta Batılı bilim adamları coğrafî uzaklık tanımaksızın ülkemize gelerek kültürel mirasımız üzerinde muhtelif çalışmalar yapmaktadırlar. Aslında bu konuda ^{bize} çok önemli görevler düşmektedir.

Gerçekten de, pek çok konuda olduğu gibi, şer'îye sicilleri hukuk tarihi bakımından önemli kaynaklar durumundadır. Şer'îye sicilleri, Türk milletinin kültür, hukuk, ekonomi, örf, âdet ve ahlak yapısını tanımak ve araştırmak isteyenlerin başvurmaları gereken önemli kaynaklardır.

Osmanlı mahkemelerinde tutulan defterlerin biri üzerinde yaptığımız çalışmadan şu neticeleri çıkardık: Osmanlılar devrinde mahkemelere genellikle alıs veris, ikrar, hibe, vesâyet, muhâlaa, sulh, iflâs, nafaka, gâsp, köle âzâdı, sahitlik vb. konular irtikal etmiştir. Mahkeme, intikal eden bu tip olaylarda kimlik tesbitine çok önem vermiş ve sahitlerin bulundurulmasına özen göstermiştir. Kadı ve nâiblerin verdikleri kararlar da bir üst makam tarafından kontrol edilmiştir.

Osmanlı mahkemelerinde hüküm verilirken din, ırk, cinsiyet ayırımı yapılmadan İslâm hukuku kurallarına uyulmuştur. Gayr-i müslimlerin muâmelâtla ilgili iş ve davaları da müslümanlara uygulandığı gibi karara bağlanmıştır. Hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın zimmîler, mahkemeye gelmekte ve verilecek karar boyun eğeceklerini bildirmekteydiler. Mahkemeler genel manada Hanefî mezhebinin görüşlerini esas almıştır. Bu dönemde İslâm hukukunun büyük gelişmeler gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Yeni ictihadlara gidilmemiş, aksine mevcut hükümlere kıyas edilerek olaylar hakkında hüküm verilmiştir.

Bu kültür mirasımız ışığında Osmanlı mahkemelerinin işleyiş tarzını, hangi olayların daha çok gündemde bulunduğunu öğrenmiş bulunuyoruz. Ayrıca mahkemelerin nasıl karar verdiklerini, hangi yöntemleri kullandıklarını, kadıların halkla ilişkilerini, devletin gayr-i müslim teba'sına karşı tutumunu ilk kaynaktan görmüş bulunuyoruz. İncelediğimiz defterde, mahkemelerin ve dolayısıyla kadıların Hanefî mezhebi çerçevesinde İslâm hukuku prensipleri uyguladıklarını ve bu prensiplerden ayrılmadıklarını müsâbede ettik.

İslâm hukukunun tarihteki uygulaması ve Osmanlılardaki toplumsal yapıyı ortaya koyabilmek için arşivlere daha çok eğilmek gerektiğini vurgulamak istiyorum.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

AKGÜNDÜZ, Ahmet;

Şer'îye Sicilleri, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İst., 1988.

ALTINDAĞ, Şinasi;

"Osmanlılarda Kadıların Selâhiyet ve Vazifeleri Hakkında", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.VI, Ank., 1979.

ANSAY, S.Şakir;

Hukuk Tarihinde İslam Hukuku, Ank., 1958.

ARMAĞAN, Servet;

İslâm Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ank., 1987.

ATALAR, Münir;

"Şer'îye Mahkeme Sicilleri", İslami İlimler Enstitüsü Dergisi, sy.4, Ank., 1980.

ATAR, Fahreddin;

İslâm Adliye Teskilâtı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ank., 1979.

AYDIN, M.Akif;

İslâm-Osmanlı Aile Hukuku, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İst., 1985.

BAYINDIR, Abdülaziz;

İslâm Muhakeme Hukuku, İslâmî Arastırmalar Vakfı, İst., 1986.

BERKİ, Ali Himmet;

"İslâm'da Kaza Tarihi", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.XVIII, Ank., 1971.

BERKİ, A.Himmet;

Büyük Türk Hükümdarı İstanbul Fatih Sultan Mehmed Han ve Adalet Hayatı, İst., 1953.

BERKİ, Şakir;

"İslâm Hukukunun Adalet Esasları ve Adli Teşkilât", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.VI, Ank., 1959.

BİMEN, Ömer Nasuhi;

Hukûk-i İslâmiyye ve İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu, c.II-VIII, İst., 1967.

el-CESSAS, Ebu Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî (öl. 370/980);

Ahkâmü'l-Kur'ân, Beyrut, ts.

DURALI, Mustafa;

Medenî Hukuk Dersleri, İst., 1979.

EBU'L-ULÂ MARDİN;

"İktâ" mad., İslâm Ansiklopedisi, c.VI, s.45.

EDİBALI, Bakî;

Şer'îye Sicillerine Göre Afyonkarahisar'da XVII ve XVIII. Yüzyıllarında Meçhul Halk Tarihi, Afyon, 1951.

FAZLURRAHMAN;

İslâm, trc. M.Dağ-M.Aydın, İst., 1981.

FETEVA-YI HİNDİYYE, c.I-IV, Akçağ Yay., Ank., 1985.

el-Halebî, İbrahim b. Muhammed (öl.956/1549);

Mülteka'l-Ebhur, trc. M.Uysal, Konya, 1968.

HAMİDULLAH, Muhammed;

İslâm Peygamberi, trc. S.Tuğ-S.Mutlu, c.II, 1969.

el-HEYSEMÎ, Nureddin Ali b. Ebî Bekir (öl.807/1404);

Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid, c.I-X, Beyrut, 1967.

- İBN ABİDİN, Muhammed Emin (öl.1252/1836);
Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr, c.III, Beyrut, ts.
- İBN HALDUN, Ebu Zeyd Abdurrahman (öl. 808/1406);
Mukaddime, trc. Z.K.Ugan, c.II, İst., 1968.
- İBNU'L-ESİR, Ebu'l-Hasen İzzeddin Ali (öl.630/1233);
en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs, Mısır, 1311.
- İBN HİŞAM, Abdülmelik, (öl.218/833);
es-Sîre, thk. Mustafa İbrahim, Mısır, 1936.
- İBN KESİR, Ebu'l-Fidâ (öl.774/1372);
el-Bidâye ve'n-Nihâye, Kahire, 1932.
- İBN RÜŞD, Ebu'l-Velid Muhammed (öl.520/1126);
Bidâyetü'l-Müctehîd ve Nihâyetü'l-Muktesîd, c.I-II, Mısır, ts.
- İBN SA'D (öl.230/844);
Tabakâtü'l-Kübrâ, Leiden, 1917.
- İNALCIK, Halil,
 "Bursa Ser'iyeye Sicillerinde Fatih Sultan Mehmed'in Fer-
 manları", Belleten, c.XI, sy.44, TTK., Ank., 1947.
- KARAMAN, Hayrettin,
Mukayeseli İslâm Hukuku, c.II, Nesil Yay., İst., 1987.
- el-KÂSÂNÎ, Alâüddin Ebu Bekir (öl.587/1191);
Bedâyiu's-Sanâvi' fî Tertîbi's-Şerâyi', c.II, V, VI, 2.bs.,
 Beyrut, 1974.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad,
 "Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları", Belleten,
 c.VII, sy.27, TTK, Ank., 1945.
- el-MAVERDÎ, Ebu'l-Hasen Ali (öl. 450/1058);
Ahkâmü's-Sultâniyye, trc. Ali Şafak, Bedir Yay., İst., 1976.
- MERGINÂNÎ, Ali b. Ebî Bekir (öl.593/1197);
el-Hidâye, Şerhu Bidâyetü'l-Mübtedî, c.I-III, Mısır, 1965.
- el-MEVSİLÎ, Mecdüddin Abdullah (öl.683/1284);
el-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtar, c.I-V, Çağrı Yay, İst., 1980.

- MEVDÛDÎ, Ebu'l-A'lâ (öl.1979);
Modern Çağda İslâmî Meseleler, (trc.M.Tekinbas), Konya, 1971.
- MEVDÛDÎ, Ebu'l-A'lâ;
İslâmda Hükûmet, (trc. Ali Genceli), Ank., 1976.
- MUSTAFA RÂFİÎ;
İslâmda Sosyal Düzen, (trc.Hasan Batur), İst., 1975.
- MÜSLİM, Ebu'l-Huseyn (öl.261/874);
Sahih-i Müslim Tercemesi, c.I-V, (trc.M.Sofuoğlu), İst., 1969.
- ONGAN, Halit,
Ankara I Nolu Şer'iyeye Sicili, TTK., Ank., 1958.
- ÖZKAYA, Yücel;
 "Sofya'da Millî Kütüphanedeki Şer'iyeye Sicilleri", Tarih Araştırmaları Dergisi, c.XIII, sy.24, Ank., 1979.
- ÖZTÜRK, Osman;
Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle, İst., 1973.
- es-SERAHSÎ, Muhammed b. Ahmed (öl.490/1097);
el-Mebsût, c.I-XXX, Çağrı Yay., İst., 1982.
- SEYYİD SABİK;
Fıkhu's-Sünne, Beyrut, 1985.
- STANFORD J. SHAW;
Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, (trc.M.Harmanlı), c.I-II, İst., 1983.
- SUBHÎ Salih;
İslâm Mezhepleri ve Müesseseleri, (trc.İ.Sarmıs), İst., 1965.
- ŞAFİÎ, Muhammed b. İdris (öl.204/819);
Kitâbu'l-Ümm, Bulak, 1325/1911
- ŞENER, Abdülkadir;
İslâm Hukukunda Hibe, Ank.Ün.İlahiyat Fak.Yay, Ank., 1984.
- es-ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali (öl.1255/1839);
Neylü'l-Evtâr fî Şerhi Müntaka'l-Ahbâr, c.VI, Mısır, ts.
- es-ŞİRÂZÎ, Ebu'l-İshak İbrahim b.Ali (öl.737/1083);
el-Mühezzeb, c.I-II, Kahire, 1959.

TABERÎ, Ebu Ca'fer;

Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk, Kahire, 1939

TURAN, Osman;

Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti, İst., 1969.

TURAN, Osman;

"İktâ" mad., İslâm Ansiklopedisi, c.VI, s.949-959.

ULUÇAY, M.Çağatay;

"Manisa Şer'iyeye Sicillerine Dair Araştırmalar", Türkiyat Mecmuası, c.X, İst., 1953.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı;

Osmanlı Devletinde İlmîye Teskilâtı, 2.bs., TTK, Ank., 1984.

ÜNVER, Süheyl;

"Bursa Şer'iyeye Sicillerinde Askerî Hükümler ve Kayıtlara Dair Notlar", Belleten, c.XXVIII, sy.121, Ankara, 1969.

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet;

Kanunlaştırma Hareketi ve Tanzimat I, İst., 1940.

ez-ZEYLEÎ, Fahreddin b. Osman; (743/1342)

Teb'yânü'l-Hakâik fî Şerhi Kenz-i Dekâik, Beyrut, 1315.